

ACADEMIA ROMÂNĂ

Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”

NOUA ENCICLOPEDIE
A ROMÂNIEI.
CUNOAȘTEREA
ENCICLOPEDICĂ
A ROMÂNIEI

Caiet de lucru

8.3

LUCRĂRI ENCICLOPEDICE
ȘI MONOGRAFICE ROMÂNEȘTI.
CERCETARE BIBLIOGRAFICĂ TEMATICĂ
RETROSPECTIVĂ

Centrul de Informare și Documentare Economică

Ediția de față cuprinde lucrări realizate în cadrul
programelor de cercetare ale
Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”
2019-2020

Domeniul strategic 6.
Cercetări pentru dezvoltarea durabilă a țării (economic, social, juridic, mediu)

Direcția prioritară 6.21.
Noua Enciclopedie a României. Cunoașterea enciclopedică a României

Fondator:

Acad. Tudorel Postolache

Coordonatori:

Dr. Valeriu Ioan Franc, M.c.AR, Dr. Ilie Bădescu, M.c.AR

*Publicație destinată dezbaterii în cadrul grupului de lucru.
Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport,
este interzisă fără acordul prealabil al editorului și al autorilor.*

Coordonator: Paula Neacșu, redactor principal

Ortansa Ciutacu – redactor

Dorina Gheorghe – redactor principal

Luminița Login – documentarist principal

Nicolae Login – redactor principal

Mihaela Pintică, CS III

Victor Preda – analist programator

Nicușor Ruiu, CS II

Aida Sarchizian, CS III

Ovidiu Sârbu – redactor principal

Caiet de lucru

8.3

**Lucrări enciclopedice
și monografice românești.
Cercetare bibliografică tematică
retrospectivă**

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

„COSTIN C. KIRIȚESCU”

UN SECOL DE GÂNDIRE ECONOMICĂ

ÎN ROMÂNIA (1918-2018), 2017-2018

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”

Domeniul strategic 6: Cercetări pentru dezvoltarea durabilă a țării (economic, social, juridic, mediu)

Direcția prioritară: 6.21. Noua Enciclopedie a României.
Cunoașterea enciclopedică a României

Tema de cercetare: 6.21.4. Un secol de gândire economică în România (1918-2018), 2017-2018

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”

UN SECOL DE GÂNDIRE
ECONOMICĂ ÎN ROMÂNIA
(1918-2018)

Coordonator:
Prof. univ. dr. Emilian M. DOBRESCU

CUPRINS

PARTEA I – SINTEZE	7
Științele economice - componentă importantă a activității Academiei Române.....	7
Despre rata seculară de referință în România secolului al XX-lea	21
Industrializarea – coloana vertebrală a dezvoltării economice și sociale.....	28
PARTEA A II-A – PERSONALITĂȚI.....	34
ION N. ANGELESCU. Locul și rolul istoriei economiei	34
VICTOR BĂDULESCU. Economist financiar de seamă	44
NICOLAE N. CONSTANTINESCU. Istoric al economiei naționale.....	53
ALEXANDRU HALLUNGA. Istoric al doctrinelor economice.....	59
VICTOR JINGA. Prima concepție națională de sociologie economică	64
COSTIN C. KIRIȚESCU. Cel mai mare monetarist român.....	69
ROMAN MOLDOVAN. Tradiție și modernitate	74
COSTIN MURGESCU. Istoric al economiei românești.....	79
ION RĂDUCANU. Opinii despre reforma Băncii Naționale	86
GEORGE STRAT. Despre patriotism și știința economică	99
GHEORGHE TAȘCĂ. Capitalismul român și cooperarea.....	105
GHEORGHE ZANE. Analiza politicii fiscale.....	120
ȘTEFAN C. ZELETIN. Sociolog, economist și filosof	129
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	134

PARTEA I – SINTEZE

Științele economice - componentă importantă a activității Academiei Române

1. Primii economiști primiți în Academia Română

Primii economiști aleși membri corespondenți ai Societății Literare Române și ai Societății Academice Române - primele denumiri ale Academiei Române - au fost Ion Ionescu de la Brad - la 7/19 septembrie 1871, Petre S. Aurelian - la 9/21 septembrie 1871 și Ion Ghica - la 13/25 august 1873. Petre S. Aurelian a activat mai întâi în cadrul secțiunii științelor naturale, iar apoi la secțiunea științifică, iar Ion Ghica în secțiunea istorico-arheologică. Al patrulea economist, ales membru corespondent la 13/25 septembrie 1877, a fost Visarion Roman. Dacă în Societatea Literară Română membrii aleși nu erau organizați pe secții în funcție de profilul acestora, Societatea Academică Română a procedat la înființarea a trei secții.

În multitudinea de evenimente care au marcat începuturile formării României moderne, precum și a Academiei Române - una dintre primele instituții importante ale noului stat român - doi dintre cei patru economiști citați au avut o activitate remarcabilă ca membri ai Academiei, ca dovadă Ion Ghica a fost de 4 ori reales președinte, iar Petre S. Aurelian - vicepreședinte din 1879 și, respectiv, 1897, a fost ales președinte între 1901 și 1904.

La 7/19 septembrie 1877, istoricul, publicistul, îndrumătorul cultural și omul politic, George Barițiu a prezentat lucrarea *"Notiția despre economia socială și istoria civilizațiunei din Transilvania"*, care se referă la *"enumerarea acelor produse și tezaure ale Transilvaniei, care în orice țară fac baza economiei sociale"*, considerată ca fiind prima lucrare din perspectiva științelor economice, prezentată la Societatea Academică Română, cea care peste doi ani, în 1879, avea să devină Academia Română.

La 2/14 septembrie 1878, Ion Ghica a ridicat problema necesității obținerii unui *"local mai comod și mai convenabil în vederea extensiunei ce din an în an capătă lucrările sale și a rolului însemnat ce este chemat a juca Societatea Academică Română"*, apoi pe 21 septembrie/3 octombrie același an, tot Ion Ghica a prezentat, în fața membrilor Academiei Române, studiul intitulat *"Omul și începutul său"*, în care face referiri la *"varietatea tipurilor omenești, la clasificarea semințiilor, la generațiunea spontană și selecția naturală, la înmulțirea și dispariția speciilor"*.

Primul academician, care a vorbit despre necesitatea unei enciclopedii a României, a fost economistul Petre S. Aurelian, care la 13/25 iulie 1879 a constatat: *"Toate popoarele culte posedă asemenea enciclopedie națională în care oricine, fie pământean sau străin, poate lua la orice ocazii informații precise de starea lucrurilor dintr-o țară. Aceasta este modul cel mai practic de a deschide ochii tuturor asupra unei țări și de a înlesni progresul în orice ramură"*, considerând astfel că și Academia ar trebui să inițieze o asemenea lucrare. Această idee a fost pusă în aplicare de acad. Dimitrie Gusti, în perioada 1938 și 1943, în care a coordonat *"Enciclopedia României în 4 volume, din care vol. al III-lea se ocupă de "Economia națională. Cadre și producția" și urmărește o descriere a geografiei economice, a populației, legislației economice și a producției, amintită prin industriile care o compun, iar vol. al IV-lea este intitulat "Economia națională. Circulație, distribuție și consum", iar temele abordate sunt transportul și comunicațiile comerțul interior și exterior, unitățile și titlurile de valoare, creditul, finanțele publice, consumul.*

În zilele noastre, la 21 iunie 2010, acad. Tudorel Postolache a demarat *"Noua Enciclopedie a României"*, care în cadrul sesiunii științifice din 12 decembrie 2013 avea următoarea componență: 1. *Introducere (acad. Tudorel Postolache); 2. Enciclopedia și succesiunea coexistentă a civilizațiilor (prof. dr. Ilie Bădescu); 3. Denis Diderot: enciclopedia în l'Encyclopédie (prof. dr. Petre Roman); 4. O scurtă istorie a enciclopediilor, cu accent pe ediția a XV-a a Britannica (drd. Valentina Robu); 5. Demersul enciclopedic românesc în secolele al XIX-lea și al XX-lea (prof. dr. Victor Axenciuc, membru de onoare - m.o.); 6. Incursiuni în istoria agrară a României (prof. dr. Damian Hurezeanu); 7. Dimensiuni regionale ale crizei demografice din România. O privire prospectivă 2011-1050 (prof. dr. Vasile Ghețău); 8. Muntele și apa (prof. dr. Ioan Jelev); 9. Despre eco-economie și economia verde în România (prof. dr. Alexandru Bogdan, membru corespondent - m.c.).*

În fiecare an, începând din 1898 și continuând în 1898, 1899 și 1900, economistul și agronomul Petre S. Aurelian a fost ales președinte al Biroului Secțiunii științifice.

La 10/23 martie 1900, vicepreședintele Academiei Române, V. A. Urechia a prezentat comunicarea *"Finanțele sub Caragea și diversele mișcări ale grecilor în acel timp"*.

La 5/18 aprilie 1902, dr. Constantin I. Istrati, medic, chimist, membru titular al Academiei Române (din 7/19 aprilie 1899) și președinte al Academiei, în perioada 1913-1916, a rostit discursul de recepție la Academia Română, intitulat *"Activitatea științifică a lui Ion Ghica"*, primul discurs de recepție dedicat unui mare economist român (subl. ns.), pe care îl numește

„un pionier din cei mai importanți ai renașterii noastre culturale, politice și naționale... Ca economist, scrierile sale sunt de o importanță excepțională... Ion Ghica nu a fost numai un admirator entuziast al științelor, dar în toate scrierile sale el dovedește adânci cunoștințe, atingând cestiuni care la acea epocă erau abia cunoscute. Mai mult decât atât. El posedă metoda științifică. Procede de la simplu la compus, de la fapte pozitive la ipoteze nouă, de la analize la sinteze, în toate scrierile sale, în toate studiile sale fie ele de științe, de economie, de istorie sau politică... Iată cine a fost Ion Ghica. Om superior, cugetător înalt, om de știință, factor cultural important; el constituie o glorie și un titlu de mândrie pentru numele său și neamul nostru”. Răspunsul la discursul de recepție al dr. Constantin I. Istrati l-a dat Dimitrie Alexandru Strudza, om politic, istoric, economist, membru al Academiei Române.

Apoi, între 1908 și 1931, aproape un sfert de secol, din motive necunoscute nici un economist nu a mai fost ales membru al Academiei Române. Pe 28 mai 1931, au fost aleși ca membri de onoare ai Academiei Române, economistul și sociologul german Werner Sombart, precum și economistul francez Charles Rist, iar pe 23 mai 1936 – membri corespondenți economiștii Ion Răducanu și Victor Slăvescu. În anul următor alegerii sale, pe 29 februarie 1937, Victor Slăvescu a vorbit despre *„Opera economică a lui Ion Ghica”*, iar pe 20 mai 1939 a fost ales membru titular. Pe 1 iunie 1938 este ales membru corespondent, demograful și statisticianul Sabin Manuilă.

2. 75 de ani de la prima mențiune a științelor economice

Pe 20 mai 1941, 10 membri ai Academiei Române, și-anume Mihai Ciucă, Dimitrie Gusti - sociolog, Gh. Ionescu-Șișești, Petre P. Negulescu, Liviu Rebreanu, generalul Radu R. Rosetti, Traian Săvulescu, Ion Simionescu, Victor Slăvescu - economist și Gh. Spacu – au prezentat un proiect pentru reorganizarea Academiei Române, din necesitatea de *„adaptare a statutelor de organizare a Academiei la noile cerințe ale vremii”*. Astfel, s-a propus ca cele trei secțiuni care existau de la sfârșitul secolului al XIX-lea să aibă în componență alte trei subsecțiuni, și anume: a) secțiunea literelor, artelor și științelor filologice (sunt deja specificate în titlul secțiunii cele 3 subsecțiuni); b) secțiunea științelor istorice, filosofice și sociale, cu 3 subsecțiuni; în științele sociale sunt avute în vedere: sociologia, științele juridice, *științele economice, financiare și statistice* (subl. ns.); c) secțiunea științifică, cu 3 subsecțiuni: științe matematice, fizice și chimice; științe naturale; științe tehnice și militare.

Pe toată durata celui de-Al Doilea Război Mondial, economiștii au fost mai puțin prezenți în viața culturală și științifică a Academiei Române. În

acest context, merită evidențiată lucrarea *"Uniunea economică a Transilvaniei cu România"*, despre care a vorbit Gh. Tașcă la 11 februarie 1944.

Pe 24 mai 1945, a fost ales printre membrii corespondenți, economistul Victor Bădulescu, iar pe 19 decembrie 1947, Victor Slăvescu a prezentat comunicarea *"Un veac de la nașterea lui Xenopol"*.

Conform Statutului de organizare și funcționare a Academiei R.P.R., aprobat pe 12 august 1948, una din cele 6 secții ale Academiei era Secția de științe istorice, filosofice, economico-juridice, al cărui președinte a fost ales acad. Petre Constantinescu-Iași. Pe 23 martie 1952, Hotărârea Sesiunii generale științifice a Academiei R.P.R. *"recomandă Prezidiului să grăbească înființarea Institutului de Cercetări Economice al Academiei R.P.R."*.

Pe 2 iulie 1955, conform Statutului Academiei Republicii Populare Române, numărul secțiilor s-a mărit la 8, între care figurează și Secția de științe economice, filosofice și juridice. Cu acel prilej, au fost aleși, ca membri titulari, economiștii Alexandru Bârlădeanu și Vasile Malinschi. Acesta din urmă, la 7 martie 1962, a devenit prim-secretar adjunct al Academiei Române, iar ca membri corespondenți, economiștii Ion Rachmuth și Barbu Zaharescu. Pe 21 martie 1963, au mai fost aleși, ca membri corespondenți, economiștii Roman Moldovan și Costin Murgescu, iar pe 3 februarie 1965 – alți doi: economistul și istoricul Gheorghe Zane, care va deveni pe 1 martie 1974, membru titular și statisticianul Mircea Dragoș Biji. Pe 8 aprilie 1966, când a fost aleasă noua conducere a Academiei R.S.R., la Secția de științe economice și cercetări sociologice, acad. Vasile Malinschi a fost ales președinte.

La 1 martie 1974, economistul Manea Mănescu a fost ales membru titular, iar economiștii Nicolae N. Constantinescu, Tudorel Postolache și Emilian Dobrescu – membri corespondenți la secția de științe economice și sociologie. Cu acest prilej, a fost aleasă și noua conducere a Academiei R.S.R., conducerea Secției de științe economice și sociologie fiind încredințată acad. Manea Mănescu.

Anul 1975 a fost bogat în evenimente organizate de Secția de științe economice și sociologie astfel: la 4 aprilie a avut loc dezbaterile științifice pe tema *"Coordonate fundamentale ale creșterii economice și venitul național în România până în anul 1990"*; la 28 mai – dezbaterile publice, *"Cu privire la etapa actuală de dezvoltare a capitalismului monopolist"*; la 25 iunie – cu ocazia împlinirii a 200 de ani de la apariția lucrării *"Avuția națiunilor"*, a avut loc o ședință publică de comunicări, la care acad. Vasile Malinschi a vorbit despre *"Adam Smith în România"*, Nicolae N. Constantinescu, m.c. despre *"Adam Smith și problemele creșterii economice"*, iar Barbu Zaharescu, m.c., despre *"Karl Marx și Adam Smith"*.

La 21 septembrie 1978, sociologul Henri Stahl, m.c. din 1 martie 1974 în cadrul Secției de științe economice și sociologie, a prezentat comunicarea intitulată *"Revoluția tehnico-științifică și implicațiile ei sociale – sociologie și inginerie socială"*. La 15 iunie 1979, Roman Moldovan, m.c. a prezentat comunicarea *"Unele probleme pe care le pune organelor centrale ale statului administrarea științei"*. Apoi, pe 29 februarie 1980, a avut loc simpozionul *"Tradiție și actualitate în sociologia românească"*, dedicat împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Dimitrie Gusti.

Anul 1981 a constituit un nou an în care economiștii au ieșit în evidență în cadrul activităților defășurate în Academia R.S.R., prin comunicări prezentate în cadrul secției din care făceau parte: 1. la 6 februarie - Barbu Zaharescu, m.c., a susținut comunicarea *"Criza sistemului bănesc actual"*; 2. la 19 martie - Nicolae N. Constantinescu a susținut comunicarea *"Muncitorul productiv colectiv în lumina primei revoluții industriale și a celei științifice și tehnice contemporane"*; 3. la 29 mai – acad. Vasile Malinschi a prezentat comunicarea *"Grigore Antipa – economist"*.

În anul următor, 1982, economiștii au prezentat următoarele comunicări: 1. la 28 mai – Roman Moldovan, m.c. – *"Etapă și tendințe în studiul viitorului"*; 2. 24 septembrie - la ședința de comunicări cu tema *"Momente în istoria gândirii economice românești"*, au fost evocate personalități marcante, precum: Nicolae Bălcescu (130 de ani de la moarte), Ion Ionescu de la Brad (90 de ani de la moarte), G. Barițiu (170 ani de la naștere), Leonida Colescu (110 ani de la naștere), Virgil Madgearu (90 de ani de la naștere) și Gheorghe Zane (85 de ani de la naștere).

La 25 februarie 1983, în cadrul secției de științe economice și sociologie, acad. Vasile Malinschi a conferențiat despre *"Economia și dreptul în viziunea lui Nicolae Titulescu"*, iar pe 20 ianuarie 1984, Nicolae N. Constantinescu, m.c. a susținut comunicarea *"Procesul formării statului național unitar și importanța sa pentru dezvoltarea complexului economic național"*.

În 1984, între 7 și 9 iunie, s-a desfășurat prima ediție a *"Zilelor academice economice"*, manifestare organizată de Secția de științe economice și sociologie, Institutul Central de Cercetări Economice, Secția de științe economice a Academiei de Științe Sociale și Politice și Academia de Științe Economice.

În cadrul simpozionului organizat pe 29 aprilie 1985, cu prilejul aniversării a 40 de ani de la victoria asupra fascismului și a sărbătoririi Zilei Independenței de Stat a României, de Secția de științe economice și sociologie, Nicolae N. Constantinescu, m.c. a prezentat comunicarea *"Efortul economic al poporului român în lupta pentru înfrângerea fascismului"*, iar Costin Murgescu, m.c. s-a ocupat de *"Dezarmare, cerință vitală a contemporaneității"*. Pe 6-7 iunie 1985, s-a desfășurat a doua ediție a *"Zilelor*

academice economice” cu tema *”Epoca Ceaușescu – 20 de ani de dezvoltare economico-socială a României și perspectivele prefigurate de Congresul al XIII-lea al P.C.R.”*, iar pe 30-31 octombrie 1985 – prima ediție a *”Zilelor academice sociologice*” cu tema *”Congresul al IX-lea al P.C.R., deschizător de epocă nouă în isoria patriei – două decenii de strălucite realizări economico-sociale”*, manifestare organizată de Secția de științe economice și sociologie a Academiei R.S.R., Secția de sociologie a Academiei de Științe Sociale și Politice, Comitetul Național Român de Sociologie, Centrul de Cercetări Sociologice și Academia de Studii Economice.

La 24-25 aprilie 1986, Secția de științe economice și sociologie a organizat *”Zilele academice economice și sociologice”*, la care au fost susținute 165 de comunicări grupate pe 12 secțiuni tematice, iar, la 11 iulie 1987, aceeași secție a Academiei R.S.R. în colaborare cu Direcția Centrală de Statistică, Comitetul Național de Sociologie și Academia de Studii Economice, a organizat simpozionul de demografie *”Ziua celor 5 miliarde”*. La 17-18 octombrie 1988, Secția de științe economice și sociologie a desfășurat a doua ediție a simpozionului *”Zilele academice economice și sociologice”*, împreună cu Comitetul Național de Sociologie, Societatea de Științe Economice, Secția de sociologie a Academiei de Științe Sociale și Politice, Academia de Studii Economice, Institutul Central de Cercetări Economice, Consiliul Științific și Metodologic și Direcția Centrală de Statistică.

Pe 26 decembrie 1989, Adunarea generală a Academiei Române a salutat Revoluția română și a exprimat adevărată adeziune la obiectivele fundamentale ale procesului de renaștere națională. Cu acest prilej, s-a procedat la alegerea celor 21 de membri ai Comitetului Frontului Salvării Naționale din Academia Română, printre care se aflau și 3 economiști: acad. Alexandru Bârlădeanu, Nicoale N. Constantinescu, m.c. și Tudorel Postolache, m.c.

3. Perioada 1990-2016

Pe 22 ianuarie 1990, 5 economiști și sociologi au fost titularizați după o lungă perioadă în care fuseseră membri corespondenți ai Academiei Române: economiștii Nicolae N. Constantinescu, Emilian Dobrescu și Tudorel Postolache, membri corespondenți din 1 martie 1974; economistul și sociologul Roman Moldovan (1911-1996), membru corespondent din 21 martie 1963 și sociologul, juristul și istoricul Henri H. Stahl (1901-1991), membru corespondent din 1 martie 1974.

În Adunarea generală din 2 februarie 1990, acad. Nicolae N. Constantinescu a fost ales secretar general. Pe 3 februarie 1990 a luat ființă Institutul Național de Cercetări Economice (INCE), care 10 mai 1990 a trecut în subordinea Academiei Române.

La 3 iunie 1990 a fost ales, ca membru de onoare al Academiei Române, economistul și matematicianul american de origine română Nicholas Georgescu-Roegen. Pe 13 noiembrie 1990, economistul Virgil Madgeau a fost ales membru de onoare post-mortem al Academiei Române, iar pe 14 decembrie același an a fost marcată împlinirea a 50 de ani de la tragica sa dispariție.

La 20 decembrie 1990, a avut loc, în Aula Academiei Române, festivitatea înmânării titlului de membru de onoare al Academiei Române economistului american de origine română, Anghel Rugină, cu care ocazie acesta a prezentat comunicarea *"Criza intelectuală a timpului nostru și responsabilitatea morală a omului de știință – Victor Slăvescu"*. Apoi, pe 9 mai 1991, profesorul Anghel Rugină a prezentat, la Casa Oamenilor de Știință, comunicarea intitulată *"Mai este ceva de spus despre economia de piață?"*, în care a vizat cele trei tipuri de economie de piață: a) cea în care libertatea economică este fără limite; b) cea în care libertatea este manipulată indirect de guvern și, c) tipul de economie exprimat prin modelul scandinav. Anghel Rugină a revenit în țară și a prezentat la 26 aprilie 1994, comunicarea intitulată *"Destinul omenirii: încotro merge lumea contemporană?"*.

La 24 ianuarie 1991, acad. Alexandru Bârlădeanu a fost sărbătorit cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani, cu care ocazie au luat cuvântul academicienii Mihai Drăgănescu, Nicolae N. Constantinescu și Vasile Malinschi. În Adunarea generală a membrilor Academiei Române din 18 decembrie 1991 au fost aleși membri corespondenți la Secția de științe economice, juridice și sociologie, economistul Costin Kirițescu, care a devenit membru titular la 10 noiembrie 1992 și sociologul Cătălin Zamfir.

Reluând experiența și tradiția existente înainte de 1990, la 24 februarie 1993, Secția de științe economice, juridice și sociologie a organizat dezbaterile științifice cu tema *"Întreprinderea în perioada de tranziție"*. La 24 martie același an, acad. Nicolae N. Constantinescu a prezentat, în Aula Academiei Române, discursul de recepție *"Principiul ecologic în știința economică"*, în care, după ce s-a ocupat de *"pătrunderea principiului ecologic în știința economică"* și de *"câteva probleme generale determinate de aplicarea principiului ecologic în știința economică"*, a subliniat: *"Examinarea problemelor economice în lumina principiului ecologic, care presupune păstrarea vitalității și diversității pe Pământ demonstrează, din toate unghiurile de vedere, necesitatea unei orientări noi a economiei. (...) Creșterea economică în sine, de dragul creșterii economice, nu se mai justifică. O asemenea dezvoltare contravine atât naturii procesului economic ca atare, cât și naturii umane a ecologiei. Cu alte cuvinte, aplicarea principiului ecologic întărește caracterul umanist al științei economice. Aceasta va impulsiona formarea unui nou concept al dezvoltării: dezvoltarea durabilă, sustenabilă ecologic și social"*, care

"devine astfel concluzia cercetării științifice economice la sfârșitul acestui mileniu și începutul celui de-al treilea. Iar ea demonstrează că științele naturii și științele despre societate tind tot mai mult să se unească într-o singură știință, a omului în sensul cel mai larg și mai complex al cuvântului".

La 23 martie 1993 a fost ales membru de onoare al Academiei Române, economistul Constantin Ionete (1922-2011), iar la 24-25 mai 1993 s-au desfășurat lucrările primului colocviu româno-suedez cu tema *"Cercetarea economică și tranziția. Abordări teoretice și practice"*, organizat de Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice, Academia de Studii Economice din partea română și de Academia Regală Suedeză de Științe, Institutul Suedez, Universitatea din Goteborg și Universitatea din Lund, din partea suedeză. Apoi, la 7-8 septembrie 1993, a avut loc primul simpozion româno-spaniol cu tema *"Probleme economice în perspectivă europeană"*, organizat de Academia Română și Academia Regală a Doctorilor din Barcelona – Spania, iar pe 7-10 octombrie 1993, la Zilele academice ieșene, acad. Nicolae N. Constantinescu a prezentat comunicarea *"Contribuții românești la crearea economiei ecologice (până la Al Doilea Război Mondial)"*. La 7 septembrie 1994, a avut loc festivitatea înmânării medaliei de membru corespondent al Academiei Regale a Doctorilor din Spania, acad. Nicolae N. Constantinescu, președintele Secției de științe economice, juridice și sociologie.

În cadrul Adunărilor generale ale Academiei Române din 23 martie 1993 și 12-13 noiembrie 1993, au fost aleși ca membri corespondenți la Secția de științe economice, juridice și sociologie, economiștii Iulian Văcărel și, respectiv, Constantin Bărbulescu și Aurel Iancu. Pe 8 noiembrie 1994, Iulian Văcărel a fost titularizat ca membru al Academiei Române.

La 18 martie 1994 a avut loc, în organizarea Secției de științe economice, juridice și sociologie, sesiunea științifică consacrată împlinirii a 110 ani de la nașterea economistului Ion Răducanu, fost membru al Academiei Române, a cărui activitate a fost evocată de acad. Nicolae N. Constantinescu și de membrii corespondenți Iulian Văcărel și Constantin Bărbulescu, iar pe 11 iulie 1994, cu ocazia *"Zilei mondiale a populației"*, la Casa Oamenilor de Știință a avut loc o masă rotundă organizată de Secția de științe economice, juridice și sociologie, Comisia de demografie a Academiei Române și de Agenția Română de Management Ecologic și Dezvoltare Durabilă.

Anul 1995 a debutat cu mai multe evenimente de sorginte economică: a) pe 7 februarie 1995 a fost ales membru de onoare al Academiei Române, economistul spaniol Jaime Gil Aluja, care a conferențiat la 27 septembrie 1995, la primirea însemnelor de membru de onoare, pe tema *"Despre o nouă paradigmă a teoriei deciziei"*; b) pe 9 februarie, Comisia de

Studii Prospective a Academiei Române și Institutul de Economie Mondială au organizat simpozionul *"Șanse și perspective pe termen lung ale României în economia mondială"*, integrat proiectului *"România 2020"*; c) pe 24 februarie, la 120 de ani de la nașterea economistului Gheorghe Tașcă (1875-1951), fost membru al Academiei Române, a avut loc o sesiune de comunicări organizată de Secția de științe economice, juridice și sociologie și Comisia de istorie economică și istoria gândirii economice.

Pe 28 iunie 1995, sub auspiciile Secției de științe economice, juridice și sociologie și ale Comisiei de istorie economică și istoria gândirii economice, în Aula Academiei Române s-a desfășurat sesiunea științifică consacrată lui Dionisie Pop Marțian (1829-1865), de la a cărui dispariție au trecut 130 de ani.

La 26 octombrie 1995, acad. Iulian Văcărel a prezentat, în Aula Academiei Române, discursul său de recepție *"Economisti financiari – promotori și apărători ai interesului național"*. La început, acesta și-a exprimat emoția de a se număra printre membrii titulari ai Academiei Române, între care s-au aflat *"nu puțini prestigioși economiști financiari, cum ar fi Virgil Madgearu, Victor Slăvescu, Ion Răducanu, Gheorghe Tașcă, Vintilă Brătianu ș.a. ale căror opere datează mai cu seamă din prima jumătate a secolului nostru. Acești economiști, la care se adaugă mulți alții fără blazon de academicieni, au avut un numitor comun: ei toți au înțeles că în activitatea economică și financiară orice acțiune întreprinsă trebuie să țină seama de interesul național. (...) Folosesc acest prilej pentru a aduce un respectuos omagiu tuturor economiștilor de ieri și de azi care, în activitatea lor cotidiană și-au făcut un crez din promovarea interesului național. Mă înclin cu pioșenie și deferență în fața memoriei acelor economiști financiari care, prin scrierile și faptele lor, și-au făcut un binemeritat loc în galeria nemuritorilor și au adus un plus de strălucire Academiei Române"*. În continuare, s-a referit *"la câteva probleme în soluționarea cărora o serie de economiști financiari au dat dovadă de clarviziune, abnegație și responsabilitate față de națiune. Am în vedere: refacerea și apoi dezvoltarea economiei pustiite de Primul Război Mondial; unificarea monetară, bugetară și reforma fiscală după crearea României Mari; depășirea crizei financiare internaționale din anii '20 și a crizei economice mondiale din '29-33; însănătoșirea monedei naționale și redresarea finanțelor publice; protejarea economiei naționale împotriva politicilor protecționiste promovate de țările industrializate în anii '30"*, ideea centrală fiind aceea că *"raporturile dintre state sunt constituite numai pe bază de interese și în primul rând pe interesele economice ale celor mari și puternici"*, România având *"datoria să vegheze ca interesele ei să nu fie nesocotite de parteneri mai puternici, așa cum s-a întâmplat nu o dată de-a lungul istoriei"*. Laudatio la respectivul discurs de recepție a fost rostit de acad. Nicolae N. Constantinescu.

La 4 decembrie 1995, secțiile de științe economice, juridice și sociologie și de filologie și literatură au organizat sesiunea științifică dedicată împlinirii a 140 de ani de la nașterea economistului și criticului literar Constantin Dobrogeanu-Gherea (1855-1920).

La 6 mai 1996, Secția de științe economice, juridice și sociologie, împreună cu Institutul Național de Cercetări Economice, a marcat printr-o sesiune omagială împlinirea a 90 de ani de la nașterea economistului american de origine română Nicholas Georgescu-Roegen (1906-1994), iar la 20 mai același an, Secția de științe economice, juridice și sociologie, împreună cu Comisia de istorie economică și istoria gândirii economice, a organizat conferința cu participare internațională *"Cooperarea economică din zona Mării Negre în secolul XX"*. De asemenea, la 3 octombrie 1996, în organizarea Secției de științe economice, juridice și sociologie a avut loc dezbaterile științifice cu tema *"Autonomia economico-financiară a unităților de cercetare ale Academiei Române"*.

Încheiat încă din ianuarie 1990, sub conducerea acad. Tudorel Postolache, un colectiv de specialiști – care, în 1999 a luat denumirea de grupul ESEN (abreviere de la Evaluarea Stării Economiei Naționale) și a intrat în aria principală de activități a Institutului Național de Cercetări Economice – s-a preocupat de marile probleme ale transformărilor economico-sociale prin care trece România în noua ei fază de existență. A fost elaborată inițial *"Strategia tranziției spre economia de piață"*, apoi *"Declarația de la Snagov"* (iunie 1995), text care a întrunit consensul tuturor forțelor politice – 16 partide – care au semnat o declarație comună, apreciată pozitiv de forurile europene, iar din 1999, *"Strategia națională a dezvoltării economice a României pe termen mediu (2001-2004)"*.

În 2001 a avut loc lansarea programului ESEN 2, *"Evaluarea Stării Economiei Naționale. Probleme ale integrării României în Uniunea Europeană. Cerințe și evaluări"*, apreciat de Comisia Europeană. După încheierea acestui program s-a trecut în 2003, la programul ESEN 3 privind dezvoltarea durabilă a economiei și societății românești – *"Dezvoltarea economică a României. Competitivitate și integrare în Uniunea Europeană"*. Realizarea acestui program de însemnătate majoră a fost încredințată Academiei Române sub auspiciile căreia au fost lansate mai multe volume care-i sunt subsumate.

Ceilalți membri economiști ai secției au intrat în rândurile membrilor Academiei Române astfel: prof. Vasile Stănescu a fost ales membru de onoare la 29 ianuarie 1999, prof. Mugurel Constantin Isărescu a fost ales membru corespondent pe 6 iunie 2001, iar la 24 martie 2006 a fost titularizat. Tot pe 2 iunie 2001 a fost ales membru corespondent prof. Gheorghe Zaman. Pe 21 decembrie 2001, prof. Aurel Iancu a fost ales membru titular al Academiei

Române, iar pe 3 iunie 2009 a rostit discursul de recepție intitulat *"Nicholas Georgescu-Roegen – întemeietor de școală economică"*. Profesorii Daniel Dăianu și Lucian-Liviu Abu au fost aleși membri corespondenți la 29 noiembrie 2001, respectiv 30 aprilie 2009 și titulari - ambii, la 5 noiembrie 2013. Prof. Gheorghe Dolgu a fost ales membru de onoare la 30 martie 2010, iar prof. Victor Axinciuc – tot membru de onoare – la 15 noiembrie 2011.

În afara programelor fundamentale și prioritare, programele de cercetare ale institutelor de cercetare științifică ale Secției de științe economice, juridice și sociologie reflectă, în toată această perioadă, analizarea și studierea celor mai reprezentative probleme ale economiei și societății românești, europene și mondiale, realizate de cele 4 institute principale ale secției (Institutul Național de Cercetări Economice cu 20 de centre și institute în componență, Institutul de Sociologie, Institutul de Cercetări Juridice, Centrul European de Studiere a Problemelor Etnice).

Sedințele secției de științe economice, juridice și sociologie s-au remarcat, în întreaga perioadă de după anul 1990 prin analiza problematicii economice și sociale interne și externe, precum și prin propunerile de măsuri punctuale și strategiile în atenția factorilor de decizie. De asemenea, în sedințele secției au fost analizate problemele curente ale activităților de cercetare științifică ale institutelor secției, de evaluare a acestor activități, de doctorat sau editoriale din aria de activitate a secției.

Reuniunile desfășurate sub auspiciile Secției de științe economice, juridice și sociologie și ale institutelor sale au reflectat în această etapă activitatea membrilor secției și a cercetătorilor din institutele componente, locul ocupat în societatea românească, ca și corelările realizate cu activități similare la nivel național, regional, european și internațional. În perioada 2002-2014, de exemplu, Comisia de istorie economică și istoria gândirii economice a secției a organizat anual următoarele conferințe, sesiuni și simpozioane științifice:

- sesiunea științifică omagială Ion Ionescu de la Brad, organizată împreună cu Societatea de istorie și retrologie agrară din România, cu prilejul împlinirii a 110 ani de la moartea marelui economist român (2002); sesiunea de referate, desfășurată împreună cu Institutul Național de Statistică, consacrată aniversării a 130 ani de la nașterea statisticianului Leonida Colescu (2002);
- împreună cu Institutul de istorie "George Barițiu" al Academiei Române din Cluj-Napoca a fost organizată sesiunea de comunicări cu ocazia împlinirii a 110 ani de la moartea economistului și istoricului G. Barițiu, membru și președinte al Academiei Române, la Cluj-Napoca - 23 mai 2003; altă manifestare științifică a fost dedicată

operei economiştilor Dimitrie A. Sturdza, Radu Rosetti şi Joseph A. Schumpeter, de la a căror naştere s-au împlinit în anul 2003, 170 de ani, 150 de ani şi, respectiv, 120 de ani. Sesiunea s-a desfăşurat la Bucureşti, la 9 octombrie 2003; cel mai important economist din secolul al XIX-lea - P. S. Aurelian - a fost comemorat la Academia Română la 4 decembrie 2003, cu prilejul împlinirii a 170 ani de la naştere. Sesiunea ştiinţifică a fost organizată împreună cu Secţia de ştiinţe agricole şi silvice a Academiei Române;

- în anul 2004 a fost organizată, împreună cu Institutul Naţional de Statistică, o sesiune ştiinţifică dedicată activităţii lui Dionisie Pop Marţian, cu prilejul împlinirii a 175 ani de la naştere, prilej cu care s-a evidenţiat, în comunicări, contribuţia, locul şi rolul marelui economist statistician în aşezarea temeliilor statisticii moderne în România. Tot în 2004, o altă sesiune ştiinţifică a fost consacrată aniversării a 140 de ani de la crearea uneia din cele mai importante instituţii bancare româneşti - Casa de Economii şi Consemnaţiuni, la care au participat reprezentanţi ai CEC şi ai altor importante instituţii financiare din România. Cu acest prilej, s-a făcut o analiză critică a activităţii desfăşurate de CEC de la înfiinţare şi până în prezent, evidenţiindu-se situaţia actuală şi de perspectivă. Şi tot în 2004, membri ai Secţiei de ştiinţe economice, juridice şi sociologie şi ai Comisiei de istorie economică şi istoria gândirii economice, împreună cu specialiştii de la Liga pentru Promovarea Ideilor Cooperatoriste, cadre didactice din ASE şi Universitatea ARTIFEX au participat cu comunicări la sesiunea de dezbateri pe tema *"Cooperaţia – trecut şi viitor în perspectiva dezvoltării durabile a României şi a aderării acesteia la Uniunea Europeană"*. S-a insistat asupra măsurilor ce ar trebui luate pentru reorganizarea mişcării cooperatoriste în ţara noastră. De asemenea, au fost realizate două sesiuni ştiinţifice dedicate unor momente importante pentru istoria noastră economică - prilej cu care au fost dezbătute critic nivelul şi structura economiei româneşti în anul 1938 şi în anul 1989;
- în 2005 a fost organizată o sesiune ştiinţifică dedicată vieţii şi activităţii acad. Nicolae N. Constantinescu, cu prilejul împlinirii a 85 de ani de la naştere. Comisia de istorie economică şi istoria gândirii economice a participat la manifestarea ştiinţifică organizată de Banca Naţională a României şi consacrată aniversării a 125 de ani de la fondarea acestei instituţii. De asemenea, Comisia a organizat o sesiune de comunicări ştiinţifice prilejuită de împlinirea a 215 de ani de la trecerea în nefiinţă a lui Adam Smith. Membrii Comisiei au

participat în acest an la mai multe manifestări științifice organizate de diferite instituții și organizații, precum Asociația Statisticienilor, la sesiuni științifice din centre universitare precum București, Cluj-Napoca, Constanța, Iași, Oradea etc.;

- în 2006 au fost organizate sesiuni științifice dedicate vieții și activității lui Friedrich List - cu prilejul împlinirii a 160 de ani de la trecerea acestuia în eternitate, Ion Ghica - cu prilejul omagierii a 190 de ani de la naștere, precum și cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Nicholas Georgescu Roegen, fost membru de onoare al Academiei Române;
- în 2007 au fost organizate sesiuni științifice cu temele: *“Bazele teoriei economice moderne la David Ricardo”*, *“Evoluția României în viziunea economică și sociologică a lui Ștefan C. Zeletin”*, *„Concepțiile economice în opera lui A. D. Xenopol”* și *“Evoluția României în viziunea economică a lui Gheorghe Zane”*.
- în 2008 au fost organizate sesiuni științifice cu tema: *“Contribuția lui Friedrich Wilhelm Raiffeisen (190 ani de la naștere și 120 de la moarte) la fondarea sistemului de credit cooperatist”*, *„Bazele teoriei economice și sociale moderne la Vilfredo Pareto, cu prilejul împlinirii a 160 ani de la naștere”* și *“Analiza statistico-economică a țărilor române în viziunea lui Nicolae Suțu (210 ani de la naștere)”*, aniversarea a 80 de ani de viață a prof. Victor Axenciuc, vicepreședinte al Comisiei de istorie economică și istoria gândirii economice;
- în 2009 s-au desfășurat sesiuni științifice pe următoarele teme: *„Probleme economice și financiare în opera lui Mihai Eminescu”*; *„Concepția economică a lui Costin Murgescu”*; *„Caracteristicile economiei din România modernă (1860-1940)”*; *„Intervenția statului în economia României în retrospectivă și perspectivă istorică”*; *„Căi și mijloace de soluționare a retardării economice a țărilor și popoarelor lumii”*;
- în 2010 au fost organizate sesiuni științifice pe următoarele teme: *„Tranziția sub aspect științific și economic”*, *„Aniversarea a 125 de ani de la nașterea acad. Gheorghe Ionescu-Șișești”*;
- în 2012: *„140 de ani de la înființarea Băncii Albina din Sibiu (1872-2012)”*, *„Preocupări privind estimarea avuției naționale a României”*, *„Starea economiei și finanțelor publice ale României în context european în perioada 1990-2010”* și *„Datoria externă a României în retrospectivă și perspectivă istorică”*;
- în 2013 au fost organizate sesiuni științifice pe următoarele teme: *„Tendințe și structuri ale comerțului exterior al României, în prezent*

și în retrospectivă”, „Industrializarea în teoria și practica actuală și istorică. Cazul României”, „Agricultura României 1910-2010: reforme, evoluții, căi de urmat” și „Măsurarea decalajelor economice dintre România și alte țări europene”.

- în 2014 au fost organizate sesiuni științifice pe următoarele teme: *”I. N. Angelescu și I. Răducanu”, cu prilejul împlinirii a 130 de ani de la nașterea acestora; ”Anul 1990: la răscrucea celor două sisteme economice”; ”Tendințe și structuri în ocuparea forței de muncă în România în ultima jumătate de secol”; ”Economia României în ultimul sfert de secol”;*
- în 2015 au fost organizate sesiuni științifice pe următoarele teme: *”Coordonate ale calității vieții în ultimul sfert de secol”, ”Experiența tranziției la economia de piață în România”, ”Coordonate ale tranziției în ultimul sfert de secol”*

Subliniem că manifestările menționate s-au bucurat de un interes deosebit din partea cercetătorilor și cadrelor universitare, au avut o largă audiență, iar prin informațiile asupra defășurării lor și referatele publicate în periodice de specialitate au suscitât atenția opiniei publice în domeniu. Considerăm că astfel a fost prezentată contribuția înaintașilor noștri la dezvoltarea științelor economice în România și s-a participat activ la punerea în valoare a operelor personalităților marcante ale științelor economice românești.

Comisia de istorie economică și istoria gândirii economice s-a preocupat, în întreaga perioadă 1990-2018, la care ne referim, de publicarea comunicărilor la aceste manifestări și conferințe în cele 19 volume de ”Studii de istorie economică și istoria gândirii economice”, apărute sub auspiciile comisiei menționate.

După 1990, Secția de științe economice, juridice și sociologie, precum și institutele componente au răspuns solicitărilor, precum și propunerilor primite din partea instituțiilor fundamentale ale statului (Parlament, Administrația Prezidențială, Guvern), pentru elaborarea politicilor, strategiilor și programelor de dezvoltare economică și socială a țării și integrarea acestora în structurile europene.

Despre rata seculară de referință în România secolului al XX-lea

Banca Centrală de Emisiune nu este o instituție omnipotentă, care să poată provoca „a volonte” epoci de prosperitate sau de criză; ea le poate însă atenua efectele sau preveni în parte (...)înclinăm a considera urcarea scontului oficial... ca nefiind o măsură prea fericită din punct de vedere economic.

Radu Stoenescu - Politica scontului, București, Cartea Românească, 1935, p. 17 și 23

Teoreticienii și aplicanții politicilor monetare sunt foarte împărțiți și subiectivi în interpretare atunci când este vorba de explicarea unui aspect sau altul din politicile respective. Politica ratei de referință este un exemplu foarte controversat în acest sens. Dacă cineva are curiozitatea să se documenteze sau, mai mult, să încerce să stabilească niște corelații legate de acest cel mai important indicator al politicii monetare a unei bănci centrale (și de aici, al ansamblului acestor politici), va avea cu siguranță de făcut niște descoperiri interesante.

În acest studiu încerc să corelez evoluțiile economice înregistrate de-a lungul secolului al XX-lea de România cu variațiunile ratei scontului (dobânda cu care Banca Națională împrumută bani, băncilor comerciale). Încerc, de asemenea, să demonstrez în ce măsură evoluțiile economice au fost și sunt influențate de modificările efectuate în mărimea ratei scontului din țara noastră.

Mai întâi, două considerente de ordin general:

- specificitatea conceptului „rată a scontului” și legătura sa foarte strânsă cu lumea bancară l-au făcut să fie neglijat sau puțin cunoscut în lumea economică obișnuită; mulți economiști și, în același timp, puțini foarte puțini bancheri au sesizat și sunt de acord că ratele oficiale diferite ale scontului „își găsesc explicațiunea în gradul de dezvoltare și mărimea scontului oficial normal”¹;
- simplitatea dezarmantă a influenței, de regulă, invers proporțională a ratei scontului asupra creșterii economice (notez aici dificultatea de a stabili corelații precise, matematice între cei doi indici – rata scontului și creșterea economică, fiindcă, până la jumătatea secolului al XX-lea, lipsesc în general evaluările despre

¹ Radu Stoenescu - Politica scontului, București, Cartea Românească, 1935, p. 19 (Principalele lucrări despre rata scontului pe care Radu Stoenescu le-a analizat sunt prezentate la Bibliografia selectivă a studiului nostru)

creșterea economică); iată ce nota, în acest sens, M. Musceleanu, citat de dr. Radu Stoenescu, acum 83 de ani: „Există aci un raport invers proporțional între acest grad de dezvoltare (economico-finanțiară – n.n.) și mărimea scontului oficial normal: cu cât situațiunea economică este mai prosperă, cu atât scontul oficial normal este mai mic”².

Concepția actuală asupra politicii scontului își are originea în „discuțiunile și anchetele ce au avut loc în timpul suspendării convertibilității lirei sterline (1797-1821), când mulți economiști și bancheri și-au dat seama că urcarea taxei scontului oficial peste nivelul scontului pieții este susceptibilă de a frâna expansiunea de credite și de a aduce o perioadă de deflație, cu consecințele sale: scăderea prețurilor și ameliorarea schimbului”³. Observăm un fapt simplu – consecințele sunt economice. „Și în timpul crizelor ulterioare din 1836, 1839, 1847 se crede că Banca Angliei nu înțelesese rostul unei energice manevrări a politicii scontului, căci timidele încercări de ridicare a taxei nu au putut curma procesul depresional”⁴.

În decursul secolului al XX-lea, specialiștii au fost unanimi în a considera importanța taxei scontului, ca primă rată a dobânzii într-un stat sau într-un grup de state: „Urcând taxa scontului într-o perioadă de prosperitate debordantă, care prevestește o criză apropiată, Banca de Emisiune contribuie a atenua efectele acesteia frânând spiritul de întreprindere și operațiunile speculative, într-un timp în care constatarea conjuncturilor economice comandă prudența... Urcând taxa scontului se produce deflațiunea... În fine, taxa scontului se scade atunci când s-a atins scopul urcării ei sau atunci când, în timp de depresiune, Banca vrea să stimuleze activitatea economică prin ieftinirea banului și să readucă astfel optimismul în lumea cormercială”⁵.

În ulimii ani, politica scontului dusă de principalele bănci naționale (institute de emisiune, bănci centrale etc.) este mult mai eficace decât în urmă cu o sută – două sute de ani.

Principalele caracteristici ale ratei scontului sunt:

a) puterea sa este relativă și variază atât de la țară la țară, cât și de la o epocă la alta;

b) dimensiunea cât mai mică a ratei scontului stă, în general, la baza edificului economic, bancar și a celui politic;

² M. Musceleanu – Scont și politică de scont comparată, București, Editura Flacăra, 1915, p. 46, citat de Radu Stoenescu - Politica scontului, București, Cartea Românească, 1935, p. 19

³ Radu Stoenescu – Op. cit., pp.5-6

⁴ Idem, p.6

⁵ Ibidem, p. 6-7

c) uneori, urcarea ratei scontului nu este suficientă pentru a compensa riscul legat de insecuritatea condițiilor economice;

d) scăderea ratei scontului produce o „formidabilă expansiune de credit”⁶, care în bună parte crează depresiune nu creștere economică;

e) poate fi posibilă o stabilizare a ratei scontului, dar nu în prezența unor puternice mișcări conjuncturale sau pe o piață a capitalurilor în plină dezvoltare;

f) nivelul ratei scontului îl determină pe acel al taxei lombardului, care, de regulă este mai mare cu un punct procentual;

g) diversitatea vieții economice face ca, în domeniul scontului să nu existe principii rigide.

În economie, se petrece următorul mecanism, destul de simplu, dacă este înțeles de către decidenții economici și bancari: dacă se mărește taxa scontului, dobânzile cresc, costurile de producție se încarcă, beneficiile și, deci, investițiile de pe piață se reduc la rândul lor. „Din contră, dacă taxa scontului oficial scade, se va produce o transvazare de fonduri, de pe piața monetară pe cea a capitalurilor, unde dobânda este superioară, însă pe timp limitat. Producția rămâne constantă, beneficiile cresc, iar cota-parte din ele care se economisește va servi, fie o auto-finanțare, fie o nouă investiție pe termen lung, încurajată de noul ciclu economic ascendent ce începe... Considerată ca o metodă de regularizare a pieței, politica scontului cere a fi, din când în când schimbată și nou orientată, atât principial, cât și practic, după cerințele diferitelor situații ale activităților economico-financiare moderne. Ea constituie însă un procedeu clasic de îndrumare al monetei, poate singurul care, până acum să-și fi probat capacitatea, dar singurul pe care actualii partizani ai „monetei dirijate” par a nu-l înțelege”⁷.

PRINCIPIILE SCONTULUI

- rata scontului Băncii Centrale (bank rate) trebuie să fie mai mică decât scontul practicat pe piața respectivă (market rate);
- dacă prețurile din producție nu cresc, scontul trebuie menținut neschimbat;
- dacă prețurile cresc, rata scontului trebuie și ea ridicată pentru a preveni tendințele speculative;
- nu orice mișcare ascendentă a prețurilor poate fi frânată printr-o urcare a ratei scontului;

⁶ Ibidem, p. 9

⁷ Ibidem, p. 15 și 17

- evenimente accidentale, precum războaie, crize, reforme, revoluții etc. „pot provoca o urcare rapidă a taxei scontului în unele țări și, prin simpatie, în altele”⁸.

H. Hornbostel nota la începutul secolului trecut că repercursiunile fluctuațiilor taxei scontului au devenit mult mai complexe și aplicarea metodelor clasice a decepționat frecvent pe acei care credeau mai mult în eficacitatea lor.

Taxa scontului oficial este motivată, de regulă, de interese economico-financiare generale, de nevoile circulației monetare și întăririi creditului. Nu există o rețetă a obținerii unei rate a scontului infailibile. Este cunoscut și unanim acceptat, că liniștea economică, fără inflație, generează rate ale scontului din ce în ce mai mici.

De-a lungul întregului secol al XX-lea, valorile ratei scontului (numită de la 1 februarie 2002 de Banca Națională a României - rată de referință) au fost următoarele:

- ✓ perioada (1891) - 1901-1916 a etalonului aur: a cunoscut, în general, rate mai mari ale scontului, precum: 6-7 la sută (pe timpul crizei agricole din 1894); 8 la sută în 1907; 6 la sută între 1914-1918; deci este demonstrat că perioadele cu probleme economice au generat rate mai mari ale scontului decât în restul timpului. Iată cum comentează fenomenul dr. Radu Stoenescu: „Între 1901-1914, Banca Națională continuă să ajute dezvoltarea economică a țării printr-un plasament productiv din ce în ce mai voluminos... Taxa scontului oficial a fost redusă la 8, 7, 6 și chiar 5 la sută (14 aug. 1902), pe măsură ce situațiunea se îmbunătățea și a rămas astfel până în anul 1907, când, din cauza crizei monetare internaționale și a celei social-agrare naționale, taxa a trebuit să fie din nou urcată succesiv până la 8 la sută (27 octobrie 1907). După trecerea crizei s-a revenit la vechea taxă de 5 la sută (28 februarie 1908), păstrată până la 19 octombrie 1912, când este iar ridicată la 6 la sută. În acest an ia sfârșit epoca de prosperitate și progres economic al țării noastre, spre a face loc unei perioade de nesfârșite crize politice și economice, care se poate scrie fără exagerare, că mai dăinuiește încă și astăzi (1935 -n.n.)... În 1914, Banca de Emisiune își lărgeste considerabil operațiunile de reescont, pentru a ajuta astfel lichidarea crizelor precedente. Variațiunile scontului oficial au fost cuprinse între

⁸ Ibidem, p.10

5,5 – 7 la sută... iar stagnarea vieții economice a determinat o sensibilă micșorare a operațiunilor de scont și lombard”⁹;

- ✓ perioada 1919-1928: 6 al sută – “o *taxă oficială de scont* cât mai scăzută și mai stabilă pentru a ajuta la refacerea economiei naționale, punându-i la dispoziție un credit comercial ieftin... Menținerea unei taxe de scont prea joase, în aceste condițiuni, pare să fi avut efectul de a întreține activitatea speculativă ce se desfășura. Într-adevăr, era atunci cea mai strălucită afacere, pentru marile bănci, de a lua bani, pe cale de reescont de la banca națională cu 6 la sută și de a-i plasa băncilor mici sau particularilor cu o dobândă de 20-25 la sută. În felul acesta nu numai că nu se ajuta dezvoltarea economiei naționale, dar se și contribuia la agravarea deprecierei leului, prin încurajarea unei tendințe ascendente a prețurilor”¹⁰;
- ✓ perioada 1929-1934, a crizei economice: *rata scontului* a variat între 8-9,5 la sută; „taxa de 7 la sută, deși justificată din punct de vedere monetar, părea a fi prea urcată din punct de vedere economic, dacă ținem seama de rentabilitatea scăzută a întreprinderilor și de dobânda convențională, fixată prin Legea contra cametei din martie 1931, la 5 la sută peste scontul oficial, De aceea, Banca Națională a revenit, la 5 aprilie 1933, la taxa de 6 al sută... La 14 decembrie 1934, Banca Națională a procedat la o nouă reducere a scontului său, de la 6 la 4,5 la sută.. În felul acesta, Banca Națională va fi dovedit, odată mai mult, nu numai spiritul său de largă înțelegere, dar și sprijinul efectiv ce știe să dea, în calitatea sa de Institut de Emisiune, propășirii economiei noastre naționale”¹¹;
- ✓ perioada 1935-1946, rata scontului a variat între 3-4 la sută. Este perioada premergătoare și cea care cuprinde Al Doilea Război Mondial, cu specificul lui economic și financiar-bancar;
- ✓ perioada 1947-1989 (comunistă), în care scontul a variat cu 1-2 procente de la un an la altul (până în 1955-1960), apoi, pe măsură ce planurile cincinale au încorsetat în chingi fixe evoluțiile economice, scontul BNR s-a stabilizat la 1 la sută anual.

Analizând modificările de scont efectuate de Banca Națională a României în prima jumătate a secolului trecut observăm că, de cele mai multe ori a fost efectuat un salt destul de brusc de 1-1,5 la sută, în sus sau în jos al ratei scontului, destul de mare al acestei valori extrem de sensibile a

⁹ Ibidem, p. 21

¹⁰ Ibidem, p. 22-23 (selectiv)

¹¹ Ibidem, p.24-25 (selectiv)

celui mai important indicator economic și bancar, care este rata scontului (rata de referință). Atunci era posibilă o astfel de modificare, pentru că situația economică și bancară internă, europeană și internațională permitea acest lucru (în prezent, la începutul secolului al XXI-lea, lucrurile stau altfel, în sensul complicării interdependențelor economice, financiare și bancare). Evoluția ratei scontului de-a lungul întregului secol al XX-lea pune în evidență un fapt aproape normal: „capitalul cel mai ieftin se procura la BNR, al cărui scont, în medie, a oscilat în condiții normale, între 5-6 la sută...”¹². De asemenea, de-a lungul întregului secol al XX-lea, rata scontului a fost cauza și nu efectul politicilor economice și rezultatelor acestora. Toate exemplele de mai sus sunt, credem, suficiente pentru a demonstra influența hotărâtoare, pe care o are rata de referință asupra evoluției economice a statului respectiv, în speță România.

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI - COMUNICAT DE PRESĂ - 30 ianuarie 2002 - Banca Națională va înlocui taxa scontului cu do- bânda de referință

Contextul macroeconomic din România s-a caracterizat în ultimii ani prin surplus structural de lichiditate în sistemul bancar, determinat în principal de intensificarea relativă a intrărilor de capital. Faptul că băncile au dispus de surse alternative de finanțare a condus la reducerea progresivă a refinanțării, banca centrală fiind nevoită să apeleze la operațiuni de sterilizare pentru a înlătura potențialul inflaționist al excedentului de lichiditate aflat pe piață. Cazul României nu este singular, preponderența operațiunilor de sterilizare fiind o trăsătură comună pentru majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est, aflate în proces de aderare la Uniunea Europeană.

În condițiile în care operațiuni precum refinanțarea și rescontarea și-au pierdut treptat din relevanță, nefiind definatorii pentru actuala orientare a politicii monetare promovate de Banca Națională a României, înlocuirea taxei scontului cu o dobândă reprezentativă pentru operațiunile efective ale băncii centrale este un demers firesc, ce decurge din evoluția condițiilor monetare. Necesitatea acestei schimbări este întărită de faptul că, pentru cel puțin următorii trei ani, sterilizarea va continua să dețină un rol predominant la nivelul operațiunilor BNR, fapt reliefat și în Strategia

¹² Victor Axenciuc – Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol.III – Monedă – Credit – Comerț – Finanțe publice, București, Editura Academiei Române, 2000

Națională de Dezvoltare Economică a României pe Termen Mediu, elaborată în martie 2000 și transmisă Comisiei Europene.

Reactivarea taxei scontului este puțin probabilă întrucât, în perspectiva procesului de integrare europeană, Banca Națională a României urmărește alinierea procedurilor sale la cele ale Băncii Centrale Europene, al cărei instrumentar - în mod similar multor bănci centrale moderne - nu include taxa scontului.

În acest context, taxa scontului va fi înlocuită cu dobânda de referință a Băncii Naționale a României și se va calcula astfel încât să reflecte condițiile prevalente de pe piața monetară. Pentru perioada imediat următoare, noua dobândă se va calcula ca medie aritmetică, ponderată cu volumul tranzacțiilor, a ratelor dobânzii la depozitele atrase și la operațiunile reverse repo din luna anterioară celei pentru care se face anunțul. Rata dobânzii de referință va fi anunțată public prin comunicate și circulare ale Băncii Naționale a României, în prima zi lucrătoare a fiecărei luni. Această informație va fi, de asemenea, publicată în buletinele lunare ale băncii centrale și pe pagina web a acesteia (www.bnro.ro).

Dobânda de referință va intra în vigoare la 1 februarie 2002, prin circulară a Băncii Naționale a României care va abroga Circulara BNR nr.11/1998 și va stabili rata dobânzii de referință pentru luna februarie 2002.

Menționăm că trecerea de la taxa scontului la dobânda de referință nu va produce șocuri, cei doi indicatori având în momentul de față valori apropiate.

Industrializarea – coloana vertebrală a dezvoltării economice și sociale

Introducere

De mai bine de trei secole, industrializarea a reprezentat o preocupare importantă a statelor lumii pentru progres și dezvoltare¹³. Acele state care prin corifeii lor, intelectuali, economiști sau oameni politici, au neglijat sau nu au crezut în industrializare, sunt astăzi statele care ocupă locurile din partea a doua clasamentelor statelor lumii, atât în ceea ce privește indicatorii economici, cât și cei sociali, militari, culturali și spirituali.

Statele care au realizat prima revoluție industrială, Anglia și Franța, au evoluat foarte bine pe plan economic, după promovarea industriei manufacturiere încă din perioada mercantilistă (sec. al XVII-lea); apoi reacțiile favorabile curentului industrialist nu au întârziat să apară în Germania și SUA (secolele al XVIII-lea – al XIX-lea).

Ca stat nou creat pe harta lumii, la jumătatea secolului al XIX-lea, Principatele Române din 1859, respectiv 1862 și apoi, din 1871, România a intrat și ea în jocul de alternanțe dintre politicile industriale și cele ale liberului schimb. “Necesitatea creării industriei a fost subliniată de toți cei care s-au aplecat asupra problemelor economiei românești încă de la începutul secolului al XIX-lea” spunea reputatul cercetător și istoric al economiei, Radu-Dan Vlad¹⁴. Într-o lucrare de excepție¹⁵, prof. Victor Axenciuc, membru de onoare al Academiei Române s-a ocupat cu înalt profesionalism științific de analiza formării sistemului industrial modern în România, etapa 1859-1914, pe care o numește “demarajul” industrializării.

Industrializarea a reprezentat, așadar, cheia de boltă în procesul edificării statelor unitare moderne, contribuind masiv la înlăturarea rămănelor în urmă în plan economic ale statelor care au adoptat-o și promovat-o.

Industrializarea capitalistă

“Adoptarea unei politici bazată pe teoria liberului schimb, sub presiunile externe, de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza va constitui în continuare un puternic obstacol în realizarea acestui deziderat. Adoptarea

¹³ Nicolae, Stoica, *Drumul către o societate modernă*, cap. V – Curentul industrializant și protecționist în gândirea europeană și românească, Iași, Editura Junimea, 2008, pp. 60-69 (selectiv)

¹⁴ Radu-Dan Vlad, *Gândirea economică românească despre industrializare 1859-1900*, București, Editura Mica Valahie, 2001, p. 9

¹⁵ Victor Axenciuc, *Formarea sistemului industrial modern în România, Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării*, București, Editura Academiei Române, 2008 (selectiv)

unei asemenea politici economice oficiale va prilejui o amplă luptă de idei, care va contribui la dezvoltarea gândirii economice românești și, în subsidiar, la cristalizarea concepțiilor privind industrializarea României”¹⁶. Radu-Dan Vlad clasifică astfel promovarea și introducerea ideilor industrialismului în economia României: 1) liberalism economic și protecționism între 1859-1876, cu sub-etapele: a) gândirea economică românească până la Unirea Principatelor; b) concepții privind industrializarea în perioada domniei lui Cuza Vodă; c) afirmarea curentului protecționist, pe fondul politicii liberului schimb, în deceniul premergător obținerii independenței de stat a României; apoi, 2) gândirea economică românească în perioada aplicării Convenției vamale cu Austro-Ungaria (1876-1886)¹⁷.

Alți autori ai studierii influenței industrializării asupra economiei și societății românești și universale au fost (în ordinea temporală a publicării studiilor și lucrărilor respective): Dumitru G. Chițoiu¹⁸(1931), C. I. Călniceanu (1938)¹⁹, Andrei Vela (1986)²⁰, Rodica Milena Zaharia (1999)²¹, Eugen Ghiorghită (2002)²², Boris Chistrugă²³(2004), Constantinescu Cornel (2006)²⁴, Bianca Dumitrescu (2008)²⁵ și Andreea Loreta Cepoiu (2009)²⁶.

În anul 1960, profesorul Lester Thurow scria: “Consider că cele cinci elemente cuprinse în strategia economică niponă la începutul perioadei de dublare a venitului, și-anume, consolidarea capitalului social direct, *promovarea industriilor de creștere* (subl.ns.), promovarea exporturilor, dezvoltarea capacităților umane și a tehnologiei, asigurarea stabilității sociale prin moderarea structurii economiei, ar putea servi ca obiective strategice pentru

¹⁶ Radu-Dan Vlad, *Op. cit.*, p. 9

¹⁷ Radu-Dan Vlad, *Op. cit.*, p. 145

¹⁸ Dumitru G. Chițoiu, *Industrializarea agriculturii noastre*, București, fără editură, 1931

¹⁹ C. I. Călniceanu, *Contribuții la normalizarea industriei românești*, Timișoara, Editura Tipografia Românească, 1938

²⁰ Andrei Vela, *Civilizația industrială în confruntare cu sine însăși*, București, Editura Politică, 1986

²¹ Rodica Milena Zaharia, *Tendințe în dezvoltarea industriei pe plan mondial*, teză de doctorat, ASE București, 1999

²² Eugen Ghiorghită, *Industrializare și comerț exterior în România interbelică*, București, Editura Fundației România de Măine, 2002

²³ Boris Chistrugă, *Globalizarea și epoca post-industrială*, București, Editura Vitruviu, 2004

²⁴ Cornel Constantinescu, *Industrialisation, developpment economique et social : la zone Argeș-Pitești Roumanie*, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2006

²⁵ Bianca Dumitrescu, *Orașele monoindustriale din România. Între industrializare forțată și declin economic*, București, Editura Universitară, 2008

²⁶ Andreea Loreta Cepoiu, *Rolul activităților industriale în dezvoltarea așezărilor din spațiul metropolitan al Bucureștilor*, București, Editura Universitară, 2009

economia americană până în anul 2000”²⁷. Aceste elemente care au stat la baza creșterii economice a Japoniei în anii '60, izbitor de mult asemănătoare pe continentul european cu creșterea economică a României din aceeași perioadă au fost “copiate” parcă de regimul de atunci al țării noastre.

Industrializarea comunistă

Industrializarea a fost o problemă esențială pentru toate regimurile comuniste de pe mapamond. Modelul marxist de modernizare, preluat de comuniștii români, viza industrializarea forțată, cu accentul pus pe industria grea cu “pivotalul” ei principal – industria constructoare de mașini, dar și industria siderurgică, industria chimică, a petrolului și gazelor naturale. Strategia românească a fost cvasi-identică celei sovietice de la începutul anilor '30 ai secolului al XX-lea, care avea ca model prima revoluție industrială petrecută în Occident, la jumătatea secolului al XVIII-lea și sfârșitul secolului al XIX-lea.

Naționalizarea proprietăților în iunie 1948 și începutul procesului de colectivizare în martie 1949 au făcut din stat singurul deținător de resurse, care puteau fi astfel direcționate spre accelerarea dezvoltării industriale. În primii ani de “democrație populară”, subordonarea economică față de URSS a împiedicat statul român să dispună eficient de resurse, în special de materii prime. În consecință, programul de modernizare economică lansat după 1948, a fost un eșec. Parametrii propuși nu au fost realizați, chiar dacă în anumite ramuri s-a înregistrat o creștere a producției industriale. Realitatea de la sfârșitul anilor '50 indica persistența aceluiași probleme: înapoierea economică în principal, apoi structura socială predominant agrară, cu o eficiență economică scăzută. Industrializarea devenea astfel o necesitate pentru economia românească.

Politica de introducere a unei înalte rate a acumulării (vezi tabelul) a condus, în paralel cu împrumutarea a 10 miliarde de dolari din Occident (după 1972, când România devine prima țară socialistă membră a FMI și Băncii Mondiale) la o dezvoltare fără precedent a industriei românești, dar, bazată în mare parte pe tehnologii de mână a doua, furnizate tot de Occident.

REPARTIZAREA VENITULUI NAȚIONAL PENTRU CONSUM ȘI ACUMULARE

Cincinalul	Fond de consum%	Fond de acumulare%
1951-1955	75,70	24,30
1956-1960	82,90	17,10
1961-1965	74,50	25,50

²⁷ Saburo Okita, *Cu fața spre secolul XXI*, colecția Economii în mișcare, București, AGER Economistul & R.A.I., 1992, p. 192

1966-1970	70,50	29,50
1971-1975	66,30	33,70
1976-1980	64,00	36,00
1981-1985	69,30	30,70
1986-1989	74,30	25,70

Creșterea prevederilor planului cincinal 1976-1980 a fost un alt eșec al politicii de industrializare forțată a României. Indicatorii economici principali, venit național, producție industrială, nu au fost îndepliniți. Pe termen mediu, acest salt înainte în domeniul economic s-a resimțit pozitiv pe plan social: deusee pentru forța de muncă, urbanizarea localităților, o bunăstare relativă. Pe termen lung, specializarea industrială a unor regiuni întregi (precum Valea Jiului, zonele Copșa Mică, Baia Mare și altele) nu a oferit alternative pentru dezvoltarea durabilă a regiunilor respective și a produs efecte sociale insuficient studiate și cunoscute (ex. depopularea satelor, migrarea masivă la oraș).

Autoritățile au investit în trei domenii: unele ramuri ale industriei, precum siderurgie, construcții de mașini, industrie extractivă, industrie chimică; infrastructură: Canalul Dunăre-Marea Neagră, Canalul Poarta Albă-Midia-Năvodari; Centrul Civic și Casa Poporului, transformarea satelor, prin sistematizare, în orașe agro-industriale. După 1980, economia românească producea mărfuri scumpe și de calitate slabă. În plus, efortul uriaș de a rambursa datoria externă a uzat tehnologic principalele ramuri economice și a actualizat lipsa de resurse. În 1989, deși România a anunțat rambursarea datoriei externe, criza economică devenise acută în toate sectoarele economiei. Produsele industriale aveau tot mai puțin acces pe piețele occidentale, iar organismele financiare internaționale evitau ă grup România.

Dezvoltarea economică a țării, care s-a desfășurat între 1951-1989 pe baza planurilor cincinale, a fost centrată pe dezvoltarea industrială; s-a urmărit și s-a reușit într-o manieră încă insuficient studiată și apreciată, transformarea României într-un stat industrial-agrar cu o economie specifică țărilor în curs de dezvoltare, preocupate de lichidarea decalajelor de dezvoltare dintre zone, regiuni, județe și de apropierea nivelului dezvoltării economico-sociale a acestora. S-a urmărit și s-a obținut în mare parte, crearea unei structuri moderne a economiei în profil de ramură, departamental și teritorial, în care industria avea rolul central și se baza pe atragerea și folosirea rațională în procesul dezvoltării a resurselor disponibile din fiecare zonă și unitate teritorială, în concordanță cu nevoile țării și ale zonei sau unității teritoriale.

Realizarea acestor deziderate, judicioase în sine, a fost însă afectată de conceperea dezvoltării industriale axate pe industria grea, de înfăptuirea

industrializării în condițiile planificării centralizate, a promovării a numeroase restructurări organizatorice și a instituirii unor organe și organisme de conducere și de control ale căror activități se suprapuneau adesea, ceea ce a generat uneori decizii contradictorii și eronate, subiectivism în activitatea industrială, raportări de date statistice false pentru a nu deranja organele centrale de decizie ș.a. Transpunerea în fapt a modelului producției industriale bazat pe industria grea s-a concretizat într-un efort investițional, realizat prin forțarea investițiilor în acest sens, în defavoarea consumului populației și cu prețul unor profunde dezechilibre sectoriale.

“Industria” de după industrie

După ce realizează într-o excepțională lucrare²⁸, editată acum mai bine de un sfert de secol, analiza « civilizației industriale în confruntare cu sine însuși », trecând în revistă civilizația capitalistă la răscruce, analiza statistică a limitelor societății industriale în pas cu progresul forțelor de producție, Andrei Vela vorbește în lucrarea menționată despre efectele previzibile ale noului mod de producție (salturi în creșterea productivității muncii, schimbări în rolul muncii în societate și locul omului în producție, funcția umană de producție care nu se obiectivează), despre “industria” de după industrie. Precizăm că A. Vela nu excelează în a aduce laude societății terțiare, bazate pe economia serviciilor, care s-a extins ca o pecingine în economia statelor lumii în acest ultim sfert de secol (1985- 2010). “Astfel, notează acesta, suntem martorii acelei epoci istorice în care începe să apună gloria de câteva secole a civilizației industriale occidentale, așa cum ea a fost ridicată în slăvi până nu demult, în ciuda carențelor sale și a marilor probleme sociale pe care le-a cauzat. În sprijinul acestei teze să recurgem la un exemplu istoric. Trecerea de la societățile agrare la societățile industriale a redus ponderea, dar nu și importanța vitală a agriculturii în țările industrial avansate... (apoi spune, citându-l la Alvin Toffler), serviciile au fost și continuă, până la un anumit stadiu, să fie industrializate. Dar, serviciile viitorului, prin introducerea automatizării, robotizării și informatizării, livrate la domiciliu, în forme diverse, asigură o autoservire de tip nou, care depășește coordonatele industriale²⁹.

Cât va dura această perioadă a “industriei” de după industrie sau “durată a perioadei de tranziție”, cum genial a fost ea anticipată de gânditori, prea puțin citiți și înțeleși acum un sfert de secol? În lucrarea

²⁸ Andrei Vela, *Civilizația industrială în confruntare cu sine însăși*, București, Editura Politică, 1986

²⁹ Andrei Vela, *Op. cit.*, p. 229

“Microelectronica și societate”, G. Friedrichs și A. Schaff apreciau că perioada de tranziție ar dura 30-50 de ani, urmând ca în acest răstimp să avem în față o societate complet diversificată pe întreg globul, mult diversificată și cu noi valori, cu noi structuri politice și administrative, cu forme complet schimbate de comportament social, pe o bază tehnologică mult diferită și un mod de viață diferit.

Analizând procesul industrial în țările în curs de dezvoltare în lumina progresului tehnic contemporan, A. Vela trece în revistă modelele vechi de industrializare – handicap de mari proporții, generat de avantajele potențiale care se transformă în dezavantaje. Aceasta conduce, conform lui Bruce Naussbaum³⁰ la un puternic val de dezindustrializare, care a făcut ca instalații uriașe, oțelării, rafinării, mine, ș.a. să devină monumente ale înapoierii. După epoca de tranziție spre noi strategii, pe care omenirea o parcurge începând din anul 2000, care pune în valoare resursele spirituale, tehnologiile de vârf, cunoștințele științifice și tehnice acumulate, proprii și preluate, lumea își găsește încet-încet calea spre redresare, începând în primul rând cu țările care dispun de mari resurse și piețe economice însemnate, ca Brazilia, Rusia, India sau China.

Concluzii

Ultimii 300 de ani de istorie economică a statelor planetei stau mărturie vie a faptului că industrializarea a reprezentat coloana vertebrală a dezvoltării economice și sociale a Umanității. Societatea industrială și post-industrială a deceniilor secolului al XX-lea a fost și rămâne poate cel mai viguros exemplu de dezvoltare economică și socială din istoria omenirii după 2.000 de ani de la nașterea lui Hristos.

După industrie, cum am demonstrat mai sus, societatea umană a intrat într-o nouă eră a dezvoltării exagerate a serviciilor, un fel de “nouă industrie a serviciilor”, numită societate terțiară. Societatea terțiară este și va fi urmată de societatea cuaternară sau a cunoașterii, a “industriilor de timp liber”, a loisirului, în care fenomene precum globalizare, integrare, regionalizare, delocalizare, dereglementare vor aduce omenirii dezvoltarea durabilă dorită sau haosul economic și social.

³⁰ Bruce Naussbaum, *Das Ende unserer Zukunft*, Verlag bei Kindler, Munchen, 1984, p. 152-153 (selectiv)

PARTEA A II-A – PERSONALITĂȚI

ION N. ANGELESCU. Locul și rolul istoriei economiei

În constelația marilor noștri economiști, întemeietori de școală și deschizători de drumuri, Ion N. Angelescu se înscrie - la începutul secolului al XX-lea - drept unul dintre cei mai însemnați. Întors din Germania unde și-a parcurs cu rezultate strălucite studiile universitare, licențiat și doctor în economie, se remarcă drept unul dintre tinerii care au întemeiat școala superioară economică românească și au făcut politică economică românească.

Încercând o analogie cu unul dintre predecesorii săi din secolul anterior, în egală măsură de strălucit și vizionar, dar și cu o la fel de efemeră existență pământească, se poate afirma, credem noi, că a fost economistul Marii Uniri. A fost primul profesor care a predat Istoria economiei la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, instituție la a cărei înființare a avut un aport substanțial, și - prin scrierile sale - ne referim cu deosebire la lucrarea *Politica economică a României Mari*, publicată în 1919, - a marcat traiectoriile unora dintre viitoarele decizii, adoptate cu numeroase frământări și/sau înfruntări în viața economico-socială și politică românească cuprinsă între primul și al doilea război mondial.

De-a lungul carierei sale desfășurată pe o perioadă relativ scurtă, a împlinit munca de cercetător cu aceea de profesor, activitatea de demnitar cu aceea de cetățean, dar în toate ipostazele a fost mândru de rădăcinile sale naționale.

Numeroasele opinii și convingeri ale profesorului Ion N. Angelescu în legătură cu importanța, locul, rolul, semnificația și menirea Istoriei economice sunt desprinse din cursurile universitare ținute de el la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București în primii ani de după înființare. A fost deschizător de drumuri atât în activitatea științifică a domeniului Istoriei economice cât și a învățământului superior economic precum și a mediului de afaceri românesc, atât cât se manifesta el, în primii ani de după Marea Unire.

Publicarea cursurilor universitare, nu reprezenta pentru autorul lor un scop exclusiv didactic. „Nu pentru studenți” erau publicate, întrucât aceștia „au ocazia să cunoască din altă parte gândurile cuprinse aici”. Publicarea prelegerilor se adresa în egală măsură și „specialiștilor și celor

cari se interesează de mersul noui instituții de învățământ superior”. Demersul său era îndreptat deci și către toți acei care se arătau interesați de activitatea practică, respectiv mediului de afaceri care, în acei ani, nu dispunea de suficient personal calificat în domeniul economic, precum și publicului larg, în măsura în care era interesat de lumea economică și realitățile ei. În acest sens, el formula o aserțiune antologică, credem noi. „Spiritul, în care înțeleg să expun acest curs, și lumina pe care încerc să o arunc asupra faptelor expuse, *pot fi judecate de toți aceia, cari știu că pentru provocarea unui avânt economic ne trebuiesc nu numai lucrători buni și instrumente docile în mâinile altora, dar și oameni cu pregătire economică superioară* (subl.ns.), cu vederi largi și capabili să conceapă și să înfăptuiască întreprinderile mari³¹, cari aduc avântul efectiv și durabil al economiei naționale. Pentru deschiderea unor astfel de perspective, nu e nimic mai potrivit, decât interpretarea activității comerciale³² trecute a popoarelor, având în minte conștiința scopului acestei interpretări”³³. Afirmția lui Ion N. Angelescu este menită, după cum se poate constata, să reconfirme crezul său precum și al altor tineri contemporani lui privind menirea, scopul și rolul instituției nou înființate pentru a servi economia românească la începutul secolului al XX-lea.

În ceea ce privește Istoria economiei, un prim aspect care, credem noi, trebuie subliniat este încadrarea acesteia în sistemul științelor economice, între componentele căruia înțelege că sunt necesare armonizări. În acest sens, față de predecesori și contemporani are și contribuții proprii. Astfel, în cadrul sistemului menționat, el deosebește: Economia socială generală, Istoria economică, Istoria specială, practică sau politica economică, Știința gospodăriei publice sau Știința financiară, Știința statistică și Politica socială³⁴. Potrivit acestei concepții, Istoria economică reprezintă domeniul științific în care activitatea economică „e urmărită în evoluția ei” cu scopul mărturisit de a stabili „normele vieții economice”, dar acestea nu

³¹ Termenul este folosit de Ion N. Angelescu în lucrările sale de început nu în sens de unitate economică cu scop lucrativ, ci de domeniu de afaceri (nota ns.)

³² Termenul este folosit de Ion N. Angelescu în lucrările sale de început în sens de activitate economică, cu o sferă de cuprindere largă ce include și comerțul (nota ns.)

³³ Ion N. Angelescu, *Istoria comerțului universal în legătură cu Istoria economică și cu Istoria culturii popoarelor*. Lecțiuni de deschidere a cursului de Istoria comerțului la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, Noua Tipografie profesională Dimitrie C. Ionescu, București, 1915, Prefață

³⁴ Ion N. Angelescu, *Istoria economică și alte științe economice*. Lecțiuni ținute la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, București, 1916, p. 4; vezi și Ion N. Angelescu, *Istoria comerțului*, Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, București, 1915, p. 220

pot fi determinate decât prin cercetarea amplului proces de constituire a vieții economice, a unor numeroase fenomene, pentru că, apreciază el, „de la un singur caz nu se poate scoate nici o regulă”, ci numai atunci „când pătrundem în trecut, întâlnim alte fenomene, cu alte urmări, și din compararea, din asemănarea ori deosebirea raporturilor, putem scoate normele generale ale vieții economice”. În același timp, continua Ion N. Angelescu, „Din rezultatele istoriei economice își ia economia socială generală cele mai multe elemente, pentru întregirea sistemului său de adevăruri explicative ale vieții economice, după cum și istoria economică ia din adevărurile economiei sociale și face din ele instrumente pentru completarea și explicarea evoluției economice”³⁵.

Ion N. Angelescu apreciază că tradiția nu este un argument suficient în adoptarea deciziilor economice întrucât actele și faptele economice ale trecutului au răspuns nevoilor anterioare ale vieții economice, ca atare, copierea lor este anacronică și păgubitoare pentru interesul general. În plus, precizează că măsurile de politică protecționistă și/sau finanțarea de către stat a unor domenii de activitate pentru care acumularea de capital autohton este încă insuficientă, au drept motivație „dezvoltarea economiei naționale”. Prin urmare, conchide el, este un principiu potrivit căruia „niciodată nu ne ocupăm de interesele separate ale unei clase economice, și revendicările nu se fac, dar mai ales nu se ascultă, decât dacă sunt în armonie cu interesele economice actuale ale întregului popor”³⁶. Înțelegem din această aserțiune că, în mod obiectiv, și fără interpretări partizane, interesul individual trebuie subsumat interesului general, proporțional cu nevoile ori cerințele conjuncturale ale epocii analizate.

În logica argumentației sale, este și un al doilea principiu, anume acela al interacțiunii dintre ramurile de activitate ale unei economii naționale. Astfel, el adaugă: „Schimbările unei ramuri de activitate economică influențează pe celelalte. Noile forme de organizare ale acestor ramuri se repercutează asupra tuturor celorlalte”. Drept urmare, „viața economică trece dintr-o etapă în alta, în urma influențării reciproce ale agriculturii, industriei și comerțului”. Ca atare, „Nici istoria agriculturii, nici istoria industriei, nici istoria comerțului, nu se pot face separat; istoria lor nu este o istorie închisă”. Din pledoaria amplă a profesorului Ion N. Angelescu, rezultă faptul că el conștientizează reacția în lanț, la scara economiei naționale, a importanței și urmărilor provocate de modificările structurale ce au loc într-una din ramurile unei economii, faptul că descreșterile ori

³⁵ Idem, *Istoria economică și alte științe economice*, p. 8-9

³⁶ Ibidem, p. 10

creșterile unui domeniu antrenează distorsiuni ori acumulări la scara ansamblului, atât în planul economiei naționale cât și în relațiile acesteia cu mediul de afaceri intern și internațional. Această interdependență dintre faptele reale/practice se regăsesc și în planul teoriei... Prin urmare, constată, conchide și subliniază el, „istoria comerțului popoarelor, trecerea de la o fază la alta, nu se poate explica decât în legătură cu istoria agriculturii și cu istoria industriei”. Altfel spus, „cursul nostru de istoria comerțului nu este altceva decât un curs de istorie economică, dar cu o privire specială asupra istoriei comerțului”³⁷.

Istoria economică este necesară cu atât mai mult cu cât, crede I. N. Angelescu, „timpul a consacrat faptele, bogate în rezultate binefăcătoare și a condamnat faptele nechibzuite și dezaastroase”³⁸. Din cele analizate până acum, rezultă că Angelescu recomanda studenților săi, viitori economiști dar în egală măsură și celor care lucrau deja în acei ani în domeniul economic, cunoașterea evoluțiilor trecute precum și puterea de lupta cu greutățile momentului și, mai ales, puterea de a înlătura tradițiile învechite/depășite și înlocuirea lor cu forme noi, adecvate momentului și necesare viitorului economic.

Centrul preocupărilor umane – privite în ansamblu – precum și cele economice – în special – este, în opinia profesorului Ion N. Angelescu, omul „cu nevoile sale materiale și sufletești, și cu mijloacele satisfacerii acestor nevoi”. Iar din eforturile științei economice și ale societății ar trebui să rezulte „nu numai o bună stare materială a oamenilor, ci și o înălțare sufletească a lor, o dezvoltare culturală, care este condiționată...de o dezvoltare economică”³⁹. Deși, aprecia el, economiștii sunt acuzați de pragmatism, de „materialism feroce” chiar, ei sunt cei chemați să determine „raporturile de cauzalitate ce se stabilește între fenomenele economice trecute și aplicările raționale ale activității trecute la viața economică de astăzi”. Altfel spus, motorul devenirii economice românești, dezvoltarea economică privită în ansamblul ei, constă în organizarea societății și articularea măsurilor economice/comerciale existente la un moment dat și care conduc direct ori indirect la bunăstarea individuală și socială.

În ceea ce privește activitatea didactică, rolul profesorului, dar mai ales unghiul de abordare a problematicii expuse este, în opinia *magistrului* (subl. ns.), una dintre cele mai radicale și intransigente cu atât mai mult cu cât vasta cultură de specialitate și-a făcut-o pe meleaguri străine. De la

³⁷ Ibidem, p. 10-11

³⁸ Ibidem, p. 11

³⁹ Ibidem

Înălțimea catedrei universitare, din cursurile predate studenților de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, se pronunță cu fermitate, cu patos și chiar cu un ușor idealism, am putea spune noi. La scara timpului, rezultatul va fi acela că demnitatea și mândria pe care o încearcă un om ce are o deplină încredere în importanța internațională a țării sale îl va conduce negreșit la fapte economice mari, semnificative, cu urmări dintre cele mai benefice pentru țara sa. Pentru acest deziderat, pentru redeşptarea convingerilor privind locul, rolul și importanța poporului român în concertul economic/comercial internațional „noi trebuie să privim șirul întâmplărilor din viața comercială a popoarelor, *altfel* de cum e privit de pe alte catedre”⁴⁰. Raționamentul lui îl conducea, în acest sens, la ideea că avem un interes național de apărut și pentru acest obiectiv este necesar să reconsiderăm locul și rolul lumii românești, atât în Europa Centrală și de Est, cât în Europa în general și, implicit, în lume.

Încheierea operațiunilor militare ale Primului război mondial, Marea Unire și tratativele de pace care au urmat și care s-au consacrat în cărțile de istorie sub numele de Pacea de la Paris, au deschis orizonturi noi pentru economia românească, politica economică și învățământul superior economic. În acest nou climat, Ion N. Angelescu, pe lângă misiunea de dascăl de istorie economică, prin activitatea sa practică, de economist și om politic, militant, *devine creator de istorie economică românească* (subl. ns.).

Fără să fi purtat acest nume în acei ani, una dintre lucrările sale de referință, anume *Politica economică a României Mari*⁴¹, s-a constituit într-un veritabil program ce conținea prioritățile economice ale României Mari și prefigura viitoarele înfruntări înverșunate ce aveau să se manifeste pe scena politică și socială românească. După depășirea greutăților inerente legate de refacerea de după război, de unificarea economică și politică ce a urmat, perspectivele economiei românești păreau a fi dintre cele mai luminoase. Resurse umane și materiale abundente și diversificate, deschidere la Marea Neagră, două fluvii navigabile, stat mijlociu ca întindere în

⁴⁰ Ibidem, p.24

⁴¹ Ion N. Angelescu, *Politica economică a României Mari*, Editura Tipografia profesională Dimitrie C. Ionescu, București, 1919. Lucrarea a fost precedată și urmată și de altele. Fără pretenția unei enumerări exhaustive, exemplificăm: Idem, *Programe politice și acțiuni politice*, în „Analele statistice și economice”, an I, nr.12, decembrie 1918; Idem, *Creditul și datoria publică a României Mari în legătură cu refacerea economiei naționale*, în loc.cit., an II, nr.1, ianuarie 1919; Idem, *Îndrumări în politica economică și financiară a României*, Editura Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, București, 1920; Idem, *Politica economică a României față de politica imperialistă*, Editura „Tipografiile Unite” S.A., București, 1923; Idem, *Les nouvelles tendances de l'économie internationale*, Extrait de la revue „Annales Statistique et Économiques”, Editura Imprimeriei „Române Unite”, București, 1925 ș.a.

Europa, unitate de limbă, popor creștin, tradiții, obiceiuri, rădăcini și aspirații istorice comune ș.a., toate se amalgamau în diferite proporții și se constituiau în premise pentru o altă viață economică, pentru alte raporturi economico-sociale, se constituiau în elemente ce puteau determina o altă arhitectură a țării. România Mare, reprezenta în anii imediat încheierii Primului război mondial, apreciem noi, drept o mare promisiune europeană.

Analiza comparată a potențialului uman și material a Vechiului Regat și a României Mari dezvăluie direcții viitoare dintre cele mai benefice, privite pe termen lung. „Situția se schimbă, spune Ion N. Angelescu, în România Mare. Avem toate condițiile care se cer unei țări industriale: materiile prime cele mai variate și izvoarele de energie cele mai bogate. Industrializarea României este nu numai posibilă, dar este și necesară”⁴². Industrializarea, era deci necesară pentru acomodarea organismului economiei naționale la noile condiții și, în egală măsură reprezenta viitorul independenței economice a țării.

Industrializarea economiei românești era concepută în viziunea sa în consonanță cu structura economiei din acei ani, în condițiile în care agricultura reprezenta ramura economică predominantă sub numeroase aspecte: ocupa cea mai mare proporție a forței de muncă activă, asigura în integralitate subzistența populației, oferea importante excedente pentru export, asigura prestigiul economic internațional al țării ș.a. În acest context, aprecia el, „o întregă industrie este de creat numai pentru satisfacerea nevoilor agriculturii. Altfel, agricultura noastră este dependentă de piața externă, și nu putem valorifica în deplină libertate produsele ei”. Mai mult decât atât, sublinia faptul că „Producția agricolă este condiționată de producția industrială. În agricultura modernă s-a introdus mașinismul. Cele mai simple instrumente agricole sunt produsul unor mari întreprinderi industriale...”⁴³. Legătura biunivocă dintre cele două ramuri economice principale la începutul secolului al XX-lea este, așa cum credem noi, surprinsă cu deosebit realism și subliniată cu mult patos.

Agricultura românească, cunoscută în plan internațional – urmare a exporturilor – ca fiind predominant cerealieră, oferea însă și alte oportunități. În acest sens, sublinia Ion N. Angelescu, „Pământul nostru agricol îngăduie și alte culturi. În situația actuală, ele nu pot alcătui un disponibil al economiei...”. În consecință, era necesar apelul la importuri, cu deosebire pentru unele plante tehnice. Pentru a corecta neajunsul, el recomandă intervenția statului pe termen scurt. Rezultă deci, continua el, că „este

⁴² Idem, *Politica economică a României Mari*, p. 24

⁴³ Ibidem, p. 25

necesară o protecție conștientă, chiar și pentru unele culturi agricole, pentru un timp determinat”⁴⁴.

Fără îndoială, raportat la condițiile pedo-climatice și abundența forței de muncă, agricultura putea oferi și alte surse de venit. În acest sens, el amintește încă alte trei. O sursă semnificativă de venit, cu importante posibilități de promovare pe piața externă putea fi creșterea animalelor și valorificarea produselor lor. De aceea menționa: „Pășunile întinse pe ambele poale ale Carpaților ne indică politica ce trebuie s-o urmăm în această privință”. Dar, urmare a condițiilor conjuncturale determinate de război „Se impune – adăuga el – o economie în consum pentru a ne reface matca în fiecare speță, și apoi o valorificare maximă a animalelor”⁴⁵.

O altă bogăție potențială pentru țară și populație, respectiv pentru hrană și export o reprezenta peștele, resursă insuficient valorificată până în acel moment. Marea Neagră, bălțile Vechiului Regat și ale Basarabiei precum și cele două fluvii cu luncile și deltele lor, reprezentau tot atâtea posibilități de venit și bogăție⁴⁶. La toate acestea, Ion N. Angelescu, mai adăuga și bogăția forestieră care, conservată și exploatată rațional, putea acoperi complet consumul intern și putea oferi pentru export un excedent anual estimat de el la circa 100.000 de vagoane⁴⁷.

Dar pentru dezvoltarea economiei românești, în perspectivă, mai erau necesare și alte direcții de dezvoltare alături de industrie și agricultură. Între aceste posibilități, Ion N. Angelescu enumera comunicațiile și transporturile pe uscat și apă. În absența locomotivelor și vagoanelor, a vapoarelor, a telegrafului și telefonului, el aprecia că „încetează orice viață de stat”, iar „apărarea națională și menținerea ordinii înlăuntru nu mai sunt cu putință”. Deficiențele și/sau insuficiențele acestor domenii de activitate economică sunt dintre cele mai păguboase pentru economie întrucât „se sugrumă orice libertate de mișcare a unui popor”. Iar în planul dezvoltării economiei, dar cu deosebire al industriei se deschideau perspective largi, pentru că „Numai pentru acoperirea acestor nevoi, sunt necesare uzine vaste, dintre care unele există în ținuturile românești, dezrobite, spre a fi luate ca model”⁴⁸. Era, evident, o trimitere la unele zone mai dezvoltate industrial din Transilvania.

În ceea ce privește dezvoltarea transporturilor, ele constituiau un mijloc de promovare a legăturilor comerciale zonale, continentale și mon-

⁴⁴ Ibidem, p.10

⁴⁵ Ibidem, p. 10-11

⁴⁶ Ibidem, p. 11

⁴⁷ Ibidem

⁴⁸ Ibidem, p. 25-26

diale. Un loc aparte în această viziune amplă și de perspectivă îl dețineau fluviile și marile noastre râuri, respectiv, Dunărea, Nistrul, Prutul și Tisa, dar cu deosebire Marea Neagră. Amplificarea traficului comercial maritim, sublinia Ion N. Angelescu, modifica statutul economiei românești în plan mondial. Dezvoltarea transporturilor navale, fluviale și maritime, deveneau un instrument important pentru valorificarea produselor autohtone prin export, dar și o sursă semnificativă de venituri pentru țară.

Dintre reformele propuse de Ion N. Angelescu în anii imediat următori Primului Război Mondial, necesare pentru articularea componentelor și circuitelor organismului economiei naționale, ale vieții economice în ansamblul ei, precum și acomodarea, într-o măsură mai mare la cerințele economiei de piață, el menționează „o reformă radicală a Băncii Naționale...”⁴⁹.

În centrul acestei pledoarii pentru devenirea economică și socială a României Mari, Ion N. Angelescu, poziționează – central – învățământul și pregătirea profesională a populației, învățământ deficitar în acei ani și marcat de funcționarea defectuoasă a unui sistem erodat de rutină și neadaptat nevoilor reale și de perspectivă ale economiei. Corectarea urgentă a acestei stări de lucruri, îi revenea statului, desigur, în calitate de unic și major dirijor al ansamblului economic și instituțional. În legătură cu aceste aspecte, el formula o predicție imperativă și exprima părerea că „Cea dintâi și mai necontestată datorie a Statului este formarea populației pentru a putea pune în valoare bogățiile naționale”. Avea o viziune aparte, cu deosebire, în ceea ce privește învățământul de specialitate pentru că, aprecia el, răspundea „perfectiunilor tehnice ce bat la porțile noastre”⁵⁰. Nominaliza cu deosebire comerțul, industria și agricultura. Iar pentru perspectivă, el aprecia că fiecare membru al societății, potrivit meseriei lui, „trebuie să aparțină unei asociații profesionale, prin care să primească, pe tot parcursul vieții, noi învățăminte pentru profesia lui”⁵¹. În cadrul acestui sistem de învățământ, învățământului economic îi rezerva un rol primordial, cu misiunea de a constitui o „unitate și o coordonare de forțe în economia națională” cu un obiectiv major, anume acela prin care „se croiește un program de muncă comună, pentru înfăptuirea unui scop vast al gospodăriei economice a unui popor întreg”⁵².

În programul economic gândit de Ion N. Angelescu pentru propășirea economică a României Mari, ținând cont de întregirea patrimoniului național, o atenție deosebită o conferă surselor de energie, precum și valorifi-

⁴⁹ Ibidem, p. 29 și 35

⁵⁰ Ibidem, p.19-20

⁵¹ Ibidem, p.19

⁵² Ibidem, 20

care lor în epocă și pentru perspectivă. România Mare, dispunea de importante resurse de petrol, șisuri bituminoase, gaze naturale, cărbuni, căderi de ape ș.a. Progresul în economia modernă fiind indisolubil legat de disponibilitățile de forță motrice, Ion N. Angelescu are în vedere, atât nevoile economiei românești în acei ani, dar și pe cele viitoare. Nu trebuie omis însă nici interesul capitalului străin față de acestea, interes manifestat insistent în acei ani, pentru investiții cu scopul valorificării acestor resurse.

Principala problemă a economiei românești din acei ani o reprezenta însă posibilitatea scăzută de valorificare a izvoarelor de energie și a bogățiilor naturale în general, limitată de lipsa ori insuficiența capitalului și credinței intern, precum și de un excedent neîndestulător al balanței comerciale. Imposibilitatea de a putea acoperi marile nevoi financiare, solicitate de refacerea rapidă și dezvoltarea viitoare a economiei, conducea inerent către apelul la capitalul străin. Ca atare, atenționa Ion N. Angelescu, „Bogățiile țării noastre nu pot aștepta nevalorificate. De nu le vom valorifica noi, vor veni alții și le vor valorifica”⁵³. Cu toate acestea, apelul la capitalul străin, în concepția sa trebuia controlat de către stat, interesul capitalului străin trebuia subsumat interesului național. În acest sens, el aprecia și sublinia totodată că „e firesc ca pentru marea majoritate a întreprinderilor private trebuie să se deschidă granițele participării capitalului străin”, dar avertiza – în același timp – că „O acaparare de către streini a unor izvoare de bogății ale noastre nu este de conceput”⁵⁴. Iar în ceea ce privește dezvoltarea de perspectivă a unor ramuri industriale ori a unor întreprinderi în legătură nemijlocită cu apărarea națională, statul este chiar obligat să controleze activitatea acestora din motive de securitate națională⁵⁵. Problema prezenței capitalului străin în economie va cunoaște numeroase dezvoltări și în alte lucrări, ulterioare celei la care ne-am referit, precum și cu prilejul a numeroase dezbateri parlamentare. Derularea ulterioară a problemei fie și numai a petrolului și legat de aceasta, legea minelor din 1924 precum și frământările politice legate de modificarea acesteia din anul 1925⁵⁶, au confirmat opiniile și temerile lui Ion N. Angelescu exprimate în primii ani de după încheierea Primului război mondial.

Concepția profesorului Ion N. Angelescu privind Istoria economiei, manifestată în dublă ipostază, de profesor și economist, s-a remarcat la începutul secolului al XX-lea în dublu sens. Pe de o parte, deontologia

⁵³ Ibidem, p.36-37

⁵⁴ Ibidem, p. 38

⁵⁵ Vezi pe larg Idem, *Politica economică a României față de politica imperialistă*, p. 6 și urm.

⁵⁶ Într-una din lucrările sale, publicată în acel an, și-a exprimat sintetic, concepția privind capitalul străin, astfel: „Mai întâi, capitalul străin nu se chiamă, ci vine; apoi, capitalul străin nu ne ajută, ci se ajută”. Vezi Idem, *Les nouvelles tendances...*, p.18-20

profesională a cercetătorului, informat și critic la adresa lucrărilor științifice ori autorilor invocați. Pe de altă parte, participarea directă în primul deceniu de după Primul Război Mondial la viața economică, politică și socială a țării în calitate de parlamentar. Indiferent de ipostaza în care s-a exprimat public, s-a manifestat ca un fervent apărător al intereselor generale ale țării, a fost un perseverent purtător de cuvânt al interesului economic românesc. Putem aprecia că, în toate împrejurările, acțiunile sale au avut drept motto ideea exprimată într-una din primele sale lucrări, potrivit căreia „cultura unui popor, în întreginea lui, este condiționată de situația economică”, iar „străduințele pentru dezvoltarea economică sunt străduințe pentru dezvoltarea integrală a poporului nostru”⁵⁷.

⁵⁷ Idem, *Avuția națională a României*, Editura Imprimeriile „Independența”, București, 1915, p. 13

VICTOR BĂDULESCU. Economist financiar de seamă

S-a născut la Găești, în anul 1891. După terminarea școlii primare din localitate își continuă studiile la Liceul Gh. Lazăr din București, pe care îl absolvă ca „premiant de onoare”, premiu introdus de Spiru Haret pentru elevii deosebit de dotați ce s-au distins în toți anii de studii. După terminarea liceului își continuă studiile în Franța, la Școala de Științe Politice din Paris, în al cărei program figurau și materii - precum doctrine economice, finanțe, geografie economică, contabilitate publică, statistică - ce se vor dovedi atât de utile în viitoarea sa activitate. Obține diploma de licență în 1914, la secția financiară, susținând o teză despre Chestiunea agrară din România, iar în anul următor se înscrie la Facultatea de Drept a Universității din Paris, pe care o termină, obținând licența în 1916.

Participă la Primul Război Mondial, începând din august 1916, iar la demobilizare este trecut în rezervă cu gradul de căpitan. Va putea să-și continue studiile la Facultatea de Drept a Universității din Paris, abia după încheierea păcii în 1918. Până la elaborarea tezei de doctorat, publică în *Revue de Science et Legislation Financieres*, studiul „Le prelevement sur le capital comme moyen de liquidation des charges financieres en Allemagne”. Urmează apoi o lucrare mai amplă „La prelevement extraordinaire sur le capital dans l'Empire Allemand” (1922), premiată de Facultatea de Drept, pe baza raportului întocmit de profesorul Gaston Jeze, a cărui autoritate în materie de drept financiar era larg recunoscută pe plan internațional.

În anul 1923, Victor Bădulescu susține teza „Les Finances Publiques en Roumanie”, pe baza căreia este declarat doctor în științe economice și financiare. La întoarcerea sa în țară este remarcat de profesorul Ion Răducanu, titularul Catedrei de finanțe a Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, care îi oferă posibilitatea de a ține un curs de finanțe publice și să conducă lucrările de seminar la acest curs între 1923-1924. La scurt timp, reușind la concurs, este numit docent și, după câțiva ani, conferențiar la catedra de Economie politică și finanțe a Facultății de Drept. Susține prelegeri de economie politică, de finanțe, de statistică și chiar de contabilitate publică, dar cel mai apreciat curs al său fiind cel de „Monedă - Schimb - Prețuri”.

Este primul curs tipărit al lui Victor Bădulescu, care cuprinde și o parte din prelegerile ținute la Academia Comercială și Industrială. Cursul prezintă evoluția monedei, moneda metalică, moneda de hârtie, biletul de bancă, hârtia monedă, moneda în schimburile internaționale, prețurile și mecanismul prețurilor. Capitole ample sunt cele consacrate reformelor monetare și diverselor sisteme monetare. Cursul se încheie cu câteva

prelegeri în care sunt tratate condițiile stabilizării monetar: echilibrul bugetar, consolidarea datoriei flotante, echilibrul balanței de conturi, constituirea unui stoc de aur sau de devize de rezervă, restabilirea creditului etc.). Stabilizarea monedei naționale, promovată de guvern, era fără îndoială la acea dată, una din cele mai actuale probleme financiare⁵⁸.

În anul următor, 1925, a prezentat un curs de Economie politică mai general, în care, după o scurtă introducere în care este abordată problema crizei economice mondiale, a cauzelor și formelor ei, sunt înfățișați factorii de producție și explicați o seamă de termeni economici și juridici (patrimoniu, utilitate, întreprinderi economice societăți și asociații, forme cooperatiste, liberalism și etatism etc.)⁵⁹.

O inovație a cursului l-a constituit faptul că, într-o anexă erau enumerate cele mai importante manuale, tratate și reviste economice și financiare, ce puteau fi consultate de studenții doritori de a aprofunda temele ce-ar prezenta un interes deosebit. Această practică va fi continuată și chiar extinsă cu prilejul publicării altor lucrări, incluzând nu numai tratatele, manualele și principalele opere de specialitate, apărute în țară și străinătate, ci mai toate publicațiile periodice, inclusiv cele statistice și de legislație comparată. Apoi, într-o vreme, când multe cursuri universitare apăreau sub formă litografiată, deseori chiar nefiind revăzute de profesorii respectivi, cursurile profesorului Victor Bădulescu apăreau tipărite în cele mai corespunzătoare condiții grafice.

Ceea ce a contribuit ani de-a rândul, în mare măsură, la nivelul deosebit al prelegerilor lui Victor Bădulescu a fost, pe lângă pregătirea sa temeinică inițială, faptul că el a știut, cu toată preferința declarată pentru cariera universitară, să țină mereu legătura cu activitatea practică. Astfel, încă din 1922, până la terminarea studiilor, a acceptat funcția modestă de referent la Banca de Credit Român, unde, după ce a trecut prin toate compartimentele și serviciile băneii, inclusiv contabilitatea, este avansat succesiv, procurist, sub-director și apoi director, funcție pe care o deține în perioada 1928-1935. Are parte, apoi, de o nouă, deși scurtă, experiență în calitate de sub-secretar de stat la Ministerul Finanțelor și apoi la Ministerul de Externe, cu atribuții tot de ordin financiar.

Ca delegat al României, ia parte la negocieri financiare și comerciale, la lucrările Societății Națiunilor, iar la propunerea lui Nicolae Titulescu, pe care l-a asistat în repetate rânduri la tratativele și aranjamentele cu privire la datoriile și despăgubirile de război, a fost desemnat ca membru perma-

⁵⁸ V. Bădulescu, *Curs de Economie Politică. Monedă – Schimb - Prețuri*, 1931

⁵⁹ V. Bădulescu, *Curs de Economie Politică*, litografiat, 1932

nent al Consiliului Economic al Miciei Antante și apoi al Înțelegerii Balcanice (1933-1938). Drept recunoaștere a deosebitei sale competențe în probleme financiare, Victor Bădulescu a fost cooptat, „cu titlu personal”, în Consiliul Economic al Societății Națiunilor, pe o perioadă de patru ani.

Un merit deosebit l-a avut Victor Bădulescu în susținerea competentă și fermă a drepturilor României în materie de reparații și despăgubiri de război. Problema reparațiilor a frământat viața politică a Europei după Primul Război Mondial, timp de mai bine de zecă de ani. De soluționarea ei favorabilă, în sensul dorit de principalele țări învingătoare, epuizate de război, depindea în mare măsură, nu numai refacerea economică, ci și posibilitatea de a face față angajamentelor financiare față de SUA. Dar, ca și referitor la alte probleme, încă din primele zile ale Conferinței Păcii, și în această problemă extrem de complexă se observă o divergență serioasă între Franța, țara cea mai ruinată de război și Marea Britanie. Apariția cărții economistului britanic John Maynard Keynes, „Urmările economice ale păcii” a dus la susținerea tezei că Tratatul de la Versailles ar conține o seamă de clauze „menite să sărăcească Germania, în prezent sau să împiedice dezvoltarea ei viitoare”.

Franța cerea ca Germania să simeze o obligație generală de principiu, că va achita integral despăgubirile de război al căror quantum urma să fie stabilit ulterior. O asemenea cerere nu părea neobișnuită, de vreme ce, însăși Franța, după înfrângerea din 1871, a trebuit să achite Germaniei - și încă în urma unui război purtat pe teritoriul francez - suma de 5 miliarde franci aur, care a fost utilizată cu multă eficiență la dezvoltarea rapidă a economiei germane. Dată fiind poziția divergentă a Angliei, s-a putut ajunge doar la un acord temporar, ceea ce n-a împiedicat, însă, ca la Conferința de la Spa (Belgia), din 1920, să se stabilească următoarea repartitie a vărsămintelor Germaniei în contul reparațiilor: Franța - 52%, Anglia - 22%, Italia - 10%, Belgia - 8%, Portugalia - 0,75%, Japonia 0,75%, Grecia, România Iugoslavia - împreună 6,50%. Indemnizațiile datorate de Austria, Belgia și Ungaria urmau să fie defalcate în mod similar. După majorarea ulterioară a cotei inițiale în favoarea Iugoslaviei - rezervându-i-se 5%, - drepturile României au fost reduse doar la 1,1% din vărsămintele Germaniei și la 10,55% din ale celorlalte state foste inamice.

Nedreptatea față de România era evidentă, în contrast izbitor cu tratamentul aplicat altor țări ca Portugalia sau Japonia, a. căror participare la război a fost extrem de redusă. Problema a fost repusă în discuție în câteva rânduri, dar fără însemnate și chiar fără participarea tuturor părților interesate, cum a fost cazul Conferinței de la Londra, în 1922. În Nota de protest, Nicolae Titulescu arăta că în aceste condiții, „guvernul român consideră a nu fi legat de nici o hotărâre luată fără știrea lui”.

După cum s-a putut constata mai târziu, în urma unor estimări, care deși nu țineau seama de pierderile mult mai mari ale României, totuși aveau la bază criterii comune și s-au efectuat într-o atmosferă relativ mai caldă, când problema era în fond închisă, situația comparativă a pagubelor se prezenta astfel, în franci aur: Rusia - 120 miliarde; Franța - 100; Anglia - 40; România - 34; Belgia - 30; Iugoslavia - 10; Portugalia 2,4 miliarde.

Dar, cu toate demersurile energice ale lui N. Titulescu, situația nu aputut fi schimbată la timpul său. Fără rezultat a rămas și deplasarea acestuia, fiind însoțit de Victor Bădulescu la Washington, unde se mutase centrul finanțelor mondiale. În total, până la 1 mai 1929, s-a reușit să se încaseze în contul reparațiilor doar suma cu totul nesemnificativă de 93 milioane mărci aur. Aceasta, față de 113,9 miliarde mărci aur, suma totală a reparațiilor stabilită prin Planul Young.

Istoria reparațiilor, deși atât de scurtă cronologic, rămâne totuși extrem de instructivă și edificatoare sub multiple aspecte. În urma hotărârii Comisiei de reparații în care SUA au jucat de la bun început rolul principal, se instituie două comitete de experți: unul pentru a studia mijloacele de echilibrare bugetară de stabilizare monetară a Germaniei; celălalt pentru a evalua și repatria capitalurile germane camuflate sau evadate în străinătate. Măsurile elaborate de primul Comitet au căpătat denumirea de Planul Dawes, după numele bancherului american care prezidase lucrările acestuia. Achitarea reparațiilor urma să se facă din următoarele surse: veniturile industriei, veniturile căilor ferate și din excedentele bugetare. Celălalt comitet instituit n-a putut decât să constate că, în urma inflației fără precedent, generalizată intenționat până la absurd, toți începând cu marii industriași, bancheri și negustori au scăpat de datorii. În plus, cea mai mare parte din capitaluri a fost camuflată prin transferarea lor în străinătate, prin cumpărarea de deize sau prin netransferare în Germania a contravalorii exporturilor efectuate.

Cu toate acestea, sunt deschise larg căile de acces pentru investiții de capitaluri străine, în primul rând americane și apoi engleze, care, în câțiva ani se ridicau la aproape 15 miliarde mărci, la cursul antebelic, la care se mai adaugă și peste 6 miliarde credite externe. De altfel, SUA mai aveau până la declanșarea Primului Război Mondial, plasamente în Europa în valoare de peste 10 miliarde dolari.

Folosind abil contradicțiile dintre marile puteri, Germania reușește să obțină noi facilități în materie de reparații și instituirea unui alt Comitet, sub președinția unui bancher american. Plata reparațiilor urma să se facă exclusiv din veniturile bugetului și ale căilor ferate, cu exonerarea completă a profiturilor industriei, sub pretextul că acestea vor servi exclusiv la

dezvoltarea întreprinderilor existente sau pentru noi investiții. Noul plan a avut însă o viață de scurtă durată. Prin moratoriul președintelui SUA, Hoover, din vara anului 1930, plata reparațiilor este suspendată. Până atunci, în contul acestora s-au vărsat 10 miliarde mărci, în timp ce investițiile de capitaluri străine în Germania s-au ridicat la peste 25 miliarde mărci. Până la urmă, problema reparațiilor a fost încredințată Băncii Reglementelor Internaționale.

Pe lângă cursurile universitare cum sunt "Curs de economie politică. Monedă - Schimb - Prețuri" (1931); "Curs de legislație industrială" (1935); "Curs de contabilitate publică și statistică" (1935), care se remarcă prin calitățile lor pedagogice, Victor Bădulescu a publicat și o seamă de lucrări originale pe teme economice, financiare, monetare, comerciale, precum: "Probleme economice și financiare" (1940); "Probleme monetare internaționale. Conferința Monetară internațională de la Bretton-Woods, SUA" (1944); "Autarhie sau colaborare internațională" (1945); "Tratat de politică comercială. Comerț exterior și schimburi internaționale" (1945). Tot un tratat, cuprinzând puncte de vedere personale, reprezintă și "Cursul de politică economică" (vol I.), Politica comercială (vol. II), Politica monetară - Politica industrială - Politica agrară (vol. III).

Prin Legea pentru organizarea învățământului superior din 1942, la Facultatea de drept a Universității din București a fost înființată o catedră nouă de politică economică, al cărei titular a fost numit prof. Victor Bădulescu. Până atunci, această materie s-a predat exclusiv la Academia Comercială și Industrială.

Pe baza lucrărilor menționate mai sus se pot contura unele aspecte ale viziunii economice generale a lui V. Bădulescu. Astfel, după cum declara acesta justificând necesitatea unei politici economice: „putem merge, cum a mers Karl Marx, în concepțiunea cunoscută sub numele de concepția materială a istoriei, prin a susține că factorul economic este hotărâtor, determinant în atitudinea politică a popoarelor; putem contesta predominanța acestui factor ca mobil de acțiune politică a popoarelor; putem susține că alături de el sau împotriva lui, pot acționa și alți factori cu aceeași sau cu o mai mare intensitate, nu putem însă tăgădui însemnătatea pe care au căpătat-o problemele economice în viața contemporană a statelor moderne”; cu alte cuvinte, problemele economice capătă o importanță tot mai mare pe măsura extinderii relațiilor între state.

Autorul trece în revistă diferite curente economice: liberalismul economic, intervenționismul de stat în diverse forme, protecționismul și autarhia, mecanismul schimburilor internaționale în perioada de după marea criză economică mondială, modificările intervenite în domeniul

monetar și al schimburilor comerciale, mișcările de capital etc. În concluzie, se sublinia necesitatea crescândă a cooperării internaționale în efortul de soluționare a problemelor economice, financiare, monetare și comerciale tot mai complexe. Susținând ferm rolul crescând al statului în orientarea vieții economice, Victor Bădulescu folosește chiar termenul de „strategie economică”, ca sistem de măsuri pentru traducerea în viață a unei anumite politici economice, dar obiectează critic împotriva tendințelor autarhice ce se făceau tot mai simțite, în unele state, în preajma celui de-Al Doilea Război Mondial, considerând, pe bună dreptate, că ele reprezintă în fond preludiul instaurării unei economii de război. El acceptă chiar și ideea de planificare economică „concertată”, adică globală, însă fără excesele pe care le califică drept „hyperorganisierung” aluzie la practica autarhică germană.

Demonstrând, pe bază de date, efectele negative ale politicii autarhice asupra condițiilor de viață a populației din țările respective, Victor Bădulescu semnală, în același timp, consecințele unei asemenea politici asupra relațiilor internaționale. O latură dintre cele mai importante ale politicii economice, în viziunea sa, urma să-o reprezinte măsurile de politică socială. Urmărind cu atenție situația economică mondială, ca și realitățile social economice din România, Victor Bădulescu conturează și unele soluții fără a reduce însă probleme complexe la aspecte financiare sau monetare. Nu putea, desigur, să nu fie atras de mersul lucrărilor Conferinței Monetare Internaționale de la Bretton-Woods, din vara anului 1944. După amplă analiză a evoluției sistemelor monetare în perioada dintre cele două războaie mondiale, el își exprimă septicismul cu privire la rezultatele acestei conferințe, „Cum era și firesc - arăta Victor Bădulescu - rezoluțiile de la Bretton-Woods nu puteau împlini toate nădejtile, nici înlăturarea toate criticile”. După părerea sa, fără o prealabilă asanare economică generală nu se putea vorbi de o reală reformă monetară și încă de una de asemenea dimensiuni. „Buna rânduială economică - scria el - este condițiunea prealabilă necesară a oricărei însănătoșiri monetare. Imaginăm o economie sănătoasă, cu o monedă avariata; nu credem posibilă însă, o monedă sănătoasă într-o economie dezorganizată”.

În felul acesta era evitată eroarea comună multor monetariști, chiar de talia lui Charles Rist, înclinați de a considera circulația bănească și sistemul monetar drept cauza principală a crizelor economice sau principala pârgă de redresare economică.

Un loc aparte în rândul lucrărilor mai importante ale lui Victor Bădulescu îl ocupă „Tratatul de politică comercială”. Drept motto, care reflectă orientarea generală a lucrării, sunt folosite cuvintele marelui jurist

francez J. Barthelemy: „Nici o politică nu este legitimă, dacă nu tinde să atenueze suferințele oamenilor”. Fără a intra în detalii va trebui reținut faptul că lucrarea, pe lângă o parte extrem de interesantă, în care se înfățișează istoria doctrinelor economice, comerciale și monetare, precum și a schimbărilor ce au avut loc în aceste domenii pe plan internațional, constituie un îndrumar nedepășit nici astăzi în întregime, cu privire la instrumentele de schimb, balanța comercială de plăți, statistica comercială etc. Tratatul a servit la instruirea unei întregi generații de slujitori ai sistemului bancar și comercial de-a lungul multor ani.

Numărul extrem de mare al efectivelor de studenți la Facultatea de drept a limitat extinderea seminarilor chiar la catedrele unde profesorii erau foarte dispuși de a le ține, cum era prof. Victor Bădulescu, mai cu seamă cu studenții ultimului an și cu doctoranzii – aceștia redactau periodic și actualizau ample bibliografii, menite să stimuleze studiul individual.

O parte a activității prof. Victor Bădulescu, relativ mai puțin cunoscută, este cea publicistică, mai ales cea externă, prin care erau prezentate unele aspecte ale vieții economice și financiare a României, cum sunt: „La Roumanie economique”, „La situation monetaire de la Roumanie”, „Les moyens de reduire la dette publique”, „La politique commerciale et monetaire de la Roumanie” etc.

Și mai puțin este cunoscută activitatea lui Victor Bădulescu în domeniul organizării cercetărilor economice colective, în calitate de vicepreședinte al Asociației Române pentru Studiul Conjuncturii Economice, al cărei inițiator și președinte a fost prof. Virgil Madgearu. Institutul de Conjunctură ce a luat ființă a reușit să atragă cadre valoroase de economiști, agronomi, statisticieni, ingineri, sociologi și a dat la lumină publicații trimestriale mult apreciate, ce au stimulat în continuare cercetarea științifică a realităților social-economice din România. După cum arăta în prestigioasa revistă „Economia Națională”, fondată de P. S. Aurelian, redactorul-șef C. Băicoianu, cu privire primul Buletin al Institutului de Conjunctură, „apariția acestui Buletin constituie indiscutabil cel mai important eveniment în literatura economică a anului treent. Așteptat cu multă nerăbdare de toți cercetătorii realităților noastre economice, a fost primit de întreaga presă de specialitate în modul cel mai elogios. Și ce elogiu mai mare i s-a putut aduce - încheia el ironic - decât acela că, de când a apărut, aproape întreaga presă și revistele economice și financiare reproduc fragmente și capitole întregi, uneori fără a indica sursa”.

Dacă prof. Virgil Madgearu, cu toate deosebirile de ordin politic, a făcut alegerea atât de fericită în persoana lui Victor Bădulescu, solicitându-i colaborarea în cadrul Asociației Române pentru Studiul Conjuncturii, nu mai puțin meritorie a fost opțiunea Academiei Române de a-l propune membru corespondent al înaltului for al culturii naționale.

În raportul asupra activității prof. Victor Bădulescu, prezentat în adunarea generală a Academiei de către acad. Victor Slăvescu se arăta că: „Victor Băchilescu este considerat astăzi ca unul din economiștii și financiarii de seamă ai țării. După trecerea în revistă a principalelor sale lucrări, este subliniat faptul că: „Toate aceste lucrări sunt alcătuite cu cea mai riguroasă metodă științifică și se caracterizează printr-o analiză pătrunzătoare și foarte bine documentată a diferitelor probleme luate în cercetare. Victor Bădulescu a colaborat la numeroase reviste de specialitate străine și române, izbutind a dobândi o notorietate și un prestigiu științific din cele mai bine apreciate. În cei 25 de ani ai carierei sale, a avut prilejul să. dovedească eminentele sale calități de cunoscător serios al problemelor economice și financiare, atât interne, cât și internaționale, în nenumăratele misiuni oficiale ce i-au fost încredințate”. Astfel, - continua raportorul - el a lucrat ca secretar general și sub-secretar de stat la Ministerul Finanțelor, la alcătuirea diferitelor legiuri importante, în special în legătură cu organizarea noastră monetară și consolidarea datoriei noastre publice. A participat efectiv la reformele monetare din ultimele două decenii și a purtat peste frontieră negociațiuni pline de răspundere, de care s-a achitat în cele mai bune condițiuni. Meritele sale au fost apreciate și în forurile economice internaționale, fiind ales ca membru în Consiliul Economic al Societății Națiunilor, alături de cei mai mari economiști și financiarai ai lumii. De opt ani îndeplinește funcția de administrator-delegat al Băncii Naționale, unde aduce servicii prețioase, datorită temeinicei sale pregătiri științifice.

Pentru toate aceste merite excepționale de om de știință și de cunoscător serios al problemelor economice și financiare - se arăta în final - Secțiunea istorică a hotărât și are onoarea de a-1 propune spre a fi ales membru corespondent al Academiei Române”⁶⁰.

După cum sublinia Andrei Rădulescu, vicepreședinte al Academiei, salutând pe noul ales, „Victor Bădulescu este o aleasă și bine cunoscută personalitate în domeniul economiei și al finanțelor noastre,, pe care-l ilustrează de multă vreme nu numai ca cercetător teoretic, dar și pe plan practic. El s-a distins ca profesor universitar, iar acum, în urmă, ca administrator-delegat al Băncii Naționale. Bine apreciat în cercurile de specialitate, alegându-1 ca membru corespondent, Academia a dat dovadă că știe să-și apropie elementele merituase din toate ramurile de activitate. Acum primește un economist, care suntem convinși că se va simți bine între noi și de la care Academia așteaptă, cu încredere, contribuțiile sale valoroase în împlinirea misiunii instituției noastre”⁶¹.

⁶⁰ Analele Academiei Române, *Desbaterile*, Tom LXIV (1943 - 1945), p. 37

⁶¹ Analele Academiei Române, *Desbaterile*, Tom LXIV (1943 - 1945), p. 39

Împrejurările, însă, n-au dat putință noului ales să-și desfășoare activitatea academică, deși abia împlinise 54 de ani. Singura lui misiune mai importantă și ea, totuși, extra-academică a fost aceea de membru în grupul experților ce au însoțit delegația română la Conferința de Pace de la Paris, în 1947.

Este desigur regretabil faptul că, deși a fost definitivat în calitate de conferențiar în 1932, iar în 1938 ca profesor la Catedra economie politică, dând dovadă de cele mai frumoase calități didactice, și de o adevărată erudiție în materie de finanțe, monedă, credit, tehnică bancară și comerț exterior, generații de studenți care ar fi putut beneficia de aceste cunoștințe ce s-au predat la nivelul celor mai prestigioase catedre universitare din occident, în realitate, practic, au fost lipsite de această posibilitate, sau în orice caz această posibilitate era extrem de redusă din cauza defectuoasei organizări a Facultăților de drept. Chiar după reorganizarea parțială din 1932-1933, când studiile au fost prelungite cu un an, singura disciplină obligatorie, urmată de un examen, rămânea economia politică. Astfel se face că studenții Facultății de drept ai Universității din București (și situația era similară la Iași), nu erau antrenați să învețe legislația financiară, deși facultatea dispunea de un profesor ca C. Georgescu, nici statistică, predată sporadic de M. Săulescu, dar aproape exclusiv la doctorat. La fel se prezentau, în fond, lucrurile și cu materia predată de Victor Bădulescu, care însă a avut ideea fericită de a-și tipări cursurile, la care se mai adăugau numeroase studii.

NICOLAE N. CONSTANTINESCU. Istoric al economiei naționale

Personalitate puternică, un mare profesor și savant, consecvent, luptător și-a pus amprenta asupra mai multor generații, a lăsat în urmă o biografie excepțională și o operă monumentală. Din cei 80 de ani de viață, mai bine de cinci decenii și jumătate au fost consacrate istoriei științei economice în calitate de cercetător pasionat și profesor desăvârșit, dascăl al multor generații de studenți și doctoranzi cărora le-a călăuzit pașii, le-a stimulat gândirea și - cu mult tact - opțiunile în vastul domeniu al economiei și al științei despre ea.

În perioada 1954-1964 a fost șeful Catedrei de istorie economică de la Academia de Studii Economice din București, iar un deceniu – respectiv 1957-1967 – a cumulat activitatea de profesor cu aceea de cercetător științific la Institutul de Cercetări Economice al Academiei Române, unde a condus secția de istorie economică și istoria gândirii economice. Ulterior, investigațiile sale științifice s-au extins și rafinat, cuprinzând teoria economică, istoria gândirii economice, teoria ecosistemelor, metodologia cercetării economice, tranziția la economia de piață, reforma economică în România și multe altele. Meritele sale excepționale în domeniul științei economice i-au fost recunoscute prin alegerea sa în rândurile membrilor Academiei Române, precum și prin conferirea unor înalte titluri academice de către prestigioase instituții din țară și străinătate.

În ceea ce ne privește, dorim să ne referim doar la aspectele legate de istoria economiei și considerăm că esențiale sunt două dintre lucrările sale de maturitate, anume *Acumularea primitivă a capitalului în România*⁶² și *Istoria economică a României*⁶³. Ambele lucrări, de referință în literatura de specialitate au fost rodul unei munci asidue de aproape o jumătate de secol. Au existat numeroase alte cercetări ori publicații care le-au precedat pe cele două și au constituit etape ale cercetării. Intenționa și un al treilea volum consacrat tranziției economiei românești de după anul 1989. „Dacă sănătatea, timpul și împrejurările ne vor permite – aprecia – vom continua munca noastră pentru cel de-al treilea volum, consacrat actualei perioade de tranziție la economia de piață”⁶⁴. Dar, timpul nu i-a mai dat acest răgaz. La foarte scut timp de la această declarație de intenții s-a stins din viață.

⁶² N. N. Constantinescu, *Acumularea primitivă a capitalului în România*, București, Editura Academiei Române, 1991. Lucrarea va fi citată în continuare *Acumularea*

⁶³ N. N. Constantinescu (coordonator), *Istoria economică a României. De la începuturi până la Al Doilea Război Mondial*, vol. 1, București, Editura Economică, 1997. În continuare va fi citată *Istoria I, Istoria economică a României, 1939-1989*, vol. II, București, Editura Economică, 2000. Lucrarea are și versiuni în limbile franceză și engleză. Va fi citată în continuare *Istoria II*

⁶⁴ N. N. Constantinescu (coord.), *Istoria II...*, p. 13

Exemplificăm parcursul științific al activității academicianului, profesorului și cercetătorului cu amplele și memorabilele studii din domeniul istoriei economiei, împletit cu cel al gândirii economice – în concepția acad. Nicolae N. Constantinescu – privind formarea claselor sociale, anume *Aspecte ale capitalismului premonopolist în România. Cu privire la problema revoluției industriale în România* – elaborată împreună cu Olga Constantinescu (1957); *Formarea și dezvoltarea clasei muncitoare în România* (1958); *Istoria capitalului străin în România* (1960), lucrare la care a fost coordonator împreună cu Costin Murgescu și coautor. Mai trebuie să adăugăm, desigur, și cercetarea intitulată *Economia zonei Porțile de Fier* (1969), lucrare întocmită împreună și alți autori.

Focalizând întreaga sa energie asupra cunoașterii istoriei economiei naționale și universale, acad. Nicolae N. Constantinescu a aprofundat știința economică, remarcându-se printr-o nedisimulată deontologie profesională. Astfel, referindu-se la al doilea volum al *Istoriei economice a României*, volum consacrat evoluției economiei în perioada 1939-1989, a ținut să sublinieze faptul că cercetarea s-a făcut „în spiritul adevărului, de un colectiv de cercetători științifici, buni cunoscători ai perioadei respective”, dar că aceștia au făcut aprecierile proporțional cu datele cunoscute și publicate până în momentul predării la tipar al volumului. Cu generozitate de magistrul, lăsa deschisă poarta și pentru generațiile viitoare de cercetători. În măsura în care cercetări ulterioare vor îmbunătăți suportul informațional, se subînțelegea că vor putea fi aduse corecțiile necesare pentru a reliefa adevărul științific⁶⁵.

Dintre contribuțiile majore la istoria economiei românești ale distinsului profesor Nicolae N. Constantinescu, un loc deosebit îl ocupă lucrarea *Acumularea primitivă a capitalului în România*. Această lucrare monumentală, tratează vasta problematică economică a lumii românești, de-a lungul a mai multor secole. Lucrarea încadrează realitățile economico-sociale românești în contextul frământat al istoriei europene și universale. În cuprinsul acesteia sunt analizate forțele care acționează în direcția progresului societății ori cele cu rol frenator, cu referiri directe dintre cele mai variate de la aspectele legate de demografie și acelea care reliefează urmările economice ale schimbărilor în tehnica agricolă și până la răspândirea cunoștințelor științifice, adoptarea modelor și modelelor occidentale și a mentalităților, precum și numeroase altele.

În *Cuvânt înainte* la lucrarea menționată făcea aprecierea că „Problematika acestei acumulări (a acumulării primitive a capitalului – n.n.) ține de însăși esența devenirii fiecăreia dintre economii și constituie unul dintre

⁶⁵ Ibidem

punctele nevralgice nu numai ale științei economice, dar și ale vieții economice, sociale și politice reale, interne și internaționale”. Aprecierea este întărită de aserțiunea potrivit căreia „Din toate punctele de vedere, deci, cercetarea acumulării originare, primitive a capitalului constituie o necesitate de prim ordin pentru cunoașterea devenirii economiei românești”. Iar „Studierea ei complexă, sistematică și cuprinzătoare, ca și a contextului internațional în care s-a desfășurat, deschide posibilitatea unei mai bune și mai aprofundate înțelegeri a mișcării vieții noastre economice și sociale nu numai din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ci și din secolele al XIX-lea și al XX-lea. Drept consecință, acumularea primitivă a capitalului interesează atât pe specialiști, cât și pe toți cei ce vor să înțeleagă devenirea economică a României. *Studierea ei este plină de învățăminte și pentru cercetarea multor fenomene contemporane*” (subl. ns.)⁶⁶.

În legătură cu constatarea de mai sus, un an mai târziu de la publicarea lucrării, în 1992, în expunerea prezentată la Conferința Națională a Asociației Generale a Economiștilor din România din 22-23 octombrie 1992, în calitatea sa de președinte al acestei instituții, N. N. Constantinescu atrăgea atenția că - în acel moment - în economia românească se relua procesul acumulării primitive, desigur, la altă scară a istoriei. Ca atare, istoria economiei este/ori poate fi și fapt contemporan. Își exprima cu convingere opinia că necunoașterea ei poate deveni păguboasă pentru generațiile viitoare. Urmare a constatărilor făcute, N. N. Constantinescu exprimă și expune în sinteză o seamă de particularități⁶⁷ - nouă la număr - ale desfășurării concrete a acumulării primitive de pe teritoriul țării noastre care ne-au deosebit de alte țări/zona europene, cu importante urmări asupra dezvoltării ulterioare ale economiei românești.

Succint, acestea erau legate de apariția târzie a statului unitar român, iar dominațiile străine ori jocurile politice ale marilor puteri care au înconjurat țările române au dăunat intereselor economice românești, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. Nesiguranța politică a determinat nesiguranța vieții și a averii dobândite și, ca atare, imensele averi acumulate pe teritoriile românești au fost trecute peste granițe fără echivalent, adică consumate și nu investite. Destrămarea târzie a relației de tip feudal a împiedicat eliberarea forței de muncă din agricultură, a îngreunat apariția cererii interne și a rotației capitalului, a menținut supra-parcelarea proprietății funciare și a „consolidat” agricultura de subzistență. La acestea mai adaugă faptul că formarea pieței interne de capital se încheie abia la începutul secolului al XX-lea, odată cu Marea Unire, iar lipsa ori insufi-

⁶⁶ N. N. Constantinescu, *Acumularea...*, p. 11

⁶⁷ apud N. N. Constantinescu, *Acumularea...*, p. 399-400

ciența capitalului autohton a fost suplinită prin intervenția statului cu măsuri protecționiste. În plus, capitalul străin, semnificativ doar în domeniul exploatărilor petrolifere și-a servit cu prioritate propriile interese. În acord cu opiniile lui Ștefan Zeletin⁶⁸, faptul că după Marea Unire marile averi ce ar fi putut deveni investiții au avut ca origine și furturile/ fraudele petrecute în dauna intereselor statului român.

Concluziile finale ale academicianului, profesorului, cercetătorului Nicolae N. Constantinescu, în monumentală sa lucrare *Acumularea primitivă a capitalului în România* sunt legate tot de frământările în legătură cu perioada de după 1989. Astfel, acesta aprecia că „Fenomenele cercetate de-a lungul prezentei lucrări arată că procesul de naștere și instaurare a dominației capitalismului ca sistem economic este inevitabil însoțit, ca o condiție fundamentală, de acumularea primară, originară sau primitivă a capitalului iar, într-o măsură sau alta, în forme mai mult sau puțin izolate, această acumulare s-a mai produs și după aceea. Mai mult, experiența internațională dovedește că acumularea primitivă a capitalului, ca modalitate istorică, reînvie, se reia într-o formă sau alta și în proporții care variază în timp și spațiu, ori de câte ori se produce trecerea de la o societate necapitalistă la una capitalistă. Cercetarea acestei noi acumulări primitive, contemporane, necesită, însă, un studiu separat”⁶⁹.

În lucrările menționate, acad. Nicolae N. Constantinescu a demonstrat o mare experiență de autor și rafinat coordonator, precum și voința neștrămutată de armonizare a ideilor unor cercetători economiști cu experiență. Istoria economiei, disciplina de graniță, parte a grupeii științelor sociale, adică a științelor care studiază societatea omenească, se situează la interferența dintre științele economice și cele istorice. De aceea, volumele I și II ale lucrării *Istoria economică a României* reunesec drept autori, nume de prestigiu, atât din lumea economică cât și din cea a istoriei lumii românești. În *Istoria economică a României*, volumul I, proporția participării între cele două categorii de specialiști este de 3/2, cu evidentă înclinare către lumea economică. Iar participarea directă, drept autor a profesorului a fost axată în jurul problematicii economiei și societății românești de la mijlocul secolului al XVIII-lea, până la revoluția din 1848; modernizarea economică, socială și politică instituțională a României (1848-1914); economia românească în perioada Primului Război Mondial.

În abordarea problematicii propuse, academicianul, profesorul și cercetătorul Nicolae N. Constantinescu a demonstrat viziunea largă și strict obiectivă a omului de știință în ceea ce privește interdependența dintre factorii

⁶⁸ Ștefan C. Zeletin, *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*, București, Editura revistei „Pagini agrare și sociale”, 1927

⁶⁹ N. N. Constantinescu, *Acumularea...*, p. 402

istorici, care au definit specificitatea economiei românești și au integrat-o în ansamblul celei europene. În legătură cu aceste aspecte, face remarcă extrem de înțeleaptă că „Desigur, țările nu sunt egale în putere și experiență; oamenii de știință pot fi însă egali în căutarea adevărului și transformarea lui în cea mai puternică armă de înțelegere și apropiere între popoare”⁷⁰.

În legătură cu capitolele elaborate în mod direct de profesor, ar trebui credem, subliniat încă o dată, deși este un lucru știut de mult timp, finețea și nuanțarea atât a discursului științific cât și a concluziilor de etapă. Astfel, referindu-se la portretul economico-social al Țărilor Române până la revoluția din 1848, aprecia că „...procesul de extindere a pieței interne a coincis tot mai mult, în ciuda barierelor politice artificiale, cu acela de formare a unei piețe comune, naționale a țărilor române, lucru care, la rândul său, a stimulat și sprijinit lupta poporului nostru pentru libertate socială, națională și unitate statală”. Iar în continuare, nuanța ideea formulată cu aprecierea că, deși revoluția a fost înfrântă, acest fapt „... nu a putut curma procesele obiective din viața economică, socială și politică. Dimpotrivă, în perioada următoare ele se vor desfășura cu o energie nesecată”⁷¹. Referindu-se la bilanțul dezvoltării economico-sociale în ajunul primului război mondial aprecia că „În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, atât din punctul de vedere al diviziunii sociale a muncii în sânul națiunii române și al problemelor de orientare a economiei, cât și din acela al pieței, circulației în general și al mărfurilor în special, al rețelei de transport și comunicație etc., economia românească se afirma tot mai mult ca o economie națională care cuprindea pe români indiferent de frontierele politice care îi sfâșiau”⁷². Iar referindu-se la situația economiei românești la sfârșitul primului război mondial, constată cu dreptate că deși desfășurarea războiului a produs pagube uriașe tuturor provinciilor istorice românești, „Formarea statului unitar național român constituia o consfințire statală și a marii piețe naționale românești, deschizând totodată economiei noastre un drum comun favorabil de dezvoltare pe toate planurile”⁷³.

Volumul al II-lea al lucrării *Istoria economică a României*, mai amplu decât primul, proporțional desigur și cu problematica perioadei cuprinsă între anii 1939-1989 este rezultatul, evident predominant al cercetărilor circumscriși lumii economice. Faptele, fenomenele și procesele derulate, ample, vaste și uneori diferit prezentate ori controversate au impus nume-

⁷⁰ N. N. Constantinescu, coord., *Istoria I...*, p. 11

⁷¹ N. N. Constantinescu, coord., *Istoria I...*, p. 254

⁷² *Idem*, p. 335

⁷³ *Ibidem*, p. 383

roase precauții metodologice. Bibliografia imensă care însoțește fiecare capitol, extrem de atent selectată, se constituie drept suport al concluziilor de etapă. Pe lângă ampla activitate de coordonare a efortului științific, profesorul N.N. Constantinescu analizează și expune considerațiile sale referitoare la economia României în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, respectiv anii 1939- 1945; economia românească în perioada imediat postbelică, respectiv intervalul mai 1945 - aprilie 1948 și apoi trecerea la economia central planificată pe baza unor linii generale stabilite dezvoltării economico-sociale, aspecte care se întind pe o considerabilă perioadă, respectiv anii 1948-1965.

Răspunzând celor care l-au omagiat în Aula Academiei Române pe 27 martie 2000, cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani, N. N. Constantinescu mărturisea faptul că în ultimul deceniu de activitate și-a concentrat preocupările științifice pe trei direcții: 1. istoria economică a României și istoria gândirii economice românești; 2. probleme ale metodologiei de cercetare în științele economice; 3. tranziția economică din țara noastră și contextul ei internațional. Cu acel prilej formula și opinia că din problematica examinată se degajă două concluzii. Prima dintre acestea o formulează astfel: „În știința economică trebuie evitată unilateralitatea și așezarea pe pozițiile unei singure categorii de interese. Este necesară aplicarea a ceea ce am numit metoda integrală de cercetare a fenomenelor economice în întregul dinamism, cuprinderea și contrarietatea acestora. Atunci se observă cu ușurință că istoria conduce la dezvoltarea globală în diversitate și că, în acest context, integrarea europeană nu poate să însemne decât dezvoltarea națiunilor în noi condiții capabile să le asigure progresul și prosperitatea. Drept urmare, integrarea presupune afirmarea și promovarea interesului economic național într-o nouă ambianță, de cooperare internațională, eficientă, democratică și pașnică. Acest lucru nu trebuie să-l uităm”⁷⁴.

A doua concluzie se referea tot la direcțiile de urmat: „Cercetarea cu ajutorul metodei integrale a vieții economico-sociale în dinamica ei relevă că viitorul nu poate aparține decât unei economii naționale, puse în serviciul celor care făuresc economia, drept urmare în condițiile contemporane apare ca imperios necesară făurirea unei economii mixte de piață, sociale, participative și umaniste, în care hazardul dăunător este tot mai mult eliminat, crescând în măsură tot mai mare rolul acțiunii conștiente și organizate a oamenilor. De aici și problema atât de complexă a strategiei și programării dezvoltării economico-sociale durabile și competitive, capabile să ridice substanțial nivelul de trai al populației și să-l facă decent”.

⁷⁴ *Ibidem*

ALEXANDRU HALLUNGA. Istoric al doctrinelor economice

Prin *doctrină* se înțelege totalitatea părerilor unei școli filosofice ori literare; iar prin *doctrină economică* - totalitatea părerilor unei școli economice. Doctrine economice sunt acele teorii care propun tipuri de organizare economică ori socială de realizat, direcțiuni de urmat, drumuri de luat, poziții de schimbat ori conservat. Doctrinile economice sunt un răspuns la chestiunile ridicate de mediul exterior; faptul că o doctrină economică este născută din realități și preocupări practice, ne explică pe lângă partea ei pozitivă, acele exagerări produse din cauză că gânditorii fie că s-au revoltat contra mediului lor economico-social, fie că au considerat numai anumite aspecte ale realității, considerând ca generale și normale niște stări și fenomene trecătoare.

Profesorul Alexandru Hallunga ne anunță încă din prefața cursului său de "Istoria doctrinelor economice", pe care-l analizăm în aceste rânduri⁷⁵, că în acest curs nu cercetează nici doctrinile economice ale Antichității, nici pe acelea ale Evului Mediu, nici chiar doctrina mercantilistă și cea fiziocrată, decât prin criticile aduse lor de prima școală economică analizată de profesor, și-anume școala liberalismului economic. Astfel, Alexandru Hallunga își începe efectiv această primă parte a studiului său cu prima doctrină a liberalismului economic, cu "Smithianismul" așa cum numește doctrina englezului Adam Smith; apoi va continua cu alți gânditori, pe care îi va include tot la Școala liberalismului clasic: David Ricardo, Thomas Malthus, John Stuart Mill, Jean Bapiste Say. Înainte de tipărirea părții I a cursului său de Istoria doctrinelor economice, Alexandru Hallunga ne spune că "dificultăți cu tipărirea, ne obligă în ultimul moment a reduce mult materia ce ne-am propus inițial a o publica"⁷⁶.

Programa analitică a cursului de Istoria doctrinelor economice, predat în anul universitar 1944-1945 la Facultatea de Drept din Iași, a făcut și obiectul cursului la care ne referim, tipărit în 1946 la București cu referire la istoria greșelilor economice - ideile interesante ale unor doctrinari și cu mențiunea la faptul că "Știința economică nu e o știință cremastică, a avuțiilor, ci o știință a satisfacțiilor omului în raport cu avuțiile"⁷⁷. Iar cursul a cărui programă o analizăm avea următoarele mari părți: a) Fiziocrației. Prima doctrină agrară; b) Liberalii; c) Socialiștii, d) și e) Doctrine recente; f) Istoriștii.

⁷⁵ Alexandru Hallunga, *Istoria doctrinelor economice*, partea I, București, Tipografia "Victoria Traiană", 1946

⁷⁶ Alexandru Hallunga, *Op.cit.*, p. 4

⁷⁷ Idem, p. 101

În cursul tipărit la București, Alexandru Hallunga nu prezintă analiza sa din programa analitică a aceluiaș curs predat la Universitatea din Iași, unde analizându-l pe "șeful fiziocraților", dr. Quesnay făcea referiri la: 1. Istoria economică la apariția operei lui Quesnay (poliția grânelor; devalorizarea pământului; ideile în favoarea proprietății mari). Scurte indicații biografice; 2. Principalele scrieri ale fiziocraților; 3. Principalele idei: a) productivitatea unică a agriculturii; b) teoria celor trei clase sociale; c) ordinea naturală; 4. Critica acestor idei: a) nu doctrina științifică, ci, prezentarea curiozităților științifice. Încercări de a se conserva privilegiile invocând libertatea "ordinii naturale"; b) ideologia nobililor latifundiari, opusă micilor proprietari, care, înainte de a adera la fiziocrație, aveau idei net aristocrate. Se căuta o rațiune permanentă de a exista o nobililor; c) Interesele latifundiare erau identice cu ale națiunii, după "ordinea naturală". Ordinea naturală, ca operă divină, "voia să asigure fiecăruia o porțiune de bunuri" (în special s-o asigure celor ce o aveau).

Referirile la Liberali, conform programei cursului de Istoria doctri- nelor economice, cuprindeau următorii gânditori, cu următoarele analize despre opera lor:

- Adam Smith: 1. Istoria economică la apariția operei sale. Biografie; 2. Principalele scrieri; 3. Principalele idei: a) Munca, nu pământul. Diviziunea muncii; b) Homo oeconomicus și Teoria sentimentelor morale; c) Structura sistemului smithianist; 4. Critica acestor idei.
- David Ricardo: 1.-2. același plan de tratare, ca mai sus la punctele 1 și 2; 3. Principalele idei: a) Renta. Băncile de emisiune. Comerțul exterior; 4. Critica acestor idei: Ce rămâne valabil și azi din opera lui Ricardo. Măsura în care ea a servit lui Karl Marx.
- Thomas Robert Malthus; 1. Împrejurările economice la data apariției operei sale. Biografie.; 2. Principalele scrieri; 3. Principalele idei; 4. Critica acestor idei.
- John Stuart Mill, Jean-Baptiste Say și Frederic Bastiat – același plan ca la Thomas Robert Malthus.
- Privire generală și concluzii asupra școlii economice clasice.

Referirile la Liberali, conform părții I a cuprinsului cursului de Istoria doctri- nelor economice - Smithianismul, predat la Universitatea din București, cuprind următoarele abordări:

- Smithianismul. Introducere: Utilitatea studiului: 1. Adam Smith, omul; 2. Opera lui Adam Smith; 3. Analiza sumară a "Avuției Nați- unilor".
- I. Structura esențială a sistemului: 1. Diviziunea muncii, baza teh- nică a liberalismului economic; 2. Condiții naturale ale perfecți-

onării diviziunii muncii: de bușee și capitaluri: a) întinderea pieții; b) abundența de capitaluri; 3. Cum găsesc aceste condiții într-un regim de libertate economică, mediul cel mai favorabil pentru realizarea lor; 4. Funcțiunile Statului;

- II. Modelări aduse de Smith sistemului libertății naturale: 1. Modelări ce respectă tehnica sistemului; 2. Modelări în contradicție cu tehnica sistemului smithianist; 3. Modelări provocatoare de abuzuri;
- III: Reflecții pe marginea sistemului libertății naturale: 1. Intervenția legiuitorului; 2. Fundamentul moderărilor;
- IV. Repartiția veniturilor în sistemul libertății naturale: Observații preliminare; 1. Veritabila măsură a valorii de schimb sau în ce constă prețul real al mărfurilor; 2. Diferitele părți integrante prețului real: a) descompunerea și repartiția prețului mărfurilor: venituri primitive și venituri derivate; b) variațiile celor trei venituri primitive, după cum averea națiunii este în creștere, descreștere sau staționară; c) salariul, renta și profitul.

În părțile următoare ale cursului de Istoria doctrinelor economice, profesorul Alexandru Hallunga își propunea să studieze:

- gânditorii socialiști (Saint Simon, Robert Owen, Charles Fourier, Louis Blanc, James Proudhon, Robertus, Karl Marx, neo-marxiștii – sindicaliștii, precum și superioritatea marxismului asupra celorlalte doctrine socialiste;
- doctrinele recente: a) din punct de vedere al metodei - școlile matematică, psihologică austriacă, statistică, universalistă, a socialismului științific, precum și metoda dialectică, cu următorul plan de tratare pentru fiecare școală: noțiune, istoric, categorii, justificare, explicație, legi, tendințe ale evoluției; b) din punct de vedere al soluțiilor: doctrinele reformiste și clasificarea lor: socialiștii de stat, socialiștii creștini și solidariștii; anarhismul; bolșevismul;
- istorismul: a) precursorii: Simon de Sismondi, Adam Muller; Friedrich List; b) vechii istoriști: Roscher, Knies, Hildebrand; c) noii istoriști: Schmoller, Wagner, Bucher, Brentano, Sombart;
- importanța studierii disciplinei: a) importanța studiului Istoriei doctrinelor economice: istoricul grșelilor pentru a evita repetarea lor; filosofia dreptului economic; evocarea dogmatismului.

Maniera novatoare și absolut originală în care profesorul Alexandru Hallunga își concepe cursul său de Istoria doctrinelor economice este punctată de acesta încă din Prefață astfel: "Deși noi am conceput cursul acesta arătând că istoria doctrinelor economice este istoria greșelilor economice, a ideilor uneori interesante ale unor doctrinari (caz tipic, Fizio-

cratismul), totuși, istoricul greșelilor este interesant pentru a evita repetarea lor”⁷⁸. Autorul, Alexandru Hallunga, mai menționează că pentru pregătirea examenelor este obligatorie lectura și învățătura oricărui curs complet de Istoria doctrinelor economice, de exemplu, cursurile deja cunoscute încă din acea vreme ale lui Joseph Rambaud, Rene Gonnard sau Charles Gide și Charles Rist. De asemenea, pentru pregătirea examenelor, profesorul Hallunga mai face următoarele mențiuni, necesar să fie urmate de studenți:

1. Pentru a se înțelege Istoria doctrinelor economice este necesar a se repeta, cel puțin, un manual elementar de Economie Politică.
2. Studenții care au urmat cursurile în anul universitar 1944-45 vor fi examnați din mateia predată la curs și seminar, cuprinzând și: a) mercantiliștii: 1. Botero; 2) Jean Bodin; 3. Antoine de Montchretien; 4. Thomas Mun; b) fiziocrații: 5. Dupont de Nemours; 6. Abbe Baudouin; 7. Turgot; 8. Le Trosne; 9. Mirabeau; 10. Mercier de la Riviere.
3. Studenții care au nu urmat cursurile în anul universitar 1944-45 – indifereți în ce an au fost înscriși – vor fi examinați după programa analitică de mai sus, iar materia va trebui să fie cunoscută cel puțin așa cum e cuprinsă în Tratatul de Gide și Rist,
4. La doctorat se va examina întreaga materie de mai sus, iar la licență nu se vor examina doctrinele recente din punct de vedere al soluțiilor, istoriștii, precum și importanța studierii Istoriei doctrinelor economice.

Analizând, chiar și cu o privire sumară concepția profesorului Alexandru Hallunga, expusă mai sus, observăm ce rol important atribuia acesta - și în contextul epocii, în plin Al Doilea Război Mondial, decidenții în problemele învățământului superior pentru facultățile economice și de drept - disciplinei considerate fundamentale pentru pregătirea studenților atunci, față de astăzi, la 26 de ani de la schimbările politice din 1990 survenite în țara noastră. Atunci se știa mai bine decât azi că acela care nu-și cunoaște și nu învață Istoria – chiar și a doctrinelor economice - este obligat să o repete, ceea ce explică de ce, de mai bine de un sfert de secol, societatea românească este cufundată în tranziția de la plan la piață.

O demonstrează, mai bine decât oricine altcineva, cuvintele de final ale profesorului Alexandru Hallunga, din Prefața cursului său de Istoria doctrinelor economice, tipărit la Universitatea din București în 1946, la care ne-am referit mai sus: ”Știința economică nefiind o simplă știință creativă, ci o știință a satisfacțiilor oamenilor în raport cu avuțiile, doctri-

⁷⁸ Ibidem, p. 4

nele economice vor servi economiștilor ca "umanități". Doctrinile economice pot forma filosofia dreptului economic. Vor putea servi la evitarea dogmatismului... Istoria doctrinelor economice, cu vastul ei peisagiu, cu variația ei multicoloră, de la studiul utopiștilor care întrevedeau cetățile înșorite – "Civitas Soli" (Cetatea Soarelui) și "Utopia"⁷⁹ - care înflăcărau imaginațiile, până la asprii gânditori ai legilor de aramă, pline de pesimism, dar și de fixare la realități, reține atenția ca un studiu plăcut, care atrage cel mai mult mintea atât spre gânditorii din sferele înalte și senine ale timpurilor din trecut – epoci de aur ale poeziei și idealului – cât și spre strădanii de pătrundere a formelor de organizare a viitoarei societăți, care să aducă mult așteptata fericire umană"⁸⁰.

⁷⁹ Profesorul Alexandru Hallunga face aici referire directă la lucrarea capitală a sociologistului utopic Thomasso Campanella, precum și la opera de bază a filosofului grec Platon – *Utopia Republica*

⁸⁰ Alexandru Hallunga, *Istoria doctrinelor economice*, partea I, Prefață, București, Tipografia "Victoria Traiană", 1946, p. 5

VICTOR JINGA. Prima concepție națională de sociologie economică

Considerațiile următoare și demonstrarea faptului că prof. Victor Jinga este autorul primei concepții de sociologie economică din România sunt legate de opera sa intelectuală și științifică realizată ca secretar de redacție la revista "Observatorul social-economic" (1931- 1948).

Lumea românească, în curs de tranziție și încercarea de explicare a transformărilor economice și sociale de la sfârșitul primului sfert de secol XX, precum și necesitățile de constituire a unor valori științifice autohtone, i-au făcut pe intelectualii de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj "Regele Carol al II-lea", să scrie pe frontispiciul revistei, încă de la apariția primului număr al "Observatorului *social-economic*" (subl. ns.) – "*revistă trimestrială de studii și anchete social-economice*" (idem).

Am încercat să facem o comparație, cantitativă și calitativă, între temele economice și cele de sociologie economică, dezbătute în paginile revistei. În numerele din primii doi ani - 1931 (nr. 1-4) și 1932 (nr. 1-2 și 3-4), de exemplu - am identificat 33 teme economice și 15 teme de sociologie economică, deci, un număr de două ori și ceva mai mic de teme de sociologie economică abordate. Cităm dintre cele mai reprezentative:

- teme economice: agricultura noastră și acordurile regionale; dobânda și reglementarea ei;
- teme de sociologie: regiuni de colonizare în România; industria casnică a lemnului din m-ții Apuseni; industria fagului în jud. Trei-Scaune; industria și comerțul lemnului în jud. Trei-Scaune.

Articolele pe teme de sociologie economică se încheie cu concluzii – "economice", respectiv, "social-culturale" - valabile și astăzi în bună măsură, precum cele reliefate, de exemplu, de dr. Ioan Popa, în nr. 2-4/1931:

- concluzii economice: o rețea completă de căi de comunicație, bine întreținute, care să lege munții Apuseni cu regiunile înconjurătoare; o bună organizare și dezvoltare a industriei casnice a lemnului, unită cu o gospodărire silvică rațională;
- concluzii social-culturale: orientarea spre noi meserii a tineretului din munți; școli primare suficiente și adaptate condițiilor de trai deosebite ale regiunii (școli pe cătune și internate, în care școlarii veniți din mijlocul munților să poată găsi hrană și adăpost); "spitale și medici, care să pornească lupta împotriva bolilor sociale, care lovesc trupul vlăguit de munca peste puteri și de subalimentație al populației".

Într-un articol din nr. 1/1931, pag. 53, prof. Pavel Roșca vorbește de legătura dintre psihologie și viața economico-socială, în următorii termeni:

“Necesitatea psihologiei se impune, în primul rând, din punctul de vedere al culturii umane generale. Este o datorie elementară pentru fiecare om pre-tins cult, ca în afară de multe lucruri interesante din jurul său să se cunoască pe sine, să-și cunoască eu-l în cele mai intime și directe manifestări ale sale... O latură, poate cea mai importantă, a raționalizării vieții economice, este cea psihologică. Omul, care de mai multe mii de ani, este activ în diferite ramuri ale producției economice și a distribuirii bunurilor ei, abia acum, de curând, a început a se studia pe sine ca factor al vieții economice și a-și norma activitatea, după indicațiile ce i le poate da psihologia”.

În calitatea sa de secretar de redacție la “Observatorul social-economic”, Victor Jinga a consiliat publicarea unor studii de sociologie, dar, mai ales, de sociologie economică, pe care le socotim esențiale pentru precizarea statutului științific al acestor discipline în țara noastră, la începutul secolului trecut. Cităm, câteva dintre aceste studii reprezentative: “Solidaritatea socială” de Hilda Beșa (în nr. 1-2, anul III, 1933), “Din terminologia lemnului” de A. Gociman-Oituz (în același număr), “Din problemele social-economice ale Maramureșului” de Vasile Pană (nr. 1-2, anul IV, 1934), “Însemnătatea economică a mocanilor în istoria Țărei Românești” de P.N. Pănalescu (în nr. 2,3 și 4, anul V, 1935).

Nu numai profesori și cercetători științifici, dar și studenți ai Academiei de Înalte Studii Comerciale “Regele Carol al II-lea” din Clujul acelor vremuri publicau în paginile “Observatorului social-economic”. Dintre cele mai fine și pertinente analize efectuate de tineri, am reținut pentru exemplificare studiul “Cauzele pentru cari trebuie combătut comunismul” de Victor Badiu, student, anul I (din nr. 1-2, anul III, 1933).

În activitatea sa la revistă, prof. Victor Jinga a fost unul din cei trei secretari ai acesteia, ceilalți doi secretari de redacție ai revistei fiind profesorii Aurel Gociman-Oituz și Gheorghe Dragoș. Această activitate a fost menționată ca atare, în primii patru ani de apariție - 1931-1934 - ai “Observatorului...”, iar apoi ca membru al comitetului de redacție. În aceste calități, prof. Victor Jinga și-a manifestat concepția sa economică și socială ocupându-se de promovarea în paginile revistei a unor articole care descriau, cu lux de amănunte viața populațiilor din Transilvania, chiar și din alte părți ale Europei. Exemplificăm, în acest sens, articolele: “Contribuții la problema moșilor” de A. Gociman-Oituz (din nr. 1, anul V, 1935), articolul mai sus citat despre mocani, precum și articolele “Probleme românești în zona săcuizată” de A. Gociman-Oituz și “Numiri românești în documente maghiare” de col. D. Nicolescu, al căror conținut este și astăzi la peste 70 de ani de la scrierea lor, deosebit de actual prin relevanța unor probleme care s-au menținut în arealul populațiilor respective.

Notăm cu interes că, cele mai semnificative articole ale fiecărui număr din “Observatorul social-economic” erau traduse și publicate, în același număr și în limba franceză, limba de circulație în epocă. Fiecare număr avea o rubrică, intitulată “Cronica”, unde erau prezentate cele mai semnificative evenimente economice și sociale din țară, din Europa acelor vremuri sau de pe glob. Mai notăm că ultimul număr dintr-un an, publica o tablă de materii pentru anul respectiv.

Dar, prof. Victor Jinga nu a fost numai un harnic și devotat secretar de redacție. El a publicat în paginile “Observatorului social-economic”, aproape număr de număr, studii extrem de interesante, adevărate pietre de temelie pentru sectoarele sociale și economice pe care le prezentau, precum următoarele:

- “Către cooperatorii din Ardeal” (în nr. 1-2, anul III, 1933) – reia ideile dintr-o circulară pe care profesorul a trimis-o în calitate sa de președinte al Uniunii cooperativelor din Ardeal (în perioada 1929-1934 – n.n.), cooperativelor din această parte a țării; în finalul articolului, prof. V. Jinga sublinia: “Dați cooperației însemnătatea cuvenită marilor probleme obștești. Strângeți rândurile în jurul celor mai cinstiți, mai cuminți și mai harnici; nu lăsați cu nici un preț ca oamenii vrednici și luminați de cari cooperația are atâta nevoie, să fie înlăturați din gospodăria cooperatistă de vânturătorii de vorbe goale, cari prin apucături urâte vor să se ridice acolo unde nici mintea, nici inima și nici lipsa lor de onestitate nu-i îndreptățește.”;
- “Studentimea și cooperația” (în nr. 3-4, anul III, 1933, articol de cca 14 pagini !), este unul din cele mai frumoase articole care s-au scris vreodată despre principiile cooperației. Citez: <<“Numai acela își câștigă libertatea și existența, care le cucerește din nou în fiecare zi”. “Nu este nimic mai înspăimântător decât ignoranța în acțiune”. În altă parte, Goethe spune: “Când sunt întrebat care este cea mai bună guvernare, eu răspund, aceea care ne învață să ne guvernăm noi înșine”. “Noi nu trăim într-adevăr decât numai dacă ne bucurăm de bunăstarea altora”. Acestea sunt adevărate principii cooperatiste.>>; în același număr, 3-4, anul III, 1933, prof. V. Jinga publică și o notă despre “Situația mondială a Cooperației”, din care spicuim: “În 1931 existau în întreaga lume peste 604.684 societăți cooperative de toate categoriile grupând 151.724.710 membri. Pentru același an, cifra de afaceri a tuturor acestor societăți, numai în afaceri comerciale (vânzări la membri și desfacerea produselor membrilor) se ridică la peste 25 miliarde dolari și mișcarea generală a fondurilor tuturor cooperativelor rurale și urbane de credit se ridică la peste 28 miliarde dolari”;

- “Organizarea economică a țărănimii elvețiene” (în nr. 3-4, anul IV, 1934), un impresionant articol de 36 pagini realizat după documentarea din același an pe care a efectuat-o la Geneva, în Elveția; articolul are menționate 17 surse documentare pe care profesorul V. Jinga le-a consultat; în același număr mai publică o cronică intitulată “Altă cooperare”, în care abordează, din nou, problema principiilor cooperăției.

La cinci ani de la apariția “Observatorului social-economic”, într-o cronică succintă, membrii Comitetului de redacție notau lapidar că “Am crezut - și nu ne-am înșelat – că gândirea problemelor sociale și economice este, dincoace de Carpați, abundentă și matură și că vadul pe care să curgă această gândire trebuie să-l avem la ‘ndemână, aproape de oamenii de aici și de realitățile ardelenе, asupra cărora am proiectat cu preferință preocupările noastre”. Acesta a fost, apreciem cu credință, obiectivul metodologic atins de membrii Comitetului de redacție ai “Observatorului social-economic” prima și, din păcate, și ultima revistă de sociologie economică de la noi. Revista a ilustrat pe deplin, numai și în acești cinci primi ani de apariție, că marele profesor al românismului transilvan, Victor Jinga, pe care-l omagiem astăzi cu deosebit respect, este și întemeietorul primei concepții sistematice, naționale, de sociologie economică.

Domnului Prof. univ.dr. Mircea Ciumara
Director general al Institutului Național de Cercetări Economice al
Academiei Române

Cu prilejurile celui de-al VIII-lea Simpozion de istorie și teorie economică “Victor Jinga”, cu participare internațională, desfășurat la Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, în perioada 11–13 mai 2006 și al **Simpozionului internațional « Muncă, bani, bănci, cultură și politică (1918-2007) » (Universitatea Oradea, 20-22 aprilie 2007)** a fost lansată propunerea valorificării integrale a operei inedite și editate a prof. Victor Jinga, unul din cei mai mari economiști români ai secolului al XX-lea, prin intermediul unui program fundamental al Academiei Române, la care să participe:

- Facultățile de Istorie-Geografie și Științe Economice ale Universității din Oradea;
- Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca;
- Comisia de Istorie Economică și Istoria Gândirii Economice a secției de științe economice, juridice și sociologie a Academiei Române
- Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române.

Propunem ca programul să fie coordonat din partea celor trei instituții de către: prof. Mihai D. Drecin (Universitatea din Oradea), prof. Ioan Lumperdean (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca) și câte un reprezentant al Academiei Române, din partea Comisiei de Istorie Economică și Istoria Gândirii Economice și, respectiv, Institutului Național de Cercetări Economice.

Menționăm că, din partea familiei, fiul – dr. Victor V. Jinga (cercetător la Institutul de Biologie și Patologie Celulară « Nicolae Simionesc » al Academiei Române și, respectiv fiica – d-na Monica Moșoiu (stabilită în Canada), profesorului Victor Jinga sunt de acord cu propunerea noastră.

21 mai 2007

prof. univ. dr. Emilian M. Dobrescu,
secretar științific al Comisiei de Istorie Economică și Istoria
Gândirii Economice

COSTIN C. KIRIȚESCU. Cel mai mare monetarist român

Este cunoscut faptul că orice tânăr ajunge cândva la vârsta la care începe să se întrebe despre rostul lui în viață. Ajuns la această vârstă, alegerea mea era deja făcută: Voi deveni bancher! Dar, nu orice bancher, ferească Dumnezeu. În visurile mele cele mai cutezătoare vedeam un bancher deosebit, care să folosească banii ca să ajute poporul necăjit să iasă din sărăcie.

Cu timpul, aspirațiile mele romantice s-au mai potolit, înțelegând că orice vis are și revers.

acad. Costin C. Kirițescu, extras din *Cuvântul rostit la ceremonia decernării premiilor BNR pe anul 2001*

Costin C. Kirițescu, cel mai prestigios monetarist român, s-a născut la 25 mai 1908 în București. Recent, ar fi împlinit 100 de ani de viață, închinată într-un mod exemplar cunoașterii științifice.

Factorul principal care i-a dominat copilăria a fost tatăl său, prof. Constantin Kirițescu, cel care i-a influențat pozitiv formarea ca om și i-a sugerat să-i continue activitatea științifică. Era de formație biolog și autorul unor lucrări științifice istorice, pedagogice, precum și în domeniul biologiei. Au fost celebre, la timpul lor, manualele scrise în colaborare cu prietenul acestuia Popovici-Băznoșeanu, "Zoologia", "Botanica" și alte asemenea lucrări, care le-au popularizat preocupările pedagogice.

Tatăl Profesorului era un bărbat înalt, pe care acesta îl numea în copilărie, "Catargul familiei". Profesorul mărturisea cu piosă aducere aminte că a trăit în deplină armonie cu tatăl său până la un punct, și anume când a fost "să-mi croiesc o viață academică, având la bază un doctorat, pe care eu l-am văzut ca fiind posibil la o mare instituție științifică germană, iar dânsul, împreună cu întreaga familie s-a împotrivit acestei idei, pentru că tradiția noastră pe vremea aceea era Franța, cu universitățile ei și, în special, Parisul. Eu alesesem Germania, pentru că la acea dată era una din primele țări în materie de finanțe și bănci, iar eu visam să devin un specialist în aceste domenii"⁸¹.

După absolvirea Liceului Matei Basarab din București, a urmat concomitent cursurile Facultății de Drept și ale Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, ale căror licențe le-a obținut în 1929 și, respectiv, 1930. Așa cum era moda pe atunci, s-a înscris la Facultatea de Drept din București și, concomitent, la Academia de Înalte Studii

⁸¹ "Am fost și sunt un liberal pragmatic", interviul sus-semnatului, cu academicianul Costin C. Kirițescu, publicat în revista Piața Financiară, nr. 7-8, iulie-august 1998

Comerciale și Industriale, cum se intitula pe vremea aceea ASE-ul de astăzi. Aceste două instituții de învățământ superior distonau profund ca atmosferă, ca preocupări și ca nivel științific: Facultatea de Drept era o pepinieră de juriști, de "clănțai", cum se spunea pe vremea aceea, Academia de Înalte Studii Comerciale era profilată pe practica economică. Și-a luat licența la cele două instituții de învățământ superior și a urmărit apoi să-și continue studiile în străinătate.

După absolvirea studiilor universitare a efectuat un stagiul la Banca Românească, la Dresdner Bank din Berlin și la Camera de Comerț Germano-Română. În 1934 și-a susținut, la Universitatea "Friedrich Wilhelm" din Berlin, teza "Die Landwirtschaft und die Entwicklung des organisierten Agrarkredits in Rumänien", devenind doctor în filosofie și economie. În Berlin a rămas patru ani, dintre care doi pentru doctorat și alți doi pentru formarea practică la Dresdner Bank. Profesorul mărturisea că a fost profund impresionat de cadrul festiv în care s-au desfășurat lucrările ridicării sale la rangul de doctor în filosofie și economie la Universitatea "Friedrich Wilhelm" din Berlin, de față fiind cinci profesori îmbrăcați în togă, care au apreciat activitatea sa în facultățile urmate, l-au felicitat și i-au urât că oriunde va fi, să certifice bunul renume al Universității din Berlin.

Pe linie practică, a fost atunci salariat al uneia din cele cinci mari bănci berlineze, Dresdner Bank și, concomitent, a funcționat ca specialist la Camera de Comerț Germano-Română, timp de doi ani. În activitatea bancară de la Berlin s-a bucurat de sprijinul important acordat de doi specialiști din cadrul Băncii Dresdner. La terminarea activităților berlineze s-a întors, așa cum hotărâse, acasă și a pornit în căutarea unui loc de muncă. A avut neașteptata surpriză, ca proaspăt doctor la Berlin, să constate, revenit în București, că porțile angajării sale erau închise, așa că a „șomtat timp de doi ani de zile“, cum spunea dânsul. Dar, „șomajul“ a fost parțial, întrucât într-o bună zi a avut norocul să-l întâlnească pe stradă, pe unul din foștii săi profesori de la Drept - Gheorghe Tașcă - pe care-l mai văzuse și la Berlin, unde a fost timp de un an ministru plenipotențiar al țării în Germania. La întâlnirea cu acesta în București, i-a spus oful, și bucuria i-a fost mare când i-a propus să-i fie asistent la Catedra de Economie politică, de la Facultatea de Drept. Tot după o așteptare de doi ani a primit și vestea că la Banca Națională s-a fixat termenul pentru concursul de admitere; s-a prezentat și a reușit să devină „impiegat clasa a VIII-a“ - prima treaptă de încadrare în Banca Națională a României. Dar nu s-a descurajat, și-a luat postul în primire și, în curând, a fost avansat. La Banca Națională a urmărit să devină funcționar la Serviciul de studii al băncii, care fusese recent creat de creditorii străini ce acordaseră împru-

muturi de stabilizare Băncii noastre Naționale. Ca lucrător la Serviciul de studii, a fost chemat într-o zi de guvernator și, în cabinetul acestuia a fost prezentat profesorului Charles Rist, reprezentantul creditorilor străini. Rist, care era foarte bine informat despre activitatea sa, știa că a urmat cursurile la Universitatea din Berlin, s-a încruntat puțin și i-a spus cu un glas profetic că o să vină vremea când Rinul nu va mai fi granița dintre Franța și Germania, iar popoarele francez și german se vor înfrăți în cadrul unei Europe unite... La un moment dat l-a cunoscut și pe noul guvernator, Aurel Vijoli, care i-a dat posibilitatea să avanseze în postul de la bancă. A fost martor al profundelor schimbări de la bancă, intervenite după arestarea lui Vijoli, în 1952, după așa-numita "deviere de dreapta".

Ca asistent la Facultatea de Drept din București, a parcurs toate treptele ierarhiei didactice, predând succesiv cursuri la disciplinele Economie Politică, Politică Economică, Monedă, Legislație Agrară, Drept Financiar. La Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, apoi la Academia de Studii Economice din București a predat cursuri la disciplinele: Finanțe și Relații Valutar-Financiare Internaționale. Din cauze independente de voința sa, în 1952 și-a întrerupt activitatea didactică și financiar-bancară. A fost demis de noul guvernator al Băncii Naționale, situație care i-a complicat esențial viața: avea un copil mic de crescut, în timp ce soția sa, care i-a fost aproape tot timpul și cu el erau scoși din rândul oamenilor care puteau să-și întrețină familia. Între timp, a bătut la ușile mai multor întreprinderi, cu speranța că va găsi un loc muncă. În cele din urmă, în Cișmigiu, unde funcționa ad-hoc "bursa de știri" a celor fără lucru, unde schimba adrese în speranța că va găsi un post, a aflat, din întâmplare, că există un post liber la un șantier de prefabricate, situat pe șoseaua Pantelimon, dincolo de linia de centură. Pe o căldură sufocantă s-a prezentat la șantier și a fost întâmpinat de un inginer, copleșit și el de căldură, care l-a trimis la șeful de cadre. Acesta l-a întrebat scurt de câți ani este șomer. În urma răspunsului, i-a cerut autobiografia. A doua zi a fost condus la director și angajat ca pontator la atelierul de tâmplărie al șantierului. A lucrat la acest șantier timp de cinci ani. Era strigat de toți "inginerul", inclusiv de cei de la Ministerul Construcțiilor, de care depindea șantierul.

În 1958 a fost eliberat din închisoare Aurel Vijoli care, reintegrat în activitatea de specialitate, l-a chemat să colaboreze cu el la Ministerul Finanțelor. Principalul obiectiv la care a participat mai strâns a fost aderența țării noastre, la sfârșitul anului 1972, la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, în pofida unor rezistențe ale cercurilor politice, care nu erau de acord cu această participare. Contrar opiniei politice prevalente în "lagărul socialist", de neaderare la instituțiile financiare

occidentale, România a avut, grație și Profesorului Costin C. Kirițescu, curajul să treacă peste această atitudine și să devină membră a celor două instituții care conduc destinul monetar și financiar al planetei.

După 1972 a lucrat în cadrul Ministerului Finanțelor, calitate în care a participat la lucrările de aderare a României la Fondul Monetar Internațional și la Banca Mondială. A fost membru în Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României. A conferențiat la numeroase institute și universități străine, printre care la Institutul FMI (Washington D.C.), în 1981. Profesorul aprecia că "aderarea la FMI și la Banca Mondială a avut un impact redus asupra situației economice și financiare a României, deoarece aceste două instituții internaționale nu aveau o participare la activitatea lor din partea unei țări care se afla în sistemul socialist. Relațiile noastre cu aceste două instituții au fost totuși benefice, în sensul că au deschis calea unor viitoare colaborări mai strânse în perioada postcomunistă".

Ideea elaborării celei mai vaste lucrări a sa - "Sistemul bănesc al leului și precursorii lui" i-a venit în cursul activității la Institutul de Cercetări Economice, unde a reușit înscrierea lucrării în planul de activitate al institutului. Pentru aceasta a avut sprijinul necondiționat al directorului institutului, Costin Murgescu. Inițial, lucrarea a fost înscrisă în plan ca sarcină a unui colectiv de economiști din cadrul institutului; rând pe rând, ipoteticii colaboratori s-au retras din diferite motive, astfel încât, până la urmă a rămas singur cu sarcina elaborării întregii lucrări, care însă l-a făcut celebru. Condițiile de lucru au fost dificile, deoarece munca de bază o avea la Ministerul Finanțelor, după care continua cu o jumătate de normă la Institutul de Cercetări Economice și, în fine, în jurul orelor 20, putea să ajungă la Biblioteca Academiei Române, pentru a lucra la sarcina sa de plan. Profesorul mărturisea că în acea perioadă a găsit un sprijin neprețuit în persoana lui Victor Slăvescu, proaspăt ieșit din închisoare, cu care împărtășea și lucrul în bibliotecă, și scurtele plimbări pe care și le permiteau împreună pe sub bătrânii copaci din grădina Academiei.

Profesorul Costin C. Kirițescu are o operă impresionantă ca volum (peste 400 studii și lucrări apărute în limba română și în limbi străine), dar, mai ales, ca valoare științifică: "Inflația și combaterea ei" (1943), "Geneza monedei" (1945), "Aspecte ale problemelor monetare contemporane" (1946), "Sistemul bănesc al leului și precursorii lui" (3 volume în perioada 1964-1970; ediția a II-a în 1997, sub auspiciile Băncii Naționale a României), lucrare distinsă cu Premiul "Petre S. Aurelian" al Academiei Române; "Relațiile valutar-financiare internaționale" (1978), "Moneda - mică enciclopedie" (1981; ediția a II-a în colaborare, în 1998, tot sub auspiciile Băncii Naționale a României), "Un secol de frământări mone-

tare” (1996), “Idei contemporane în acțiune” (1996) ș.a. A fost membru al Societății Economistilor Români, al Societății Ateneului Român, al Asociației Române pentru Clubul de la Roma. Din 18 decembrie 1991 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar din 10 noiembrie 1992 - membru titular.

Cei care îi studiază opera sunt plăcut surprinși de un fapt uluitor: concepția sa științifică, financiară și monetară poartă pecetea perenității. Profesorul explica astfel acest fapt: « Nu trebuie uitat că activitatea mea teoretică și practică a început înainte de instaurarea economiei totalitare în țara noastră. Pot să afirm că bazele întregii mele activități au fost puse încă de atunci și continuate după ce starea de lucruri din țară s-a schimbat. Acest debut caracterizează întreaga mea activitate, care a fost influențată foarte puțin de schimbările din viața economică și politică de după 23 august 1944. Am fost și sunt un liberalist pragmatic, în teoria economică”.

Apreciind evoluția economică, financiară și monetară a României după 1990, profesorul Kirițescu spunea, la 90 de ani de viață exemplară în slujba Bătrânei Doamne și a țării, că “este foarte ușor să critici o evoluție care depinde de numeroși factori, ce nu se lasă totdeauna influențați de voința unui conducător. Fapt este că ne aflăm în prezent în fața unei crize a societății noastre, care îmbracă toate aspectele: economice, financiare, monetare și morale. Este greu de spus și mă feresc să spun că politica unui regim sau a altuia s-a aflat la originea acestei crize. Totdeauna am privit înainte și m-am ferit de aprecierea trecutului, ceea ce fac și în clipa de față.

Tinerilor economiști, Profesorul le recomanda “să nu alerge după himere. Himerele sunt bune pentru artiști. Pentru economiști, himerele pot să distrugă un om, așa încât le recomand să nu se lase prinși în mrejele himerelor”. Discipolul său principal, Guvernatorul mereu tânăr al Băncii Naționale a României, acad. Mugur Isărescu, cel mai longeviv Guvernator din Istoria bancară, îi ascultă cu sfințenie și acum recomandarea...

ROMAN MOLDOVAN. Tradiție și modernitate

Economist și sociolog, profesor universitar la Academia de Studii Economice din București, din anul 1948, membru al Academiei Române din 1990, Roman Moldovan a fost, în ultima jumătate a secolului trecut, în universul economic, atât un continuator al tradiției universitare și academice din epoca interbelică, dar și un spirit novator în știința și cercetarea românească. S-a format ca economist între anii 1933-1936 la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, al cărui corp profesoral era alcătuit din mari personalități ale științelor economice din epoca interbelică. A fost un student apreciat de profesorul Virgil Madgearu, care i-a îndrumat primii pași ai carierei acceptându-l mai întâi ca doctorand apoi, în 1937, în calitate de referent la Institutul pentru Studiul Conjuncturii Economice, înființat și condus de profesorul Madgearu.

Referindu-se peste ani, la relațiile sale strânse cu Virgil Madgearu, până la dispariția violentă a acestuia în noiembrie 1940, Roman Moldovan mărturisea că, în calitate de referent al Institutului, „am avut cinstea să mi se încredințeze îngrijirea, sub aspect editorial, a apariției lucrării sale „Evoluția economiei românești după Războiul Mondial”⁸². Având ca principală sarcină verificarea calculelor și a datelor statistice datorită deficiențelor existente în statistica oficială a timpului, dar și pentru a confirma sau infirma anumite tendințe ale evoluției economiei românești. menționând această șansă de a-și perfecționa orizontul profesional, Roman Moldovan sublinia și importanța pe care o acorda profesorul Virgil Madgearu, sursele de informare și procedeele de preluare a datelor, care în această perioadă continuau să fie deficitare. Astfel, profesorul Roma Moldovan aprecia că „procedeele folosite de profesor în cercetarea științifică - în speță în elaborarea lucrării menționate, erau un exemplu viu de aplicare a inducției și deducției”⁸³. În acești ani de ucenicie în slujba științei economice, profesorul Roman Moldovan a participat în afara activității de cercetare curentă și la editarea Buletinelor trimestriale, apoi lunare, ale Institutului pentru Studiul Conjuncturii Economice, pe care îl considera „un centru de atracție și emulație pentru întreaga cercetare științifică din România”⁸⁴.

În aceeași perioadă este angajat ca reporter la ziarul economic „Prezentul” și ajutor de redactor la prestigioasa revistă „Independența economică”.

⁸² Este vorba depre Primul Război Mondial iar lucrarea din care am citat este Roman Moldovan, *Împrejurările în care l-am cunoscut pe Profesorul Virgil N. Madgearu*, în vol. Profesorul Virgil Madgearu. Evocări. Studii, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987, p. 75

⁸³ _Idem

⁸⁴ Ibidem

Fondată la Iași în februarie 1918, de către Virgil Madgearu, Victor Slăvescu și Ion Răducanu, revista era considerată, în ultimul deceniu interbelic, o publicație de referință pentru economiștii români. Activitatea publicistică a lui Roman Moldovan este o componentă semnificativă nu numai a carierei profesionale, dar și a operei sale științifice, un mijloc prin care acesta s-a pronunțat asupra unor probleme economice curente și de viitor în anii în care ingerința politicului în economie devenise o practică frecventă.

Parcursul articolelor apărute sub semnătura lui Roman Moldovan în publicațiile de mai sus ne permite și evidențierea direcțiilor de cercetare de viitor ale acestuia, conform ideilor susținute în studiile "Populația și mișcarea ei", publicat în "Independența economică", nr. 9-10, 1937 și "Mișcarea prețurilor în 1937", publicat în ziarul "Prezentul", din 24 decembrie 1937.

Profesorul Roman Moldovan a fost o personalitate prezentă în presa economică și științifică vreme de o jumătate de veac, perioadă în care România a traversat experiențe politice autoritare și totalitare, acesta fiind în atare împrejurări, creatorul unei opere publicistice complexe și originale care ar trebui să fie republicată. O contribuție valoroasă și originală a economistului Roman Moldovan în epoca interbelică o reprezintă teza sa de doctorat, intitulată "Formarea și mișcarea capitalurilor din România în perioada 1925-1938", elaborată sub îndrumarea profesorului Virgil Madgearu, a cărei susținere publică a avut loc în anul 1940.

Elogiind munca depusă de doctorand, profesorul Virgil Madgearu preciza că "pentru o justă apreciere a valorii științifice a lucrării d-lui Roman E. Moldovan trebuie să se țină seamă de insuficiența materialului statistic. Îndeosebi pentru sectorul agricol, statisticile sunt sau deficiente sau inexistente. În aceste condițiuni, autorul a avut de învins mari greutăți și a trebuit să procedeze, în evaluările încercate, atât pe cale directă, cât și pe cale indirectă. În acest mod s-a isbit a se verifica gradul de aproximație a evaluărilor prin compararea rezultatelor obținute în fiecare din cele două metode. Drept urmare, se poate susține că evaluările corespund realității, eroarea de calcul putând fi neglijată astfel încât concluziile trase sunt întemeiate pe date și pe fapte reale. Este pentru prima oară când se încearcă a se ieși în acest domeniu al economiei românești, din deducții și generalizări fără fundament, oferindu-se o imagine plastică, cantitativă a procesului de formațiune și mișcare a capitalurilor din țara noastră"⁸⁵. În finalul intervenției sale, profesorul Virgil Madgearu aprecia că "pentru literatura economică românească, lucrarea d-lui Roman E. Moldovan

⁸⁵ * * *, *Seminarul de economie politică nr. 1*, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, 1940, p. 7

reprezintă o contribuție de preț, care prin originalitatea ei, aduce o sporire a patrimoniului științei economice românești”⁸⁶.

În anul 1941, Roman Moldovan a fost încadrat referent la Institutul Central de Statistică, creat și condus de doctorul Sabin Manuilă, care devenise - în opinia lui George M. Strade, director la Fundația Rockefeller (SUA) - una din instituțiile demografice cele mai importante ale Europei”⁸⁷. Cu toate că preocupările sale se orientează acum către statistică și demografie, o notabilă realizare științifică este elaborarea a două capitole din volumul al IV-lea al monumentalei lucrări ”Enciclopedia României”⁸⁸. Primul capitol, ”Formarea și mișcarea capitalului”, rezumă cercetările anterioare din perioada elaborării lucrării de doctorat, iar în cel de-al doilea capitol, în care analizează ”Bunurile de consum”, Roman Moldovan apreciază că ”aspectul cel mai important sub care poate fi prezentat consumul este cel al corelației cantităților consumate cu prețurile și veniturile, iar o astfel de analiză implică existența unui material statistic fără de care concluziile au numai o valoare relativă în sine, dar sunt lipsite de un fundament științific absolut necesar. Corelația între aceste trei elemente poate arăta măsura în care variația prețurilor și veniturilor influențează cantitățile consumate”⁸⁹. Concluzia autorului, consemnată în finalul capitolului, este că ”la noi, din cauza pe de o parte a lipsei de material statistic privind evoluția prețurilor și a veniturilor pe o perioadă lungă de timp, iar pe de altă parte din cauza cantităților reduse de produse consumate pe cap de locuitor, corelația nu este concludentă”⁹⁰.

Între anii 1943-1948, Roman Moldovan a fost director, iar ulterior, director general la Comisariatul General al Prețurilor, perioadă în care, concomitent cu continuarea activității pulicistice elaborează, împreună cu avocata Cecilia Niculescu, ”Codul legislației prețurilor. Metoda de calcul a prețurilor. Reglementarea circulației mărfurilor”, care vede lumina tiparului în 1945.

Schimbările politice de la sfârșitul anului 1947 îi consolidează statutul de economist-tehnocrat cu o înaltă pregătire profesională și îi deschid calea către o carieră universitară. În noua conjunctură politică, la promovarea sa în structurile administrative instalate în 1947 au contribuit atât vederile

⁵ Idem

⁸⁷ Vasile Malinschi, *Economiști la Academia Română*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 100

⁸⁸ * * *, *Enciclopedia României*, vol. al IV-lea - *Economia națională. Circulație, distribuție și consum*, București, Editura Imprimeria Națională, 1943

⁸⁹ *Enciclopedia României*, vol. al IV-lea - *Economia națională. Circulație, distribuție și consum*, București, Editura Imprimeria Națională, 1943, p. 927

⁹⁰ Idem

sale de stânga, cât și relațiile stabilite cu unii din colegii săi de doctorat (Măneanu Mănescu, Gheorghe Rădulescu), dar și cu colaboratori din Institutul Central de Statistică ce obținuseră demnități importante în noul regim politic. În plan administrativ a fost numit succesiv, secretar general în Ministerul Comerțului (între 1948-1949) apoi o lungă perioadă de timp, între anii 1949-1965, activează la Comitetul de Stat al Planificării, instituție în care a deținut funcțiile de vicepreședinte, prim-vicepreședinte și președinte. Prestigiul științific și universitar - a fost și director al Institutului de Cercetări Economice al Academiei Române între anii 1959-1964 și a devenit doctor docent în 1954 - îi aduce nominalizarea în 1965 la conducerea Consiliul Național al Cercetării Științifice și promovarea în funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Din 1967 până în 1976 deține succesiv, conducerea Comitetului de Stat pentru Prețuri, a Consiliul Economic, a Comisiei Naționale de Demografie și a Camerei de Comerț și Industrie.

Demnitățile guvernamentale și politice i-au limitat timpul acordat cercetării științifice încât, în această perioadă, opera publicată cuprinde o suită de lucrări valoroase apărute în volume colective: "Dezvoltarea complexă și multilaterală a economiei naționale", în volumul "Dezvoltarea economică a României 1944-1964, București, Editura Academiei, 1964, precum și "Dezvoltarea economică a regiunilor relativ rămase în urmă în trecut", în volumul "Industria României, 1944-1964, București, Editura Academiei, 1964. O contribuție semnificativă, atât din punct de vedere științific, cât și didactic a profesorului Roman Moldovan este coordonarea lucrării "Statistica economică", apărută la Editura Științifică în 1956. Publicarea acestui volum care prin autori, dimensiuni - 501 pagini și conținut este mai mult decât un manual universitar, semnifică și consolidarea în plan științific, a statisticii ca activitate importantă a economiei. Încadrându-se în eforturile profesorului de eficientizare a procesului didactic, volumul a contribuit la pregătirea viitorilor specialiști și, implicit, la creșterea prestigiului disciplinei Statisticii în procesul de învățământ.

O altă lucrare care confirmă interesul pentru tradiție al lui Roman Moldovan este "Studii de istorie economică. Contribuții la caracterizarea dezvoltării forțelor de producție din România în perioada dintre cele două războaie mondiale", apărută în Editura Academiei Republicii Socialiste România în 1982. Apreciind în introducerea volumului că "este unanim recunoscută necesitatea studiilor care au ca obiect cunoașterea diferitelor laturi ale dezvoltării social-economice în trecut, deoarece servesc unui triplu scop, și-anume de a asigura o cunoaștere cât mai cuprinzătoare a trecutului și, mult mai important, de a oferi materiale documentare care întregesc în mod indiscutabil cunoașterea prezentului, folosind totodată

acțiunilor privind viitorul”⁹¹, profesorul Roman Moldovan a selectat șase contribuții personale, din care remarcăm teza de doctorat și studiile ”Bunurile de consum”, ”Circulația cambială în România”, ”Venitul național”. Autorul precizează că studiile publicate chiar în primii săi ani de cercetare științifică au ”valoarea unei cunoașteri pe bază de cercetare directă, pe viu, a fenomenului economic”⁹².

O latură deosebit de importantă a activității științifice și didactice a celui care a devenit în cele din urmă academician Roman Moldovan o reprezintă îndrumarea și coordonarea doctoranzilor în domeniul Statistică Economică, dar și deschiderea manifestată față de noile direcții de cercetare apărute pe plan mondial în a doua jumătate a secolului trecut, activități pe care le-a desfășurat și în calitate de membru activ, iar în ultima parte a vieții, de membru onorific în conducerea Centrului European de Coordonare a Cercetării și Documentării în Științele Sociale cu sediul la Viena.

Continuator și apărător în cercetarea economică și lumea universitară, a tradițiilor științifice din perioada interbelică, manifestând prin activitatea și opera sa științifică devotament pentru școala economică românească, devotament care i-a fost recunoscut de comunitatea economică prin alegerea ca Președinte de onoare al Asociației Generale a Economiștilor din România în 1990, Roman Moldovan a fost o personalitate de prim plan în știința economică românească din secolul trecut și din perioada la care ne referim în lucrarea noastră: 1918-2018.

⁹¹ Roman Moldovan, *Studii de istorie economică. Contribuții la caracterizarea dezvoltării forțelor de producție din România în perioada dintre cele două războaie mondiale*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982

⁹² Idem

COSTIN MURGESCU. Istoric al economiei românești

Remarcabila personalitate și operă științifică a profesorului și cercetătorului Costin Murgescu este elogiată nedisimulat de contemporanii care l-au cunoscut în semn de pioasă admirație și adâncă recunoștință. Numit fie „aristocrat al spiritului românesc”⁹³, fie economist „de factură enciclopedică, de vastă cultură, echilibrată de un umor și bun simț fermecătoare, aliate cu un simț al relativului și o modestie rar întâlnite”⁹⁴, fie economistul care în secolul nostru a scris într-o limbă română elegantă și fermecătoare⁹⁵, el rămâne pentru posteritate unul dintre titanii lumii economice românești din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Apreciat de către unul dintre discipolii săi ca fiind „...un mare cărturar umanist, în stilul renescentist al cuvântului, un homo universale”, prin opera lui de căpătâi a realizat o performanță „...greu de egalat în domeniu, o carte minunată în care «On s’installe dans ce livre comme dans une maison. On ne lit pas, on l’habite!»”⁹⁶.

Și în anii ce au urmat momentului decembrie 1989, în primii ani ai zburciunilor și, uneori inconsecvente, tranziții a economiei românești către economia de piață funcțională, numeroase personalități au resimțit lipsa discernământului, realismului și culturii economice a profesorului și cercetătorului Costin Murgescu. „Dacă profesorul ar fi trăit, probabil că tranziția românească ar fi arătat altfel” afirma, în anul 1993, Guvernatorul Băncii Naționale a României, Mugur Isărescu⁹⁷.

*Mersul ideilor economice la români*⁹⁸ constituie opera principală a lui Costin Murgescu, contribuția sa de seamă la știința economică românească, care, după propriile mărturisiri este „o abordare pe verticală” a pieselor de rezistență ale patrimoniului cugetării economico-sociale naționale⁹⁹, dar – am spune noi – bazată pe fapte desfășurate pe orizontală. Iar delimitarea cronologică a ideilor și faptelor economice abordate și anali-

⁹³ Nicolae Nistorescu, *Reflecție tulburătoare asupra destinului românesc*, în Costin Murgescu, „Drumurile unității românești”, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 15

⁹⁴ George Virgil Stoenescu, *Costin Murgescu sau fascinația interdisciplinarității*, în *Op. cit.*, p. 17

⁹⁵ Tudorel Postolache, *Nevoia de Murgescu*, în *Op. cit.*, p. 9

⁹⁶ George Virgil Stoenescu, *Op. cit.*, în loc. cit., p. 23

⁹⁷ *Cuvânt către cititor*, în *Op. cit.*, p. 7

⁹⁸ Planul ideatic al mersului gândirii economice la români, este reîntregit prin lucrarea postumă *Drumurile unității românești. Drumul oilor. Drumurile negustorești*, publicată de către Editura Enciclopedică în anul 1996, precum și prin lucrarea *Dunărea în gândirea economică românească*, rămasă neterminată, se află în manuscris în posesia familiei

⁹⁹ Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 13. În continuare, acest volum va fi citat *Mersul...I*

zate, urmează doar relativ, expunerea cronologică. Sub acest aspect el precizează că aceasta, respectiv cronologia, „...trebuie luată sub beneficiu de inventar. Nici un mare eveniment din istorie nu începe și nu se încheie într-o zi”¹⁰⁰. Presupune acumulări, decantări, maturizări și salt.

Lucrarea este concepută în cinci părți. Trei dintre acestea se regăsesc în volumul I, anume: „Trei etape în formarea istoriei gândirii economice”; „Drumul demersului negustoresc”; „Direcția dezvoltării industriale”. În volumul II se regăsesc ultimele două părți, respectiv: „Mersul gândirii agrare” și „Mersul ideii naționale”. În intențiile profesorului Costin Murgescu, lucrarea ar fi trebuit continuată cu încă o parte în care ar fi urmărit „...demersul clasei muncitoare în mersul ei ascendent, de la primii propagatori ai marxismului și de la opera lui C. Dobrogeanu-Gherea până la făuritorii gândirii comuniste moderne care au marcat trecerea la construcția societății socialiste în România”¹⁰¹. Pentru această ultimă parte, timpul nu a mai avut răbdare. În vara anului 1989 profesorul Costin Murgescu a trecut în neființă.

În monumentală lucrare, el și-a propus „o biografie a ideilor-forță din gândirea românească și a principalelor etape din evoluția lor în cursul unui secol de istorie modernă”¹⁰². Elaborată într-o formă originală¹⁰³, lucrarea se constituie într-o sinteză unică, sui-generis a gândirii economice în epoca modernă, o biografie a ideilor și a principalelor etape în transformarea lor istorică. Pe parcursul lucrării, profesorul și cercetătorul Costin Murgescu face o distincție clară între conceptele de gândire economică, teorie economică, doctrină economică și analiză economică, preferând studiul de tip istoria analizei economice - unde accentul cade pe eforturile ideatice de explicare a fenomenelor și faptelor vieții economice. Opțiunea apare perfect motivată dacă avem în vedere cele două concepte fundamentale ale marelui economist Josef Schumpeter, respectiv, filiația de idei economice științifice și situația clasică.

Istoriei economice, înțeleasă ca disciplină de graniță, Costin Murgescu îi dă un conținut amplu, puțin practicat sub aspect didactic în mediul universitar, anume de istorie a economiei naționale și istorie a gândirii economice¹⁰⁴, cu precizarea pe care el însuși o face, anume că ideile abordate din

¹⁰⁰ Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, vol. al II-lea, București, Editura Enciclopedică, 1990 p. 11. În continuare, acest volum va fi citat *Mersul...II*

¹⁰¹ Costin Murgescu, *Mersul...I*, p. 23-24

¹⁰² Idem, p. 12

¹⁰³ Urmărirea filiației de idei pe linia transformării lor istorice, reprezintă un criteriu metodologic care asigură cărții un statut special, care devine evident chiar prin modul de sistematizare a tematicii acesteia

¹⁰⁴ Costin Murgescu, *MersulII*, p. 5

cadrul fiecărei etape sunt centrate în jurul personalității care „i-a dat expresia decisivă”¹⁰⁵. Pentru profesorul și cercetătorul Costin Murgescu, personalitățile prezintă interes numai în măsura în care determină etape noi, superioare în progresul unei idei. Din acest sistem de abordare transpare ideea de „situație clasică”, de ruptură, respectiv de salt în gândirea economică.

Dar *Mersul ideilor economice la români*, în viziunea lui Costin Murgescu, nu se confundă cu o istorie a gândirii economice românești, cum de altfel și el mărturisește: „...în timp ce științele de repetiție leagă faptele de legi, științele de succesiune, în primul rând istoria, le înlănțuie în serii. Legarea faptelor în serii, implică, fără îndoială, evidențierea legăturilor cauzale care determină succesiunea faptelor și a teoriilor”¹⁰⁶. Iar filiația de idei este urmărită în mod evident pe linia transformării lor istorice în fapte economice.

În ceea ce privește istoria economiei românești, Costin Murgescu are o optică, credem, în mod evident îndreptată către contemporaneitate, are o înțelegere a trecutului din perspectiva semnificației lui pentru prezent. Succint, o spune chiar el: „Potrivit adevărului istoric, am ținut seama de faptul că, de la începutul secolului al XIX-lea și până la Al Doilea Război Mondial, în lupta pentru progresul societății românești au fost angajate numeroase clase și forțe sociale, fiecare cu interese și aspirații proprii”. De aceea, continuă acesta, „am căutat să evităm tendința periculoasă de a confunda etapele istorice și de a încerca să punem astfel de acord istoria cu prezentul. O astfel de tendință duce la denaturarea adevărului istoric nu numai cu privire la trecut, dar și cu privire la prezent”¹⁰⁷.

Referitor la procesul de constituire a istoriei economice românești, ca disciplină științifică de graniță, profesorul Costin Murgescu deosebește trei etape¹⁰⁸ diferite din punct de vedere al conținutului și semnificației istorice.

Prima etapă o denumesc „preistoria economiei românești” și o identifică sub forma literaturii memorialistice, politice, economice și sociale din epoca de formare a României și a culturii românești moderne, etapă ilustrată apoteotic prin opera marelui spirit de enciclopedist, Ion Ghica. Dar, anterior acestuia, Dinicu Golescu, prin însemnările lui de călătorie pune în evidență permanenta confruntare dintre realitățile cu care luau contact cărturarii români în drumurile lor europene. Era, fără îndoială, un contact tulburător ce evidenția deosebiri dintre o Europă emancipată și realitățile economico-sociale din țările române. Costin Murgescu, în legătură cu opera înnoitoare și transformatoare a lui Dinicu Golescu, aprecia

¹⁰⁵ Idem

¹⁰⁶ Costin Murgescu, *Mersul...I*, p. 19-20

¹⁰⁷ Idem, p. 16

¹⁰⁸ Ibidem, p. 20

că „«schimbarea la față» a boierului din Golești simbolizează procesul renașterii noastre naționale”¹⁰⁹. Dar, dacă Dinicu Golescu, boier emancipat al epocii sale a transmis prin memoriile sale gânduri, impresii și considerații, istoria economică, înțeleasă drept fapte care în înălțuirea lor au lăsat urme adânci ale devenirii românești, Costin Murgescu nu poate omite activitatea negustorilor care la cumpăna secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea au deschis o importantă și semnificativă fereastră pătrunderii economiei românești în marile circuite comerciale europene. „Cu carele lor de mărfuri – apreciază Costin Murgescu – pe drumuri grele și periculoase, acești negustori au fost pionierii intrării României în Europa și în epoca modernă, ctitori anonimi de societate nouă și de cultură nouă”. Unii dintre ei, abia știutori de carte, nu au lăsat moștenire literară, dar prezența lor în marile centre comerciale este atestată de actele întocmite cu prilejul tranzacțiilor comerciale efectuate la Viena, Leipzig, Trieste, Constantinopol, cu mult înainte de Tratatul de la Adrianopol din 1829¹¹⁰. Hagi Constantin Pop din Sibiu, fiul său Zenobie, Tudor Tudoran, Nicolae Voicu, nepot al lui Hagi Tudorache sunt numai câțiva dintre cei pe care îi menționează.

A doua etapă a fost numită de profesoarea Costin Mureșcu, „etapa primelor mari acumulări de elemente necesare unei discipline istorice”. Primele mari acumulări au fost oglindite – în opinia profesorului Costin Murgescu – în primul rând prin studiile monografice însoțite de editări și reeditări de documente și de texte, elaborate de Victor Slăvescu și dedicate fie unor momente decisive din procesul de formare a sistemului bancar național, fie unor personalități din gândirea economică a secolului al XIX-lea.

O dată cu angajarea sa la Banca Românească, Victor Slăvescu și-a îndreptat toată energia și preocupările pentru cunoașterea realităților și necesităților sistemului bancar românesc. Fără pretenția unei enumerări exhaustive, fie și numai exemplificativ, profesorul Costin Murgescu a remarcat studiile referitoare la băncile comerciale mijlocii, la marile bănci comerciale, Banca Generală Română și activitatea acesteia în timpul Primului Război Mondial, Banca Albina din Sibiu, marea finanță din România în vremea Primului Război Mondial, activitatea băncilor comerciale între anii 1914-1919, organizarea creditului în România etc.

Pe lângă toate aceste studii, principala monografie „neegalată până astăzi ca nivel științific și rigoare documentară”¹¹¹ a fost lucrarea lui Victor Slăvescu intitulată „Istoricul Băncii Naționale a României (1880-1924)”,

¹⁰⁹ Ibidem, p. 32

¹¹⁰ Ibidem, p. 21 și 20

¹¹¹ Ibidem, p. 87

publicată prima dată în 1925. În aprecierile sale, Costin Murgescu, consideră că nu pot fi omise nici monografiile, multe dintre ele fiind remarcabile comunicări ținute la Academia Română, ce tratau opera lui Partenie Cosma, Eugeniu Carada, Ion Ghica, Petre Mavrogheni, Dionisie Pop Marțian, Dimitrie A. Sturza, Alexandru D. Moruzi, Nicolae Suțu, Ion Strat ș.a. Pentru aceste monografii, apreciază Costin Murgescu, Victor Slăvescu „Răscolește arhivele spre a umple zonele până atunci albe din istoria economică a țării sau a șterge praful uitării de pe opera economiștilor din secolul al XIX-lea”¹¹². În plus, în numai trei ani - 1941-1943 - publică lucrări de istorie a economiei naționale și a gândirii economice care însumează 4.300 pagini tipărite, la care se adaugă cele peste 1.500 pagini ale cursurilor litografiate. În acest sens, apreciază Costin Murgescu, „Fertilitatea lui Victor Slăvescu este uluitoare, iar meritele sale în reînvierea economică a secolului al XIX-lea sunt indiscutabile, chiar dacă tehnicile sale de reeditare sunt discutabile astăzi, iar aprecierile, reconsiderările sale critice și interpretările ideologice nu coincid cu cele pe care aveau să le facă istoricii marxști după Al Doilea Război Mondial”. Aceasta pentru că Victor Slăvescu „nici nu a intenționat vreodată să dea interpretări marxiste istoriei economice, dominată de bogăția de informare adunată și pusă în circulație spre a reconstitui viața economică a secolului al XIX-lea și a unora dintre principalele ei figuri”¹¹³. Iar în domeniul istoriei economiei naționale, opera inedită a lui Victor Slăvescu cuprinde trei lucrări privind finanțele României sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, în timpul locotenenței domnești și în primul deceniu al domniei lui Carol I, la acestea se adaugă o valoroasă lucrare documentară, extrem de amplă, privind afacerea Stroussberg și o importantă istorie a mișcării socialiste din România în perioada anilor 1881-1918¹¹⁴. De altfel, opera științifică lui Victor Slăvescu se particularizează în literatura economică de specialitate prin faptul că este mai mare opera inedită decât cea edită, ca număr de pagini și de lucrări științifice de sine stătătoare¹¹⁵.

Etapă a treia este apreciată de Costin Murgescu ca reprezentând etapa în care istoria economică se constituie definitiv ca știință, fiind

¹¹² Ibidem, p. 90

¹¹³ Ibidem, p. 90-91

¹¹⁴ Ibidem, p. 92

¹¹⁵ Ștefan Răgălie, *Victor Slăvescu – ultimii ani de viață*, în Iulian Văcărel (coordonator), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, volumul al V-lea, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 171-173. Victor Slăvescu face precizarea, potrivit mărturiei profesorului Anghel Rugină care i-a fost student, că roadele celor 21 de ani de activitate desfășurate din 1955 și până la sfârșitul vieții s-au concretizat în 20 de titluri de carte conținute în 77 de volume ce însumează 37.500 pagini dactilografiate

așezată în perioada analizată de profesor pe temeliile marxismului și reprezentată prin studiile de sinteză istorico-economică, precum și prin elaborarea unui model al reeditărilor de texte și activitatea de pregătire a unei monumentale istorii economice a României – aceasta a fost ca o școală pentru o întreagă generație de specialiști – toate acestea fiind rezultate ale activității lui Gheorghe Zane.

În considerațiile profesorului Costin Murgescu privind „mersul ascendent al cercetărilor de istorie economică”, preliminar au contribuit substanțial istorici consacrați încă din perioada cuprinsă între Primul și Al Doilea Război Mondial, respectiv P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu, A. Oțetea etc., care au „format generațiile postbelice de istorici marxiști, ale căror lucrări au dezvoltat în toate direcțiile și cercetările de istorie economică a Patriei. Cercetările efectuate de istorici, ca și de economiști, au căpătat un curs nou datorită triumfului materialismului dialectic și istoric în întreaga gândire românească, ceea ce și-a pus pecetea și asupra disciplinelor de frontieră istorico-economice și filosofico-economice în care au devenit dominante preocupările pentru reflectarea realităților sociale în întreaga lor complexitate, pentru evidențierea factorilor motrici ai mersului înainte al societății, pentru analiza creației economiștilor din trecut priviți nu numai ca purtători de cuvânt al intereselor generale ale societății, dar și ai intereselor specifice ale diferitelor clase și categorii sociale”¹¹⁶.

De-a lungul celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea, analizează prof. Costin Murgescu, prin opera și activitatea sa, Gheorghe Zane a adus o substanțială contribuție la istoria economică și istoria gândirii economice românești. Lucrările sale privind economia Principatelor Române și industria din România în secolul al XIX-lea¹¹⁷ sunt indiscutabil lucrări de referință în literatura de specialitate. Nu poate fi omisă lucrarea monumentală asupra lui Nicolae Bălcescu¹¹⁸, precum și numeroase alte studii scrise și publicate în diferite etape ale unei vieți dedicate în exclusivitate științei. Profesorul Gheorghe Zane s-a înscris cu onoare în galeria celor care au servit știința economică românească, iar viața lui a fost aproape în întregime dedicată științei și cercetării istoriei economice și istoriei gândirii

¹¹⁶ Costin Murgescu, *Mersul...I*, p. 93

¹¹⁷ Gheorghe Zane, *Economia de schimb în Principatele Române*, București, Editura Casa Școalelor, 1930, respectiv, Gheorghe Zane, *Industria în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, București, Editura Academiei Române, 1970

¹¹⁸ Gheorghe Zane, *Nicolae Bălcescu. Opera. Omul. Epoca*, București, Editura Eminescu, 1975

economico-sociale din țara noastră ¹¹⁹. Cu toate acestea, prof. Costin Murgescu a considerat exagerată opinia potrivit căreia istoria economică s-a constituit definitiv ca știință urmare a activității și cercetărilor științifice realizate de profesorul Gheorghe Zane.

În ultimă instanță, omul și epoca sunt în relație biunivocă. Epoca, credem noi, poate constitui doar un cadru potențial - permisiv, dar omul discernе și își alege drumul în viață. Cu toate acestea, credem că opțiunea profesorului Costin Murgescu nu scade din valoarea perenă a ideilor-forță pe care le-a relevat și afirmat cu tărie de-a lungul întregii sale vieți.

¹¹⁹ Nicolae N. Constantinescu, *Gheorghe Zane. O viață închinată istoriei și gândirii economice românești*, în Nicolae N. Constantinescu (coordonator), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, vol. IV, București, Editura Academiei Române, 2000, p. 12

ION RĂDUCANU. Opinii despre reforma Băncii Naționale

Înainte de a studia una din lucrările – considerăm noi esențiale ale profesorului Ion Răducanu - *Reforma Băncii Naționale* – fiecare dintre noi își poate pune cel puțin una din următoarele întrebări retorice: mai sunt actuale azi, gânduri și idei redactate în urmă cu 96 de ani, deci aproape cu un secol în urmă? Învățămintele de atunci mai pot fi aplicate astăzi? Considerăm că răspunsul la ambele întrebări poate fi „da”, mai ales că România și Europa se află în 2014 aproximativ la fel ca în urmă cu 100 de ani: atunci ne aflam în 1918, când a apărut lucrarea profesorului Ion Răducanu, după Primul Război Mondial (1914-1917), care a avut efecte asemănătoare unei crize economice profunde, iar astăzi ne aflăm după prima mare criză economică a actualului secol și mileniu, cea mai mare din toate timpurile după pagubele produse, și-anume criza dintre anii 2008-2013.

Iată ce scrie încă într-un fel de preambul, datat 22 iulie 1918 - al lucrării sale, prof. Ion Răducanu: „Dacă am luat sarcina să cercetez problema Băncii Naționale, n-am făcut-o pentru a fi pe placul unora sau în vrăjmășie cu alții, ci ca să stabilesc anumite fapte care te obligă la anumite soluții. Știința e neutrală față de politică; ea-i indică postulate și stă deasupra luptelor dintre grupările politice. Lucrarea de față are două laturi: una negativă, critică – cu privire la starea de față a instituției, îndeosebi în raporturile ei cu Statul; alta pozitivă, constructivă, cuprinde câteva soluții pentru reforma Băncii Naționale izvorâte dintr-o concepție nouă asupra rostului instituției în viitor și cu deosebire în *epoca de tranziție economică* (subl. aut. I.R.) a țării noastre. Dacă, probabil, faptele din partea critică, nu vor putea fi ușor contestate, sunt sigur că unele propuneri din partea constructivă a lucrării vor apare inacceptabile celor lezați în interesele lor sau celor care nu pot simți pulsul vremii”¹²⁰.

Tot în preambulul studiului său, Ion Răducanu ne anunță că: „La începutul lucrării, dăm un memoriu – *Banca Națională și Creditul Public* – pe care l-am întocmit în luna februarie a.c. (1918 – n.n.), imediat ce am luat la cunoștință de bilanțul fabulos al instituției pe 1917 și am putut stabili unele anomalii între bancă și stat în cursul războiului... prima parte e un fel de introducere și un îndemn pentru *Reforma Băncii Naționale*. Ideea reformei trăiește astăzi; ea va fi mâine un fapt împlinit”¹²¹.

Lucrarea *Reforma Băncii Naționale* are două părți: memoriul *Banca Națională și Creditul Public* și apoi lucrarea propriu-zisă, purtând același

¹²⁰ după Ion Răducanu, *Reforma Băncii Naționale*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1918, cotă BAR II 50222, p. 3

¹²¹ *idem*, p. 4

titlu. Structura primei părți a lucrării analizate - memoriul *Banca Națională și Creditul Public* începe cu „Câteva constatări și propuneri”, enunțate astfel: „Bilanțul băncii noastre de emisiune pe anul 1917 este, în unele privințe reflexul pieței financiare din prezent. De aceea, ne ocupăm aici cu datele cuprinse acolo și facem unele constatări din care vor decurge anumite învățăminte”¹²².

În prima parte a memoriului *Banca Națională și Creditul Public*, intitulată *I) Date din bilanț* – analiza este simplă, realizată pe activul și pasivul Băncii Naționale a României; în finalul acestei prime părți a analizei profesorul Ion Răducanu conchide: „Din operațiunile întreprinse, banca națională a obținut în anul trecut (1917 – n.n.) cel mai însemnat beneficiu brut, depășind cu mult pe cel al anilor anteriori: 27.735.012, 57 lei.

În cea mai mare parte, beneficiile decurg din dobânzile asupra plasamentelor indicate: portofoliul comercial a adus scont de 5%, împrumurile pe efecte - „lombardările” - au produs 6%, iar Statul a plătit formal în decursul anului trecut (1917 – n.n.) 2,1/2 % pentru creditele ce i s-au acordat... În deosebire de anii precedenți (sublin. Ion Răducanu I.R.), Banca nu indică ce cotă parte din beneficiile brute revine dobânzilor încasate de la stat și ce cotă parte asupra celorlate izvoare de câștig. De ce? Putem afirma că mai mult de *două treimi* (sublin. I.R.) din beneficiul global „dobânzi” cad în sarcina împrumuturilor publice. Calculul nostru este aproape exact”¹²³.

Ca urmare, prof. Ion Răducanu observă că Banca Națională a dedus în 1917, față de 1916, din beneficiile brute „posturi” mult mai mari, reparate astfel: a) cheltuieli și material pentru fabricarea biletelor și de imprimerie (2.575.702,55 lei în 1917, față de numai 333.656,23 lei în 1916; b) diferența de curs la trate (5.625.303,59 lei în 1917, față de 0 cheltuieli în 1916; c) rezerva pentru anul viitor (2 mil lei, față de 1 mil lei). Însumarea acestor cum le numim noi „beneficii adăugate artificial” în cea mai mare parte, conduce la suma de 8.817.359,91 lei, care dacă ar fi în totalitate ireale (caz ideal, desigur), ar conduce la diminuarea beneficiului Băncii Naționale pe anul 1917 la valoarea de 18.917.652,66 lei. După concepția prof. Ion Răducanu, „beneficiul net al Băncii de emisiune (Banca Națională – n.n.) ajunge de fapt la cca 20 mil. lei, iar cel formal, prin reducerile de mai sus, se prezintă în bilanț cu suma de 10 mil. lei”¹²⁴. Imediat, profesorul Ion Răducanu formulează, la rândul său, o nouă întrebare retorică: „De unde provine această creștere a beneficiului față de anii precedenți?”

¹²² *ibidem*, p. 5

¹²³ *ibidem*, p. 7

¹²⁴ *ibidem*, p. 8

Răspunsul este dat de profesor în partea doua a memoriului său, parte intitulată *II) Raporturile cu Creditul Public* (sublin. I.R.): „În vremea războiului, Banca de emisiune s-a îndepărtat de câmpul normal și legal al operațiunilor ei: <<politica de scont și de circulație monetară>> și a devenit mai ales un institut pus în slujba creditului public... Prin împrumuturile contractate de Stat la Banca Națională s-a slăbit valuta noastră națională și s-a împiedicat îndrumarea chibzuită a politicii monetare, iar în același timp s-a dat prilej băncii să realizeze beneficii considerabile și fără risc”¹²⁵. Astăzi, regulile de la Basel interzic băncilor de emisiune să împrumute statele pe care le reprezintă. Nu interzic, în schimb, băncilor de emisiune să realizeze injecții monetare, de genul celor pe care le-a aplicat Fed (Rezerva Federală americană), de cca 80 miliarde dolari pe lună, pe toată durata crizei din anii 2008-2013 și la care încă nu a renunțat.

Analiza, extraordinar de actuală a profesorului Ion Răducanu continuă: „*Banca de emisiune nu e în acest caz decât un intermediar între Statul debitor și creditorul – publicul care deține sub formă de monedă de hârtie un titlul de împrumut public*”¹²⁶ (sublin. I.R.). În acest caz, beneficiile băncii de emisiune cu rol intermediar sunt – spune profesorul – *considerabile și fără risc*. Apoi, profesorul demonstrează în termeni extrem de simpli de ce dobânda nominală de 2.1/2 a Băncii de emisiune este neadecvată vremurilor de după război sau vremurilor post-criză, cum este cazul în prezent. Logica prof. Ion Răducanu este valabilă și în anii noștri, Fed, BCE sau BNR făcând din reducerea „dobânzii de referință” (cum este denumită dobânda nominală sau rata scontului astăzi) un element esențial al politicii monetare actuale, de reluare a creșterii economice și sociale.

În finalul părții de început a lucrării sale, profesorul conchide: „Era marilor reforme, care va cuprinde desigur și Banca Națională, se poate întrevădea de pe acum. Începutul erei va coincide însă cu încheierea păcii (respectiv, cu terminarea crizei actuale – n.n.), cu reîntoarcerea vieții economice la vremurile normale”¹²⁷.

Lucrarea propriu-zisă, *Reforma Băncei Naționale*, cum spune autorul în spiritul și pronunția vremurilor, este compusă din 6 părți și un „adaos”. Să le analizăm pe rând:

I. *Bancă de Stat, mixtă sau particulară?* în care, înainte de a încerca un răspuns, profesorul Ion Răducanu postulează: „Acum ne facem datoria să emitem câteva păreri, izvorâte din cunoașterea realității de la noi și din

¹²⁵ *ibidem*, p. 9

¹²⁶ *ibidem*, p. 9

¹²⁷ *ibidem*, p. 13

alte țări, păreri pornite din convingerea că numai calea adevărului ne poate duce la organizarea și armonizarea cât mai desăvârșită a *forțelor de producție națională*. Să nu pierdem din vedere niciodată, această supremă țintă! (subl. ns.). Avem nevoie de o bancă de emisiune cât mai trainică, pusă în slujba intereselor țării, mai ales astăzi, în epoca de restaurare și de adânci prefaceri a gospodăriei naționale” (subl. ns.).

Apoi, urmează enunțarea principalelor teoreme ale discursului: „Dela început ne declarăm împotriva *statificării* (sublin. I.R.). Nu pentru argumentul ușor de adus că în cele mai multe țări avem bănci de emisiune care au capitaluri particulare! Un fapt nu poate fi un argument decisiv... O bancă de emisiune cu capital românesc puternic, fără culoare de partid și cu o conducere în care Statul să aibă un rol efectiv, (sublin. I.R.) - iată de ce avem nevoie.

O bancă de emisiune, ale cărei dividende să fie ținute în limte modeste, lăsând ca o marte parte din câștig să revie tezaurului public, ca drept regalian, trebuie să ia ființă și în România... O bancă, curat de Stat va suferi la noi, mai mult decât aiurea – de spiritul biurocrației, al pasivității condamnable, negațiunea progresului economic; ea ar fi ușor unealtă politică în mâna guvernelor, cari ar abuza de ea în special în vremurile critice pentru finanțele publice.

Chiar dacă din punct de vedere principiar, am înclina către sistemul Băncii de Stat, din cauze specifice românești socotim că trebuie să renunțăm la ideea statificării. Banca de emisiune să nu fie pusă la dispoziția și discreția guvernului. Ea trebuie să-și păstreze o *autonomie* (sublin. I.R.)”¹²⁸.

După enunțarea postulatelor și teoremelor sistemului său de gândire, profesorul Ion Răducanu ne aduce în atenție ceea ce trebuia demonstrat: „Sistemul de cooperare (sublin. I.R.), atât în adunarea capitalului social, cât și în conducerea instituției, mi se pare a fi cel mai nimerit.

Acest sistem de bănci de emisiune există azi în Norvegia – unde Statul e proprietarul unei părți din capital, - și în Elveția, unde cantoanele participă cu o cotă parte la capitalul Băncii Naționale elvețiene (...) în situația de azi, desigur, ar fi cel mai nimerit lucru ca în viitor, capitalul Băncii Naționale să aparție jumătate Statului și jumătate particularilor. Noi socotim acesta ușor de realizat”¹²⁹.

Apoi, profesorul analizează, „fără ură și părtinire”(„sine ira et studio” – n.n.), „punctele principale” care trebuie să intre în cadrul unei reforme serioase” a Băncii Naționale: 1. mărirea capitalului social; 2. conducerea instituției; 3. baza emisiunii (acoperirea biletelor), lărgirea cercului de opera-

¹²⁸ *ibidem*, p. 14-15

¹²⁹ *ibidem*, p. 15-16

țiuni, și 5. modul de repartiție al beneficiilor. Este, de altfel, ceea ce va face în cuprinsul următoarelor cinci părți ale lucrării sale. Nu înainte de a mai compara o dată activitatea Băncii Naționale a României (BNR) cu băncile principalelor state europene: Banca Imperiului german, Banca Franței, Banca Elveției etc. Extrem de interesantă - fără să exitse studii similare astăzi, după cunoașterea noastră - este analiza profesorului referitoare la raportul dintre dividende și capitalul social vărsat în anul 1910, deci cu 4 ani înainte de a izbucni Primul Război Mondial: cota dividendelor din capitalul social vărsat - 44% - era cea mai mare pentru BNR față de o marjă cuprinsă între 4% pentru Banca Elveției și 16% pentru Banca Belgiei, pe care o înregistrau toate celelalte bănci de emisiune din țările europene. Observațiile fine ale profesorului - după cum chiar acesta menționează - făcute și la „cursul special de bănci de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale” au demonstrat încă o dată necesitatea reformei BNR.

II. *Mărirea capitalului social* - din analiza pe care profesorul Ion Răducanu o face în acest subcapitol, înțelegem ușor că BNR era atunci o bancă privată, al cărui capital de înființare - 30 milioane lei, propus în 1881, din care acționarii privați au depus numai 12 milioane lei - rămăsese neschimbat până în 1918. Acest capital foarte mic explică volumul foarte mare al dividendelor - 44%, de 10 ori mai mare decât al Băncii Elveției, care începea astfel să-și construiască celebritatea de pe atunci, cu un capital de peste 2 ori mai mare decât al BNR, capital exprimat în franci elvețieni... sau de peste 4 ori mai mare, cum era cazul Băncilor Naționale din Belgia, respectiv Suedia. În Europa, așa cum suntem obișnuiți și astăzi, numai două Bănci Naționale - a Serbiei și a Bulgariei - aveau capitalul social mai mic decât al BNR (sic!).

Analiza fină și documentată cu care profesorul Ion Răducanu ne-a obișnuit, este încă o dată elaborată la cele mai înalte cote atunci când acesta afirmă: „BNR are *relativ* (sublin. I.R.) un capital mai mic decât al băncilor de emisiune din Serbia și Bulgaria; în aceste două țări, populația e numerică inferioară, tranzacțiile comerciale sunt mai reduse, viața economică în genere mai înapoiată decât la noi”¹³⁰. Apoi, logica imperturbabilă a profesorului continuă: „*Un capital social puternic ar diminua dividendul, dar ar întări instituția* (sublin. I.R.)”¹³¹, prin participarea BNR la o serie de operațiuni specifice precum: plasarea capitalului social în efecte de Stat străine de *primul ordin* (sublin. I.R.) sau alte „plasamente, care ar sluji ca bază trainică a emisiunii de bilete”¹³².

¹³⁰ *ibidem*, p. 20

¹³¹ *ibidem*

¹³² *ibidem*

Apoi, analiza profesorului este extinsă și asupra fondului de rezervă al BNR – în valoare de 42 milioane lei -, mai mare decât capitalul social de 3,5 ori și mai însemnat - deși comparația este făcută în monedele naționale respective - decât al băncilor naționale din Bulgaria, Grecia și Serbia, chiar și decât al Băncii Naționale a Elveției (25,6 mil. franci elvețieni), care și-a început însă activitatea abia în 1907, deci cu 26 de ani după înființarea BNR!!!. Dar, dimensiunea mare a fondului de rezervă al BNR se datorează „mai ales felului de repartiție al beneficiilor anuale” ale BNR în cei 37 de ani scurși de la înființarea sa și până în 1918, anul analizei. Ajuns în acest punct al analizei, profesorul Ion Răducanu ne uimește încă o dată cu constatările sale obiective: „Din tabloul comparativ reiese că BNR a acumulat *cel mai mare fond de rezervă* (sublin. I.R.) dintre băncile de emisiune cu care se poate compara... *O bună parte din fondul de rezervă e adunat prin păgubirea Statului...*, *grație metodei de repartiție a beneficiilor* (sublin. I.R.). Această stare de lucruri nu mai poate, nu mai trebuie să dăinuiască”¹³³. Situația fondului de rezervă al BNR este cu totul alta astăzi, o mare parte a lui fiind constituită pe baza împrumuturilor de stat contractate de BNR de la FMI. Iar tot astăzi rolul băncilor comerciale este mult mai mare decât în urmă cu aproape un secol, când a fost redactat studiul pe care îl analizăm!! (evident, aici este o cu totul altă discuție!).

În contextul epocii sale, dar și astăzi este foarte înțeleaptă gândirea profesorului Ion Răducanu atunci când afirmă: „Agricultura, comerțul și industria românească, în epoca de refacere și tranziție economică, așteaptă sprijinul capitalului românesc; acest sprijin e chemat să-l dea direct sau indirect, o bancă de emisiune, cu un puternic capital propriu”¹³⁴.

Ne întrebăm retoric, cauzele care „dictau” mărirea capitalului social al BNR în 1918 mai sunt actuale astăzi?, când iată ce s-a întâmplat: “La data de 31 decembrie 2004, capitalul actual al BNR (de 100 miliarde lei) se majorează la 300 miliarde lei și aparține în întregime statului”¹³⁵.

III. *Un nou spirit în conducerea instituției.* Iată ce susține prof. Ion Răducanu: „Fără o conlucrare intimă între banca de emisiune și organizația creditului, cu forțele noastre proprii, în comerț, în agricultură și în câteva ramuri industriale, nu putem ține piept curentelor din afară. O asemenea conlucrare, presupune însă un nou spirit în conducerea Băncii Naționale, care să înțeleagă condițiunile noi și grele ale vieții economice, care să manifeste o largă solitudine – sprijinită pe un capital propriu puternic, - producției

¹³³ *ibidem*, p. 22

¹³⁴ *ibidem*, p. 23

¹³⁵ extras din Statutul BNR, pe site-ul www.bnro.ro, vizitat pe 22 aprilie 2014, orele 15,14

interne, de pildă prin acordarea de credite directe, nu ca până astăzi în scumpirea scontului prin utilizarea, ca a 3-a semnătură, a intermediarilor sau a băncuțelor cămătare”¹³⁶. Apreciem că, încă o dată, prof. I. Răducanu se dovedește un vizionar și un mare patriot. Din păcate, regulile sistemului bancar mondial sunt astăzi, mult mai sofisticate decât în urmă cu un secol, avem Basel I, Basel II, iar de la 1 ianuarie 2015 și Basel III... istoria sistemelor bancare naționale și de grup – cum este cazul Băncii Centrale Europene – o scriu Banca Reglementelor Internaționale sau Fondul Monetar Internațional (sic!), care nici măcar nu existau în anul de grație 1918... Atunci, ne întrebăm – din nou - retoric, mai putem vorbi de patriotism în conducerea unei bănci naționale, chiar în conducerea BNR? Evident că da, și conducerea BNR demonstrează acest patriotism prin fiecare măsură pe care o aprobă Consiliul său de Administrație!

IV. *O nouă bază a emisiunii.* În sistemul monometalist-aur, „stocul de acoperire - baza materială de garanție - după lege, trebuie să fie alcătuit din <<stoc metalic aur>>”¹³⁷. Realitățile începutului de secol al XX-lea, care prefigurau parcă încotro se va îndrepta lumea peste un secol, adică azi, trecând prin două mari conflagrații mondiale, care au marcat sever cursul Istoriei planetare, au impus încă de atunci nerespectarea regulii-aur – o numi noi – a stocului de acoperire. Să ne amintim cu respect, că în urmă cu 20 de ani, un mare economist român, Anghel Rugină, fost consilier economic al guvernatorului statului american Massachusetts, membru de onoare al Academiei Române, un mare spirit și patriot român, susținea, fără să fie înțeles pe deplin atunci, revenirea la acoperirea în aur și argint a tuturor biletelor emise de o bancă de emisiune. Care era situația în 1918? Iat-o, explicată de profesorul Ion Răducanu: „*La baza de emisiune, astăzi stă mai ales creditul public* (sublin. I.R.). Din stocul de acoperire, admis excepțional, bonurile de tezaur depuse de Statul român, ca garanție a biletelor *formează aproape două treimi* (sublin. I.R.)”¹³⁸. La 100 de ani aproape de atunci, ne aflăm într-o situație cvsi-identică, major diferită însă: bonurile de tezaur sunt emise astăzi de Rezerva Federală americană și de Banca Centrală Europeană, iar rezerva de aur a BNR de cca 100 de tone (stoc istoric cu o anumită semnificație morală, la care Guvernatorul BNR, d-l Mugur Isărescu s-a referit în luările sale de cuvânt de mai multe ori...) sunt păstrate în custodie, în străinătate...

„După ce am cunoscut baza de altădată și acea de acum a emisiunii dela noi, după ce am văzut deosebirea fundamentală dintre ele, - să ne întrebăm

¹³⁶ I. Răducanu, *Op.cit.*, p. 29

¹³⁷ *idem*, p. 33

¹³⁸ *ibidem*, p. 35

care e baza – ca stoc de acoperire – rațională, posibilă și utilă pentru viitorul apropiat. În primul rând, trebuie să constatăm că avem nevoie de o nouă bază pentru emisiunea biletelor. Nu ne ocupăm de planuri și propuneri utopice. Vrem să privim și să rămânem în domeniul realității. Sunt autori serioși care merg până acolo, încât sub impresia transformărilor sguuitoare ale vieții economice din zilele noastre, socot că însăși stocul metalic pur – aur e un non sens, o ficțiune, și cer înlăturarea aurului ca stoc de acoperire...

„Deși nu credem că valuta unei țări se bazează, în primul rând pe aurul din banca de emisiune – socotim că în lumea realităților în care ne mișcăm atât de stânjeniți, păstrarea stocului actual de aur e cel puțin oportună. Nu suntem noi cei care dăm totul în <<concertul european>>... cea mai bună politică valutară se bazează pe mărimea producției și a exportului. Țara românească nu a avut de fapt un etalon de aur (...), ci un etalon grâu”¹³⁹.

Apoi, profesorul Ion Răducanu face o magistrală demonstrație a faptului că: „dacă *iei disponibilul din străinătate, admis ca acoperire a biletelor în circulație – ai o garanție reală mai lichidă și formal deosebită, de aceea pe care ar lua-o Statul dând băncii de emisiune <<bonuri de tezaur>> în gaj* (sublin. I.R.)”¹⁴⁰. „De altfel, nu e un *novum* socotirea ca stoc de acoperire a disponibilului de bancnote străine... Sunt și alte bănci de emisiune care au adoptat acest sistem...”¹⁴¹.

V. *Lărgirea cercului de operațiuni*. Așa cum ne-a obișnuit până acum, profesorul Ion Răducanu continuă, de data aceasta extinzându-și analiza pe 21 de pagini și oferind adevărate lecții de practică bancară pentru specialiștii băncii de emisiune, unele din ele extraordinar de valabile și azi:

- „... cercul de operațiuni al Băncii Naționale urmează să fie modificat și lărgit, ca să corespundă nouilor condiții și nevoi ale vieții reale. Căci e firesc, *nu economia națională urmează să ție seamă de structura rigidă a Băncii de emisiune, ci, banca de emisiune trebuie să funcționeze potrivit condițiilor de existență ale economiei naționale* (sublin. I.R.)¹⁴²;
- „ea nu poate pierde din vedere îndeostularea creditului din producția internă, mai ales azi, în *epoca de tranziție economică*. Banca Națională e menită să fie matca întregei organizații de credit românesc (sublin. I.R.)¹⁴³;

¹³⁹ *ibidem*, p. 36-37 (selectiv)

¹⁴⁰ *ibidem*, p. 39

¹⁴¹ *ibidem*, p. 40

¹⁴² *ibidem*, p. 42

¹⁴³ *ibidem*, p. 44

- „Singura politică valutară posibilă și chibzuită în împrejurările din prezent, nu va avea alt scop decât: etalonul de monedă hârtie, biletul de bancă, decretat monedă legală, întărit, având ca temelie *un simbur de aur* (sublin. I.R.) cât mai puternic, trate asupra străinătății ca și disponibilul dela băncile de emisiune, în valutele străine spre a putea face față nevoilor de plăți externe”¹⁴⁴;
- viziunea de important specialist în probleme bancare, care reflectă și situația teoretică ce ar putea să fie avută în vedere și azi: „În vremurile normale, stocul de acoperire nu va fi alcătuit decât din aur, trate și disponibil în străinătate. Biletele în circulație *vor putea* (sublin. I.R.) să urce la de trei ori valoarea aurului și tratelor. În afară de biletele emise astfel, banca *va pune* în circulație o sumă de bilete pentru satisfacerea *aranjamentului financiar* cu Puterile Centrale, dar aceste bilete *nu vor întrece nici cu o centimă* valoarea disponibilului de la alte bănci de emisiune, disponibil legat, destinat pentru anumite plăți”¹⁴⁵;
- „spre a putea păstra sau ridica valoarea leului pe piața internațională (cine se mai gândește azi la așa ceva? – n.n.), se cere nu numai o conducere unitară, prevăzătoare a întregului mecanism de devize, ci încă ceva: *o balanță de plăți favorabilă țării* (sublin. I.R.)”¹⁴⁶;
- pornind de la argumentul „În vremuri excepționale să aplicăm măsuri excepționale”, profesorul Ion Răducanu susține și ideea ca BNR să acorde - în secția sa de bancă (separată de secția de emisiune) - dobândă depunerilor pe termen, ceea ce „va găsi o aprigă rezistență atât din partea actualilor conducători ai Băncii Naționale, cât și din partea băncilor comerciale”¹⁴⁷. Încă o dată, profesorul demonstrează idealismul concepției sale bancare, prezent încă o dată și în următoarele gânduri: „Ceeace cerem este: Capitalul propriu mărit, al băncii, să fie pus mai ales, la îndemâna producției, în margini raționale și cu o dobândă moderată”¹⁴⁸;
- semnalăm ca modele excelente de analiză ale practicilor unei bănci centrale, pe cele privind efectele scontate, „împrumuturile pe efecte publice” (operația de lombard), „precum și creditul în mod curent dat Casei Centrale a Băncilor Populare și cooperativelor sătești”¹⁴⁹.

¹⁴⁴ *ibidem*, p. 46

¹⁴⁵ *ibidem*, p. 47

¹⁴⁶ *ibidem*, p. 48

¹⁴⁷ *ibidem*, p. 49

¹⁴⁸ *ibidem*, p. 50-51

¹⁴⁹ *ibidem*, p. 52-53

Îndrăznim să punem o nouă întrebare retorică – Nu cumva acest credit a stat la baza dezvoltării în moduri care uimesc și azi lumea întreagă, a civilizației noastre rurale, în perioada interbelică din secolul trecut? – situație ce are, evident, reverberații în ceea ce se întâmplă azi când suntem martorii inexistenței aproape a mișcării cooperatiste în România și de aici, cu subdezvoltarea satelor și comunelor noastre, atrase doar de mirajul fondurilor europene. Ca un argument imbatabil, profesorul Ion Răducanu mai menționează: „Casa Centrală a Băncilor Populare figurează cu un cont *pro memoria*, în situația dela 2 iunie 1918; nu datorează nimic”¹⁵⁰ Băncii Naționale și, deci, statului român;

- de câteva ori, cu o intenție nedisimulată și înalt vizionarism (gândind azi că profesorul Ion Răducanu nu știa când scria aceste rânduri că de la 1 decembrie 1918, Basarabia se va uni cu Țara), profesorul îndeamnă Banca Națională „să-și lărgască cercul de operații al băncii de emisiune la teritoriul liber, Moldova. Îndată ce vom avea posibilitatea să pășim spre vremurile normale, Banca Națională e chemată să-și lărgască cercul de operație, - îmbrățișând și câmpul vast de operațiuni al Băncii Imperiale Ruse din Basarabia”¹⁵¹;
- vizionarismul profesorului este demonstrat încă o dată, dacă mai era nevoie, în următorul paragraf: „Banca Națională ar trebui, înșfârșit să înființeze <<Camera de compensațiuni>> (Clearing House) spre a sistematiza și centraliza virimentele ce au loc între băncile mari comerciale, zilnic în sume importante... Banca Națională urmează să fie *banca băncilor* și prin această nouă instituție”¹⁵². Astăzi această cameră există și se numește Centrala Incidentelor Bancare;
- lait-motivul cu care profesorul Ion Răducanu încheie acest subcapitol rezervat *lărgirii cercului de operațiuni* al Băncii Naționale este următorul: „Rămâne acum să se găsească modalitățile practice – posibilitatea există – pentruca banca de emisiune prin intermediul acestora să sprijine producția națională...”¹⁵³. Este de dorit să întâlnim astfel de afirmații și în studiile și analizele elaborate astăzi despre BNR.

VI. *Beneficiile și repartitia lor.* Profesorul Ion Răducanu îl impresionează pe orice cititor cât de puțin avizat cu finețea și acuratețea analizei sale care concude la concluzii parțiale, precum:

¹⁵⁰ *ibidem*, p. 54

¹⁵¹ *ibidem*, p. 57-58

¹⁵² *ibidem*, p. 58

¹⁵³ *ibidem*, p. 57-58

- „Mijloacele de exploatare costă pe banca Națională foarte ieftin sau deloc (sublin. I.R.), cum e cazul capitalului pus la dispoziție prin conturi curente la vedere”¹⁵⁴;
- Banca ar trebui să fie obligată a resitui fiscoi partea ce ar reveni acestuia din venitul fondului de rezervă dela 1882 până în prezent (sublin. I.R.)”¹⁵⁵;
- Venitul fondului de rezervă să treacă – cum e natural – în totalul beneficiilor brute. Din aceste beneficii – după scăderea cheltuielilor, să se dea cota respectivă fondului de rezervă, etc. O despăgubire a Statului pentru trecut e pe deplin întemeiată (sublin. I.R.)”¹⁵⁶;
- „Am putea stabili o axiomă: creșterea beneficiului net la Banca Națională nu se exprimă în cifra beneficiului net, ci, mai ales în diferența din ce în ce mai mare – izvor de rezerve acunse – dintre beneficiul brut și beneficiul net al bilanțului (sublin. I.R.)”¹⁵⁷;
- la pag. 71 din lucrarea sa, profesorul Ion Răducanu încearcă să intre într-o dispută teoretică - pornind de la adevărul unor constatări (despre dreptul regal al Statului de a încasa o redevență din câștigul BNR pentru emiterea de bilete de bancă; despre răscumpărarea unor acțiuni ale Statului; despre umflarea cifrei câștigurilor statului prin valoarea impozitelor, taxelor; despre cum a încasat BNR „câștiguri enorme pe 3 căi: 1. dividende; 2. acumularea fondului de rezervă; 3. rezervele ascunse”¹⁵⁸ etc.) - cu guvernatorul de atunci al BNR, d-l I. G. Bibicescu.
- „Deci, conform cifrelor din bilanțul băncii, în 37 ani de activitate, Banca Națională și-a mărit averea proprie cu cel puțin 400%... Evaluarea aceasta nu cuprinde nici o exagerare. Lăsați oamenii competenți să-și facă datoria, să verifice în bilanț fiecare valoare și sunt convins că constatările ce vor face nu ne vor depărta de cifra globală a evlaurilor noastre... Cu timpul, oricât de perfecționat ar fi meșteșugul să alcătuiască un bilanț anumit conducătorii instituției vor avea greutatea de neînvinș a reduce un beneficiu brut prea mare, prin amortizări extraordinare, spre a publica un beneficiu net, micșorat în aparență”¹⁵⁹. Nu cunoaștem cum i s-a răspuns profesorului Ion Răducanu la aceste firești analize și gânduri ale sale;

¹⁵⁴ *ibidem*, p. 64

¹⁵⁵ *ibidem*, p. 66

¹⁵⁶ *ibidem*

¹⁵⁷ *ibidem*, p. 67

¹⁵⁸ *ibidem*, p. 72

¹⁵⁹ *ibidem*, p. 73

- pentru a demonstra încă o dată, dacă mai era cazul, justețea analizelor sale, profesorul Ion Răducanu face simple comparații asupra modului „cum se prezintă *sistemul de repartitie al beneficiului net, între Stat și acționari* (sublin. I.R.)” la Banca Imperiului german, la Banca Națională a Elveției și Banca Națională a Belgiei, folosind materiale comparative din „excelenta lucrare descriptivă, cu bogat material informativ despre <<Băncile centrale de emisiune ale Europei>> a d-lui Ivar Hultmann, șeful secțiunii statistice din banca regală Suedeză și docent la Academia de Comerț din Stockholm”¹⁶⁰.

Profesorul Ion Răducanu a analizat și în alte studii și lucrări de sine stătătoare ale sale, probleme referitoare la rolul și funcțiile Băncii Naționale în noul context geopolitic, premergător încheierii Primului Război Mondial; aceste studii sunt „Din problemele financiare ale păcei”, „Tratatul de Pace și viitorul băncilor comerciale” și „Tratatul de Pace și Banca Națională”, publicate în „Independența economică” din anul 1918, iar lucrarea este „Fapte și idei în Cooperația Românească”, București, 1916.

Și în studiul de față profesorul face proba înaltei sale pregătiri economice, a cunoștințelor cele mai recente și amănunțite despre organizarea băncilor de emisiune din fiecare țară europeană importantă pentru a învăța din experiența acestora (amintim aici, în ordine alfabetică, băncile naționale din următoarele țări, a căror activitate și legislație constitutivă profesorul Ion Răducanu a demonstrat că le cunoaște pe deplin: Anglia, Belgia, Bulgaria, Elveția, Franța, Germania, Norvegia, Rusia, Serbia, Suedia), toate acestea dublate de fiecare dată de patriotismul profesorului, identic patriotismului spiritelor înalte ale vremii. De altfel, cum putem interpreta judecăți de valoare de felul următoarelor:

- „Am copiat totul (scrie profesorul referindu-se la cerința acordării celor 3 semnături pentru efectele scontate –n.n., „de altminteri o reproducere aidoma normelor din Banca Națională a Belgiei”), fără modificări esențiale, nedându-ne seama că viața economică dela noi se găsește pe o scară mult mai înapoiată decât acolo – de unde am luat legile – și că deci, avem alte nevoi de satisfăcut. E drept că e mai comod să copiezi decât să făurești legi și așezăminte...”¹⁶¹;
- Multe din băncile noastre comerciale mijlocii își procură majoritatea beneficiilor din operația de reescont (urcarea dobânzii cu

¹⁶⁰ *ibidem*, p. 74

¹⁶¹ *ibidem*, p. 51-52

6-7, chiar 10%, *efectiv*, peste scontul oficial). Această anomalie nu mai poate dăinui”¹⁶².

Deși argumentele și demonstrațiile profesorului Ion Răducanu sunt încărcate de etica și deontologia specifice marilor spirite, nu cunoaștem ce urmări a avut în epocă studiul său, încheiat cu concluziile următoare: „*Năzuim să avem în Banca Națională a României un puternic așezământ în funcțiune economico-socială, mai mult decât în funcțiune economico-particulară. Banca* (sublin. I.R.), chiar dacă ar rămâne cu un capital particular, *este o instituție națională* (sublin. I.R.), în adevăratul înțeles al cuvântului, prin multiplele roluri ce are de îndeplinit. Nu rentabilitatea fără limită, îmbogățirea întreprinderii și a acționarilor, e rațiunea ei de a fi! Această urmăresc întreprinderile particulare.

Dacă Banca Națională nu vrea să răspundă de aici înainte, menirii ei, *ca instituție centrală de circulație monetară și de credit românesc* (sublin. I.R.), nu rămâne decât o singură soluție: exproprierea!”¹⁶³.

Am încercat, cu același spirit deontologic care am simțit că l-a animat pe profesorul Ion Răducanu, să fac unele paralele cu situația economică a prezentului.

Apreciem, de asemenea, că pentru istoricii fenomenului bancar interbelic al secolului trecut este foarte importantă și a treia parte a lucrării profesorului Ion Răducanu, intitulată C) Adaos „Centrala devizelor” și Banca Națională, care reproduce „aranjamentul financiar între România deoparte și Austro-Ungaria și Germania de altă parte, având ca obiect regularea tuturor plăților externe, ce interesează părțile contractante, dela Stat la Stat”¹⁶⁴.

¹⁶² *ibidem*, p. 53

¹⁶³ *ibidem*, p. 81

¹⁶⁴ *ibidem*, p. 82

GEORGE STRAT. Despre patriotism și știința economică

În lecția inaugurală a cursului său de Istoria doctrinelor economice, prezentat la Facultatea de Drept a Universității din București¹⁶⁵, profesorul George Strat ne prezintă o impresionantă dovadă a patriotismului său, care prin profunzimea și forța ideilor enunțate este, concomitent, și dovada patriotismului înăscut al românului dintotdeauna, mai ales în condițiile specifice perioadei în care a fost prezentat și scris cursul său: "Și anul acesta, cursurile facultății noastre se deschid tot în zodia năpraznică a războiului, al doilea an de războiu¹⁶⁶, cu aceleași lipsuri, cu aceeași îngrijorare și durere pentru cei plecați departe de hotarul țării spre a-i apăra cu tinerețea și sângele lor, ființa și onoarea națională. Dincolo de Nistru, redevenit românesc de la izvoarele sale și până la limanul în care-și amestecă apa turbure cu valurile sărate ale Mării Negre, în Crimeea, în pustia nogailor, pe Don, pe țărmurile Volgăi la Stalingrad, ori pe crestele înzăpezite ale Caucazului unde mitologia grecească priponise în lanțuri pe Prometeu – sfidătorul zeilor, atâția dintre colegii Dv, atâția dintre ucenicii noștri luptă astăzi în mijlocul celor mai mari suferințe, lipsuri și primejdii, acoperind stindardele țării cu o glorie nepieritoare. Pe mulți dintre aceștia nu-i vom mai vedea. Pașii lor nu vor mai răsună pe sălile facultății, zvonul glasurilor lor în care clocotea bucuria vieții, elanul și entuziasmul minunat al tinereții nu va mai fi auzit în amfiteatrele și sălile noastre pustii și văduvite de prezența lor... Jertfa vieții lor e temeiul dreptății noastre, moartea lor eroică e garanția libertății noastre naționale și certitudinea morală a unei victorii atât de scump plătită.

Pentru o Românie care nu și-a redobândit încă integritatea hotarelor sale răpitate, fără luptă dreaptă și leală acum doi ani¹⁶⁷ prin vicleșug și tâlhărie, suferă și moare astăzi floarea tineretului nostru. Patria, în ce are ea mai substanțial și mai temeinic, mai duios și mai tainic, mai cuprinzător și mai durabil este înainte de toate în această amintire fidelă și pioasă față de cei ce au trecut în lumea umbrelor, față de cei care murind au acceptat cu bărbăție jertfa

¹⁶⁵ Pentru considerațiile care urmează am folosit lucrarea lui George Strat, *Curs de istoria doctrinelor economice*, Universitatea București, Facultatea de Drept, 1943 (litografiat)

¹⁶⁶ Deși Al Doilea Război Mondial a început la 1 septembrie 1939, pentru români, care au intrat în acest război – ca și în primul Război Mondial – după doi ani de neutralitate, anul la care se referă profesorul George Strat este 1942, deși lucrarea analizată a fost litografiată – vezi mai sus – abia în anul următor

¹⁶⁷ profesorul George Strat se referă la actul samavolnic al răpirii Basarabiei de către URSS prin Tratatul Molotov-Ribbentrop, din septembrie 1940

supremă, pentru ca neamul nostru să trăiască mai departe, demn și liber stăpân pe propriul său destin. Ca și în cetatea grecească ori romană, temeiul vieții naționale de astăzi se sprijină pe acest cult al eroilor, pe respectul și admirația pe care cei mai tineri le nutresc față de înaintașii lor. Acest simțământ e chiagul care adună laolaltă pe toți fiii aceluiasi pământ, e firul tainic, care unește și leagă într-o unitate indestructibilă lungul șir al generațiunilor solidare în munca lor comună, în gândurile și idealurile lor.

În ceasul în care tineretul studios al Universităților noastre se adună din nou în jurul catedrelor, în care profesori și învățăcei își încep cu dragoste și pasiune munca lor în serviciul științei dezinteresate și al adevărului, socotesc că nu putem găsi nicăieri un patronaj mai glorios decât pe cel al propriilor noștri morți și nici un îndemn mai nobil, mai generos și mai elocvent decât cel al admirabilului lor sacrificiu pentru Patrie.

Să ne considerăm noi înșine, deci, ca niște ostași angajați pe frontul științei și culturii naționale. Să ne potrivim viața noastră după minunatul lor exemplu și să nu uităm nici o clipă că avem o misiune de împlinit, că suntem în slujba națiunei, că întreaga noastră ființă nu poate avea alt scop decât promovarea pe orice cale și prin orice mijloc, a supremelor valori ale spiritului, care sunt Știința și Adevărul. Dar, Știința și, mai ales, Știința Socială nu trebuie să ne împingă nici la simplificarea vieții și nici la mutilarea ei, pentru că oamenii în viață nu au nici abstracțiuni și nici entități matematice, simple unități egale și identice unele cu altele, ci, dimpotrivă, ființe libere, complexe, dotate cu o rațiune și voință proprie, mânite de sentimente și pasiuni, dominate de iluzii și himere, de interese egoiste și elanuri generoase, mișcate pe drumurile vieții de impulsul natural și profund al libertății”¹⁶⁸.

Ce alt discurs s-ar fi potrivit mai bine la deschiderea unui curs universitar, în împrejurările vitrege pe care le trăiau oamenii și țara în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, când valorile umane spirituale riscau să fie distruse de valorile umane materiale, promovate prin intermediul noilor ideologii care se iviseră la orizont – fascismul și comunismul – ale căror nume, încă puțin mediatizat și pronunțat, era trăit și perceput de câțiva ani buni prin porii simțurilor oricărui intelectual avizat așa cum era și profesorul George Strat: ”Trăim vremuri înfricoșătoare, în care atâtea dintre valorile tradiționale ale spiritului și culturii, ale milenarei civilizațiunii antice și creștine s-au prăbușit răpuse de conjurația înspăimântătoare a materiei dezlănțuite, a forțelor oarbe ale spiritului de negațiune și de distrugere”¹⁶⁹.

¹⁶⁸ După George Strat, *Curs de istoria doctriinelor economice*, Universitatea București, Facultatea de Drept, 1943 (litografiat), pp. 3-5

¹⁶⁹ Idem, p. 5

În acest nou univers social, în care valorile se schimbau accelerat sub influența noilor ideologii și a războiului devenit mondial, ce pledoarie pro-domo decât cea patriotică și morală putea face un intelectual în fața discipolilor săi: "Intrați în cel de-al doilea an al studiilor Dv universitare, ați terminat noviciatul primului an, sunteți definitiv adoptați de "Alma Mater"... Îi cunoașteți toate aspectele, v-ați familiarizat cu tradițiile ei, ați gustat din plin deliciile și voluptățile libertății academice... Asprimea vremurilor excepționale ce străbatem, grijile, durerile, lacrimile și ruinele ce însoțesc orice război de proporțiile și însemnătatea celui pe care îl ducem, sunt sigur că lasă și va lăsa în fiecare zi mai mult în toate sufletele - chiar și al Dv - urme neșterse, o gravitate, o îndârjire la muncă, o încadrare care să fie echivalentul eroismului camarazilor ce se jertfesc la mii de km de granițele Patriei, pentru ca noi să putem trăi liberi într-o țară liberă"¹⁷⁰.

Sfătuindu-și studenții să analizeze cu obiectivitate virtuțile principiilor utilității și al pragmatismului faptelor comise, al hedonismului maximului de beneficii cu minim de eforturi, profesorul George Strat amintește nu întâmplător: "Se tot vorbește de o bucată de vreme de un om nou, de o lume nouă, de o ordine nouă. Nu suntem încă destul de lămurii asupra acestei avalanșe de noutăți, ceea ce știu cu precizie este că tineretul nostru are nevoie acută de o severă disciplină intelectuală, de o muncă ordonată, metodică și neostenită, de exemple vii să-i exalte toate virtuțile sale, de îndemnuri oneste și curajoase, lipsite de orice demagogie nevinovată, ori de lingușire dezonorantă... Păstrând în sufletele și mințile Dv această permanentă imagine a interesului național, în libertate, dreptate și demnitate, fiind mânați numai de impulsurile dezinteresate ale solidarității sociale și naționale, Dv care reprezentați țara de mâine, cu infinitele speranțe ce se leagă de orice viitor, veți fi cei mai vrednici sjujitori ai ei. Să fiți mai harnici, mai dreپți, mai buni și mai generoși decât cei ce v-au precedat, să aveți mai mult noroc decât înaintașii, să faceți mai mult pentru țară, dăruindu-i cât mai mult din talentul, priceperea și vrednicia Dv"¹⁷¹.

În edificarea valorilor pregătirii științifice universitare, profesorul George Strat declară că militează pentru: a) o "comunicare francă și cordială, afectuoasă și dezinteresată, care trebuie să lege întotdeauna pe profesor de elevii săi și fără de care munca științifică nu este cu putință"; b) "acea atmosferă de interes pentru valorile spiritului"; c) "un climat al inteligenței ordonatoare și clarificatoare, al înțelegerii pentru lucrurile mari și durabile ale vieții în care emulația și râvna pentru cele spirituale, pentru adevăr

¹⁷⁰ Ibidem, pp. 6-7 (selectiv)

¹⁷¹ Ibidem, p. 11 și 14-15 (selectiv)

și bine să se împreune cu dragostea de știință și cu devotamentul pentru patrie. Universitățile sunt lăcașuri de refugiu al spiritului, sunt punți invizibile de legătură și colaborare fraternă și spirituală între diversele generațiuni ale unui neam... Cu aceste gânduri, care sunt înianțe de toate ale unui profesor sau educator, ale unui combatant pentru știință și adevăr, pentru cultură și civilizație, pentru libertate și demnitate națională sunt fericit să salut prezența Dv aici, dorindu-vă din tot sufletul meu o muncă spornică și victorioasă pentru binele Dv și al întregului nostru neam”.

În continuarea discursului său inaugural la cursul Istoria doctrinelor economice, prezentat la Facultatea de Drept a Universității din București, profesorul George Strat abordează cu aceeași dezinvoltură sinceră, marcată de pasiunea pentru știință și adevăr, următoarele subiecte:

- *despre știință și cunoașterea științifică*: ”Știința presupune fără îndoială cunoașterea cât mai prosperă și mai exactă a realității înconjurătoare, o cunoaștere coordonată care să găsească explicațiunea suficientă a fenomenelor în înlănțuirea lor cauzală... Cunoașterea științifică însemnă astăzi pentru noi, ca și pe vremea grecilor, cunoașterea realității inteligibile, dezghiocarea realului de tot învelișul unor fapte accesorii lipsite de orice interes pentru a nu reține decât substanța lor, acel sâmbure de generalitate și de constanță care înseamnă esența vieții și a lumii... știința modernă nu înseamnă altceva decât efortul permanent de a descoperi prin observații acea experiență, raporturile constante ce unesc anumite fenomene între ele... Cu ajutorul cunoașterii științifice, omul ajunge la încheierea unor noțiuni de ordin foarte general, care vor fi în stare să dea explicațiunea necesară comună unui număr imens de fapte particulare... Știința implică astfel o muncă dintre cele mai delicate, o muncă de interpretare, de confruntare și de abstractizare, prin care realul este cunoscut și transpus în planul inteligibilului, raționalului, obiectiv în același timp de înțelegere și de putere, știința și puterea conjugându-și eforturile în serviciul omului și progresului general. Cunoașterea științifică se realizează printr-un număr mare de operațiuni de eliminare a tuturor elementelor care nu sunt caracteristice, reținând și abstrăgând tot ce este substanțial în lucruri și fenomene, adică o reprezentare mintală a faptelor, care nu e altceva decât un concept... referindu-se la un sistem de concepte, omul de știință poate ajunge la formularea unor adevărate teorii științifice, adică la o explicațiune valabilă, cu caracter de permanență, constanță și universalitate asupra unor serii de fenomene ori aspecte precise ale lumii înconjurătoare. Teoria științifică trebuie să fie

simplă și să provoace în sufletul nostru sentimentul certitudinii și, mai ales, să ne ducă la generalizare, implicând astfel exigențele formulate de Aristotel în cunoscutul aforism "Nu există știință decât despre general"... Serviciile incomparabile aduse omenirii și civilizației în întregul ei de către știință nu sunt altceva decât consecința directă a germinării spiritului științific în nenumăratele generațiuni ce s-au succedat pe lume și care singură a făcut din această trestie gânditoare care este omul, suveranul atâtor forțe, beneficiarul întregii creațiuni din Univers¹⁷²;

- *despre existența unei științe economice*: "Omul cu nevoile și trebuințele sale constituie obiectul economiei politice, care nu poate fi decât o știință cu caracter moral și social... (de aceea) trebuie să acceptăm (...) următoarea definiție a Economiei Politice, care ar fi "studiul raporturilor care rezultă din activitatea colectivă a oamenilor, raporturi ce tind la satisfacerea trebuințelor lor... Omul, considerat fie din punct de vedere individual, fie din punct de vedere social, ține un loc din ce în ce mai important în studiul economiei politice¹⁷³;
- *despre noțiunile elementare de terminologie economică*: nevoia de a defini un număr oarecare de expresii economice uzuale este întotdeauna binevenită, susține profesorul Alexandru Strat. Printre aceste concepte uzuale se numără, în optica sa, în ordine alfabetică, următoarele: bunuri, preț, schimb, servicii, utilitate, valoare.

Științele economice, între care se numără și Istoria doctrinelor economice, ca disciplină de graniță, au terminologia lor ca toate disciplinele științifice. Conceptele, împreună cu metodele de cercetare a obiectului foarte bine definit al disciplinei în cauză contribuie la mai buna delimitare a acestora în câmpul epistemologic al științelor. Astfel, după Cuvântul introductiv la cursul său, profesorul Alexandru Strat simte nevoia să ofere studenților o serie de noțiuni sumare referitoare la cele patru momente fundamentale ale vieții economice: producția economică și factorii săi, circulația bunurilor economice, repartitia și consumul acestora.

În continuare, cursul de Istoria doctrinelor economice se structurează pe următoarele teme: despre nevoia de a cunoaște și aprofunda studiul doctrinelor economice; scurtă privire asupra evoluției istorice a științei economice; civilizația grecească și începuturile științei economice; începuturi de doctrine economice în opera lui Socrate și Xenofon; civili-

¹⁷² Ibidem, p. 16- 20 (selectiv)

¹⁷³ Ibidem, p. 21- 29 (selectiv)

zația romană și gândirea economică; scurtă privire asupra economiei medievale; principalele piețe comerciale ale Europei medievale și renașterea orașelor; caracteristicile comerțului în epoca medievală; orașele medievale, centre economice și sedii ale corporațiilor de negustori și meșteșugari; principalele curențe de cugetare economică între veacurile al X-lea și al XV-lea; Renașterea; mercantilismul englez, mercantilismul francez; doctrina fiziocrată; școala clasică engleză; liberalismul ortodox francez; geneza, evoluția și viitorul doctrinei individualiste. Astăzi, la peste 60 de ani de la această originală structurare a unui curs de istoria doctrinelor economice, nu putem să nu admirăm cu obiectivitate concepția profesorului George Strat despre această disciplină în particular, dar și despre economia politică în general, precum și atitudinea plină de patriotism a acestuia, așa cum răzbate din lecția inaugurală a cursului său.

CUGETĂRI

desprinse din lecția inaugurală
a cursului de Istoria doctrinelor economice

George Strat

- Nu este nevoie să studiem istoria popoarelor și nici să parcurgem continente pentru a ne da seama cât de complicată este metoda observației economice.

- Pus în prezența colectivității umane, economistul reușește cu mult mai greu să recunoască și să descopere o ordine științifică, decât un naturalist zvârlit în mijlocul unei păduri virgine.

- Economistul nu poate experimenta, privește doar desfășurarea evenimentelor, nu poate provoca fenomene determinate într-un anume mediu, după cum face chimistul sau fizicianul în laboratorul său.

- Economistul nu poate elimina diversele cauze ale unui fenomen și nu le poate manifesta separat pe fiecare în parte.

- O privire mai adâncă a economistului asupra vieții omenești distinge esențialul de secundat, permanentul de ocazional, fondul lucrurilor de suprafața lor.

- Din punctul de vedere al economistului, Omul este o ființă cu anume trebuințe, pe care trebuie să și le satisfacă, dotat cu o forță fizică relativ mediocră, dar cu o inteligență superioară, incapabil uneori de a crea, dar capabil de a produce.

GHEORGHE TAȘCĂ. Capitalismul român și cooperația

Născut la data de 30 ianuarie 1875, Gheorghe Tașcă a decedat în condiții vitrege la 12 martie 1951, în închisoarea de la Sighet, județul Maramureș. Licențiat în drept în anul 1899 cu lucrarea intitulată "Despre evoluția proprietății rurale în România", a început să profeseze în baroul avocaților din județul Ilfov, precum și colaborarea sa cu profesorul de economie politică Nicolae Basilescu. După câțiva ani de profesare a meseriei de avocat se decide să urmeze studiile de doctorat în drept la Paris, iar în 1907 susține teza "La question agraire. Commentaire critique de la législation rurale en Roumanie, Angleterre, Irlande, Allemagne". La întoarcerea în țară, câștigă concursul de conferențiar la catedra de economie politică din cadrul Facultății de Drept.

Motivat de faptul că un doctor în drept nu îl îndreptățește să predea științe economice și determinat de acest raționament, Gheorghe Tașcă se întoarce la Paris pentru a urma școala doctorală în economie, iar în 1910 susține teza "Les nouvelles reformes agraires en Roumanie" și obține titlu de doctor în economie. În anul 1925 este ales și devine membru corespondent al Academiei Române.

Sub raportul apartenenței de clasă, Gh. Tașcă a fost unul dintre exponenții intereselor "burgheziei nemonopoliste"¹⁷⁴, în general, al burgheziei agrare și comerciale, în particular. Sub aspect doctrinar, Gh. Tașcă a fost adeptul liberalismului economic, al unui liberalism în spiritul reformismului burghez, eliberat de rigiditate și lipsa oricărui interes pentru politica socială. Punctul de plecare al concepției lui Gh. Tașcă constituie unele teze teoretice și reguli de politică economică enunțate de fondatorii școlii liberale îndeosebi de fiziocrați și de Adam Smith, poate mai puțin de Ricardo¹⁷⁵.

Pentru a cunoaște concepția economică generală a lui Gh. Tașcă este necesară analiza multitudinilor de noțiuni și categorii pe care se întemeiază această concepție. Ideile referitoare la sistemul categorial al economiei capitaliste aparțin, în cea mai mare parte, doctrinelor economice ce poartă amprente eclectismului. Apreciem că Gh. Tașcă a preluat din doctrina liberalismului economic mai ales elementele susceptibile să îndeplinească în mod optim funcția apologetică a teroriei economice, în condițiile când perimarea din punct de vedere istoric a relațiilor de producție capitaliste se manifesta prin complexe contradicții antagoniste, prin intrarea sistemului capitalist în criză generală, prin maturizarea mișcărilor muncitorești și începutul revoluțiilor socialiste.

Gh. Tașcă definește corect noțiunea de *lege economică*, subliniind

¹⁷⁴ Vezi *Istoria doctrinelor economice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 486

¹⁷⁵ Gh. Tașcă, *Viața și opera lui Ricardo*, București, 1935, p. 16

"raportul causal pe care aceasta îl exprimă". "Ceea ce caracterizează o lege economică - scrie acesta - este legătura de la cauză la efect. Când fenomenul economic se resimte de cauza ce l-a provocat, adică este efectul acestor cauze, când cercetând efectul putem să ne ridicăm până la cauza care l-a provocat, în acest caz ne găsim în fața unei legi economice"¹⁷⁶.

În concepția lui Gh.Tașcă, termenul de economie politică acoperă întreg spectrul științelor economice, care se ocupă cu cercetarea normelor după care se produc, circulă și se distribuie bunurile care sunt necesare pentru satisfacerea trebuințelor omenești. Implicat în viața științifică economică și politica publică, Gh. Tașcă a avut o activitate deosebit de activă în special în dezvoltarea sistemului de cooperatie.

Prin conferința "Capitalismul român și cooperatiea", Gh. Tașcă ne aduce în prim plan elementele ce țin de legislația și funcționalitatea "cooperatiei de credit, cea de consumație și cea de producție în România", care confirmă și azi modelul de funcționare al sistemului de tip cooperatist integrat cu orientarea directă către satisfacerea nevoilor gospodăriilor țărănești din România. În prezent, structura exploatațiilor agricole din România, conform Recensământului Institutului Național de Statistică este aproape identică cu cea din 1921, respectiv un număr de aproximativ 2,5 milioane de gospodării țărănești sunt supuse fenomenului de incluziune economică, socială și financiară.

În conferința mai sus menționată, Gh. Tașcă amintește câteva din exemplele de succes ale coperativelor din lume, începând cu 21 decembrie 1844 când, la Rochdale, s-a înființat "Societatea echitabililor pionieri" (Gh. J. Holyoake, Isa Nicolson și Catherine Webb), reprezentând coperativele de credit Schultze - Delitzsch și Raiffeisen și continuând cu prezentarea cooperativelor agricole din Danemarca.

Ideea pe care profesorul Gh. Tașcă o susține în cadrul conferinței este cea a "asocierii forțelor pentru resolvarea problemelor sociale"¹⁷⁷. Păstrarea instituției capitalului, nu o facem așa cum menționează și profesorul Tașcă "de dragul unei tradițiuni"¹⁷⁸, ci pentru că acesta este o necesitate socială și utilă societății în ansamblul nevoilor acesteia.

Tot în cadrul acestei conferințe, prof. Gh. Tașcă a atras atenția că în anul 1924 în cadrul unei prezentări pe care a avut-o la Institutul Social Român, a menționat că: "Optimismul nostru ar fi numai de circumstanță și plin de superficialitate, dacă nu ar fi așezat pe dreptatea socială. Munca a

¹⁷⁶ Gh. Tașcă, *Curs de Economie politică*, Ediția a II-a, București, 1944, p. 3

¹⁷⁷ Gh. Tașcă, *Capitalismul român și cooperatiea*, Conferința ținută în ziua de 31 ianuarie 1926, în *Amfiteatrul Fundației Carol I*, p. 3

¹⁷⁸ Idem

fost până acum disprețuită și supusă. Nu acesta este rolul ei. Capitalul este munca trecută, munca moartă, cristalizată în lucruri. Această muncă trecută a condus, vreme de un veac, munca vie, munca actuală. Este un lucru fără înțeles ca munca să fie robită lucrului. Lucrul trebuie să fie supus muncii, nu munca lucrului. Dar acest lucru curios a dăinuit în tot decursul veacului al XIX-lea. Acest fapt paradoxal se datorește numai împrejurării că omul era încă îmbibat de ideile vechi și cele medievale cu privire la muncă. Veacul al XX-lea a ridicat munca la rangul ce i se cuvine. Munca nu mai este blestemul aruncat de D-zeu Omului să-și câștige pâinea cu sudoarea frunții. Munca este binecuvântarea care ridică pe om la înălțimea creatorului”¹⁷⁹.

Profesorul Gh. Tașcă a ilustrat în cadrul prelegerii sale despre probleme sociale, aspecte legate de lăcomia capitalistului, ridicarea individului de la nivel de sclav la nivel de conducător, emanciparea muncii, crearea de societăți de ”capitaluri fără capitaluri”, aspecte privind împărțirea corectă a bunurilor menite să contribuie la o ”întregă ordine economică, o întregă ordine socială și să mențină o întregă civilizație”¹⁸⁰.

În perioada interbelică se dezvoltă tot mai mult societățile pe acțiuni care devin un mod uzual de producție al societății capitaliste. În aceste societăți, proprietatea nu mai este individuală, ci, colectivă. Privită din ce în ce mai abstract, întreaga proprietate se rezumă așa cum se întâmplă și în zilele noastre, conform Legii 31/1990 actualizată, numai la titlul de drept, la acțiuni, iar de cele mai multe ori, așa cum era și în perioada interbelică, ”stăpânul acțiunii nici nu cunoaște lucrul al cărui proprietar este”¹⁸¹. Pe măsură ce producția ar fi dezvoltată în asocieri (colectiv) și proprietatea ar deveni societară.

Profesorul Gh. Tașcă subliniază faptul că ”apropriția” nu ar putea să devină colectivă decât în situația în care și producția ar deveni colectivă, însă dacă producția ar fi colectivă, aceasta nu ar deveni socială. De foarte multe ori, mai notează profesorul Tașcă, ”colectiviștii fac abuz de cuvinte când din sistemul de producție de tip cooperatist deduc societatea socialistă, ei generalizează și spun că, colectivizarea a înlocuit individul în producție și la acel moment societatea a fost luată ca sinonim al colectivității. Proprietatea, astfel, se armonizează pe bazele capitalismului la forma actuală de producție adaptată noilor concepte moderne”. Charles Fourier a prevăzut această evoluție încă de la începutul veacului al XIX-lea

¹⁷⁹ Idem, p. 4

¹⁸⁰ Idem

¹⁸¹ Idem, p. 5

și a arătat cu o putere admirabilă previzibilă, că viitoarea organizare socială a lumii va fi bazată pe cooperatie.

În producția capitalistă, asociația are un rol determinant. Producătorii își unesc forțele, nu mai cred doar în propriile lor forțe, ci, în rolul forței asociative, care susține locul de desfacere în comun a producției, debușeele asigurate, înlesnirile pentru cumpărarea instrumentelor de finanțare a producției, mecanismele de formare și cunoaștere a prețurilor și regulile fixării acestora, garanția pentru accesarea creditelor necesare desfășurării optime ale activităților la nivelul asociației. Acestea reprezintă doar o parte a facilităților asocierii așa cum era văzută în perioada interbelică și care sunt confirmate și în prezent.

Un alt aspect menționat de profesorul Gh. Tașcă este că societatea capitalistă urmărește maximizarea beneficiilor, căutând să vândă produsul cu cel mai mare preț pe care ar fi posibil să-l obțină. Însă această situație poate să aibă un impact dăunător pentru consumator. Legea concurenței - care avea impact direct în reducerea prețului de cost și proteja consumatorul de exploatarea producției capitaliste - a fost înlăturată de cartelurile monopoliste. În momentul când și consumatorii s-au asociat în forme asociative, amenințarea capitalistă a dispărut. Tot astfel, capitalismul urmărind maximul de beneficiu, a cerut lucrătorului maximul de muncă și a plătit minimul de salariu, ceea ce "a făcut capitalistul în tot decursul veacului al XIX-lea"¹⁸². Cei mai afectați în producția capitalistă, în stare de inferioritate au fost meseriașii, micii industriași din orașe și producătorii agricoli de la țară, care au fost surprinși fără organizare și fără informații referitoare la locul de desfacere etc. "Trebuie să facem pe oameni să înțeleagă că un om slab pus alături de un om slab, nu fac doi oameni slabi, ci o forță fizică; că un om sărac pus alături de un om sărac, nu fac doi nevoiași, ci o forță financiară".

Având în vedere că în acea perioadă erau foarte multe schimbări ideologice legate de intervenția statului, era nevoie de ceva nou și atunci a apărut conceptul de "societăți de capitaluri fără capitaliști". În gândirea economică a profesorului Tașcă, societatea cooperativă este "o mișcare economică al cărui scop este organizarea unui sistem de producție, în care păstrându-se structura capitalistă și proprietatea individuală să se ajungă totuși la o mai bună și echitabilă împărțeață a bunurilor"¹⁸³.

¹⁸² Idem, p. 6

¹⁸³ Gh. Tașcă, *Probleme economice și financiare*, București, editată de A. Th. Doicescu, 1927, p. 419

În perioada interbelică au fost mai multe curente în acest domeniu. Astfel, Ștefan C. Zeletin afirma în cadrul conferinței susținute la Institutul Social pe 7 februarie 1926: "cooperația urmărește desființarea capitalismului și prin acesta, înlăturarea conflictului între capital și muncă" ¹⁸⁴.

"Noi credem - spunea Gh. Tașcă - faptul că cel mai bun mijloc de a concepe, într-un chip tangibil și concret, modul de producție socialist, este să presupui - potrivit modelului societății belgiene că aceasta este o cooperativă gigantică, având drept asociați pe toți cetățenii unei țări, posedând ca proprietate socială întreg utilajul productiv al tuturor marilor industrii și în care toți membrii, și producătorii și consumatorii și-ar alege administratorii lor și ar produce toate utilitățile necesare satisfacerii trebuințelor lor"¹⁸⁵. La rândul său, Karl Kautsky afirma următoarele despre imaginea socialismului "Ce imagine putem să ne facem despre republica socială a viitorului, decât aceea a unei imense cooperative de consumație, dar care ar fi în aceeași vreme și o cooperativă de producție".

Plecând de la aceste ideologii și coroborând cu situația zilelor noastre, putem afirma, spune prof. Gh. Tașcă, faptul că "activitatea economică privată va fi reglementată în viitor prin puterea socială, cum era societatea noastră în acea vreme și cum este astăzi structura populației excluse din punct de vedere financiar (aproximativ 5,5 milioane de persoane), societatea de tip cooperatist (asociativ), putând fi una dintre soluțiile pentru cei mulți și săraci". Tot atunci, Ștefan C. Zeletin afirma că "bancile noastre populare sunt asociații de capitaliști, nu muncitori care ar da lupta pentru desființarea intereselor capitalului". Această concluzie este generată și de situația statistică de la acea vreme, respectiv, anul 1923, când existau 876.000 de membri în asociațiile cooperatiste, iar dintre aceștia aproximativ 234.000 dețineau $\frac{3}{4}$ din valoarea totală a capitalului social.

Dar, trecerea de la capitalul distructiv la cel constructiv a avut loc odată cu înființarea creditului funciar. Elementele care în perioada interbelică defineau atributele de constituire a cooperativei erau "curajul, energia, spiritul de inițiativă, puterea de voință și marea iubire de oameni. Cei care se devotează ideii cooperative trebuie să fie adevărați eroi și, de aceea, ei trebuie să aibă sănătatea trupei și pe cea sufletească. Cooperativa se poate întemeia pe sărăcie, ea însă nu poate să se sprijine pe mizeria materială și morală. Pe sărăcie se poate sprijini munca asociată, cooperația; de mizerie se ocupă asistența mutuală"¹⁸⁶.

¹⁸⁴ Idem

¹⁸⁵ Idem, p. 421

¹⁸⁶ Gh. Tașcă, *Capitalismul român și cooperația*, Conferința ținută în ziua de 31 ianuarie

Toate aspectele mai sus menționate se regăsesc și azi în profilul posibilului inițiator al unei asociații cooperative, iar profesorul Tașcă făcea diferențierea dintre mizerie și sărăcie, care deși apropiate foarte mult, dacă se judecă după cantitate, se menține aceeași prăpastie care nu poate fi trecută. Din acest considerent se poate afirma că o "cooperație nu se poate naște în mijlocul unei mizerii (doar mizerabilul trăiește în mijlocul mizeriei), ci ea se naște pe energia săracului și prosperă sub acest imbold al sărăciei. Cooperația nu se poate naște în mijlocul bogaților, ci aceasta se întemeiază pe energia morală și intelectuală, pe puterea de muncă, voința dedicată a membrilor, pe dragostea de oameni a tuturor celor mai reprezentativi la nivelul comunității locale". Modelul era atunci și este și acum valabil, iar din cooperațivă trebuie să facă parte și proprietarul de teren sau antreprenorul, și muncitorul, preotul, primarul, învățătorul și micul meseriaș, iar obiectivul cooperației rămâne acela de a rezolva problemele locale cu resurse locale, adaptate realităților locale. "Cooperativa nu este numai o mișcare economică ci, este și o mișcare morală"¹⁸⁷, iar "cooperativa este o asociație de energii și de voințe, nu una de cerșetori"¹⁸⁸.

În România, mișcarea cooperativă a fost prima mișcare pornită de jos în sus, și toți cei implicați în procesul de reglementare, de la Spiru Haret și până în momentul susținerii conferinței din 1926 de către Gh. Tașcă, reprezentanții Statului nu au căutat să se impună, ci, mai mult, să asculte doleanțele inițiatorilor cooperațiști implicați prin determinarea lor socială.

La scară mondială asistăm din ce în ce mai mult în constituirea acestor forme de asociere cooperatistă îndreptate către incluziunea socială, economică și financiară a celor aflați în nevoi, a celor săraci. În perioada 1919-1924, cooperația românească a progresat, atât numărul de membri, cât și numărul de cooperative de consumație, conform tabelului de mai jos:

Situația cooperativelor de consumație 1919-1924

Societăți	Membri	Capital vărsat	Beneficiu net
2.593	236.713	89.747.033	22.340.775

Surse: Gh. Tașcă, *Capitalismul român și cooperația*, Conferință ținută la 31 ianuarie 1926, p. 21 și Gh. Tașcă, *Probleme economice și financiare*, editat de A. Th. Doicescu, București, 1927, p. 434

Conform statisticilor vremii, la 31 decembrie 1924, "dintre cele 843 societăți fondate în decurs de 19 ani de existență, mai funcționau 468 coope-

1926, Amfiteatrul Fundației Carol I, p. 14-15

¹⁸⁷ *Idem*, p. 15

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 16

rative cu 57-646 membri, cu aproape 79 milioane capital din care 52 milioane vărsat, cu 21 milioane beneficii, realizate în decursul anului 1923”¹⁸⁹.

În lucrarea *”Probleme economice și financiare”*, profesorul Gh. Tașcă ne împărtășește câteva din măsurile care trebuiau luate cu privire la constituirea asociațiilor rurale: ”este sigur că reorganizarea producției agricole nu se poate face numai de către Stat. Dar tot așa de sigur este că nici inițiativa particulară singură nu va putea ajunge la nici un rezultat. Opera este atât de mare și așa de grea, încât numai prin unirea eforturilor individuale cu acelea ale Statului vom putea ajunge la un rezultat apreciabil. Statul trebuie să ajute la înființarea sindicatelor agricole. Aceste sindicate ori asociațiuni agricole se vor înființa pe comune. Din ele vor trebui să facă parte toți cultivatorii din comună, fie ei mici, fie mari proprietari. Marii proprietari vor trebui să fie în capul mișcării sindicale. Nu este nimic mai eronat decât ideea pe care marii noștri proprietari și-o fac despre proprietate. Această concepție greșită i-a făcut să treacă în timpurile din urmă prin mari greutăți. Proprietarii mari și mici nu trebuie să plece de la ideea unui drept de proprietate. Proprietarul nu are dreptul de a dispune cum vrea de bunul său, ci, are obligația de a da Societății cea mai mare cantitate de bunuri; pe această obligație și pe credința că numai proprietarul este în stare să dea Societății ce mai mare cantitate de bunuri, se razimă dreptul proprietarului de a exercita această funcțiune socială. Proprietarul deci trebuie să facă tot ce-i stă în putință pentru sporirea productivității. Sporirea productivității însă nu se poate face decât prin unirea agricultorilor și proprietarul mare trebuie să lucreze pentru formarea acestor asociațiuni”¹⁹⁰.

Organizarea creditului pentru agricultură a condus la întărirea formelor de asociație cooperatistă. Odată înființate, asociațiile coopertiste au început organizarea creditului pentru agricultură: ”Nimic nu va cimenta legătura membrilor și nu va întări asociațiunea ca această organizare a creditului. Cea mai mare lipsă ce se simte în mica cultură, este lipsa de credit”¹⁹¹. Acest aspect îl întâlnim și în zilele noastre, micul fermier fiind în mare măsură exclus financiar și lipsit de orice formă de creditare. Ceea ce înseamnă că și noi astăzi, ar trebui să reînființăm acele instituții ale Creditului Rural având în vedere că România are în prezent cca 2,5 milioane de gospodării rurale, care administrează aprox 4 milioane de hectare.

¹⁸⁹ Gh. Tașcă, *Capitalismul Român și Cooperația*, Conferință ținută în ziua de 31 ianuarie 1926, ora 11 dim. în Amfiteatrul Fundației Carol I, p 21 și Gh. Tașcă, *Probleme economice și financiare*, editată de A. Th. Doicescu, București, 1927, p. 434

¹⁹⁰ Prof. G. Tașcă, 1927, *Probleme economice și financiare*, editată de A. Th. Doicescu, București, p. 440-441

¹⁹¹ Idem, p. 442-443

Modelul de funcționare a creditului rural a fost inițial stabilit prin re-organizarea cooperativelor de credit, înființarea unor instituții de credit sindical alături de băncile populare, organizarea creditului este însuși suportul organizării sindicale. Structura băncii sătești în concepția profesorului Tașcă trebuie "să fie o instituție serioasă, cu un director -contabil priceput și energic, iar nu o bancă șubredă, cum sunt băncile populare sătești. Acestea ar putea rămâne pentru continuarea tipului de cooperative de credit. Băncile sindicatului însă trebuie să fie societăți anonime destul de puternice pentru ca în jurul lor să se poată grupa elementele economice cu valoare de la sate"¹⁹².

Spre deosebire de alți economiști români care exagerau caracterul economiei noastre, fie devansând stadiul general în care se găsea România (un exemplu este Șt. Zeletin), fie subapreciind importanța prefacerilor burgheze (cum au procedat unii țărâniști), Gh. Tașcă a considerat că economia românească din primele decenii ale secolului al XX-lea era o economie capitalistă aflată în stadiul liberei concurențe.

Problemele economice la care și-a raportat ideile sale doctrinare au fost numeroase, de la cele privitoare la sensul dezvoltării generale a economiei naționale, la problemele agriculturii, cooperației, industriei, creditului și până la intervenția statului în economie și în domeniul politicii sociale industrial și rurale. Unghiul din care a abordat toate aceste probleme a fost invariabil, cel al burgheziei nemonopoliste și în special acela ale grupărilor cu aderențe în agricultură și în comerț.

În această prezentare ne oprim doar la câteva dintre problemele enumerate, începând cu unele opinii ale profesorului Gh. Tașcă, referitoare la relațiile agrare. Nu vom stărui asupra istoriei acestor relații, domeniu în care economistul român s-a ambiționat să aducă anume contribuții, ci la fondul problemei agrare.

Profesorul Ivanciu Nicolae-Văleanu aprecia că, în condițiile date ale României, caracterizată printr-o dezvoltare pe "cale prusacă" a capitalismului în agricultură, prin îngemănarea strânsă a intereselor burgheziei și moșierimii, soluția propusă pentru rezolvarea problemei agrare nu putea fi decât o soluție burghezo-moșierească, posibilitatea unei soluții burgheze radicale fiind exclusă. Latura burgheză a soluției a fost legată de o anumită stimulare a dezvoltării capitalismului, iar cea moșierească – de grija deosebită pentru consolidarea mării proprietăți¹⁹³.

¹⁹² Idem, p. 444

¹⁹³ Ivanciu Nicolae-Văleanu, *Gândirea economică nemarxistă la începutul secolului nostru*, în revista *Viața economică*, nr. 33, 14 august 1970

În cadrul soluției burgheze dată de Gh. Tașcă, astfel înțelese s-au conturat, desigur, puncte de vedere diferite, în funcție de poziția de clasă a economiștilor, de gradul împletirii intereselor burgheziei și ale moșierimii acelor vremi (aceasta din urmă, la rândul ei, mai mult sau mai puțin îmburghezită), de apartenența sau apropierea diferiților economiști, sociologi și oameni politici de marea burghezie industrial-financiară, de burghezia mijlocie-industrială, agrară, comercială – sau de păturile sociale ale micii burghezii orașenești și sătești, de încadrarea într-un anumit partid politic etc.

La Gh. Tașcă precumpănește latura burgheză. El critică tarele marii proprietăți moșierești, inconsecvențele reformei agrare din 1864, urmările nefaste ale cunoscutelor “legi de tocmeli agricole”, care, dintr-un mijloc destinat să reglementeze noile raporturi agrare, au devenit instrumente de opresiune, de constrângere extraeconomică, împotriva țăranilor. Gh. Tașcă vede explicația marii răscoale de la 1907 în cauze economice. În ciuda criticilor formulate, Gh. Tașcă se menține însă – în ceea ce privește soluțiile preconizate pentru rezolvarea problemei țărănești – în perimetrul celui mai plat reformism burghezo-liberal, propunând îngrădirea arbitrarului marilor proprietari funciari, cultivarea spiritului de asociere în rândul țăranimii, dezvoltarea cooperăției de diverse feluri. În ceea ce privește reforma agrară din 1921, reformă care a accelerat dezvoltarea relațiilor capitaliste în agricultură, Gh. Tașcă o consideră un act social-economic important, chemat să dea rezolvare unei grave probleme sociale, care, după opinia sa, era în ultimă analiză o problemă de producție, și să “democratizeze” renta funciară. Totul este văzut prin prisma ideii despre proprietate ca funcție socială despre care am vorbit mai înainte. De reținut este sensul general pe care îl acordă acest economist reformei agrare din 1921, ca transformare de esență capitalistă. Urmările reformei sunt apreciate din unghiul și în perspectiva dezvoltării relațiilor de producție capitaliste. Așa-zisa “democratizare” a proprietății asupra pământului și a rentei care s-ar fi realizat în urma exproprierii latifundiilor, ca și menținerea unor proprietăți mari de tip capitalist prezintă, în viziunea profesorului Tașcă, avantajul mobilității, de mare importanță pentru constituirea unor mari exploatare agricole moderne cu caracter “societar”. Conform opiniilor profesorului, politica agrară trebuia să urmărească două scopuri principale: a) consolidarea marelui proprietar pe pământul rămas și, b) întărirea clasei țărănești a păturilor înstărite, destinate a deveni suportul noii organizării sociale. După un deceniu de la reformă, el își va exprima de pe pozițiile burgheziei agrare, nemulțumirea și regretul că aceste scopuri nu au fost pe deplin îndeplinite din pricina politicii duse de guvernele național-liberale – guverne ale marii burghezii industrial-ban-

care, alături de politica de “persecutare a agriculturii” (prin protecționismul vamal exagerat, sistemul de prohibire a exportului unor produse agricole, fiscalitatea excesivă etc.).

Gh. Tașcă a pledat cu consecvență în favoarea mării exploatare agricole capitaliste de tip intensiv, diferențiindu-se net de ideologii țăranismului, care postulau superioritatea micii gospodării țărănești individuale. Tașcă se plasează aici cu destulă constanță pe pozițiile liberalismului economic, ai cărui reprezentanți promovau în materie de agricultură ideea mării culturi. Posibilitatea mării culturi este admisă și intens susținută de Gh. Tașcă și pentru gospodăriile țăărănești, prin intermediul cooperăției. Nu ne propunem să prezentăm aici ideile cooperatiste promovate de acest economist. Un lucru este însă necesar să fie subliniat întrucât constituie una din coordonatele gândirii lui în acest domeniu: spre deosebire de alți economiști, Gh. Tașcă s-a situat pe poziția că, în cadrul orânduirii capitaliste, cooperația nu poate avea decât caracter capitalist, asimilând întreprinderea cooperatistă societăților anonime întemeiate pe mobilul profitului.

Vom face acum câteva referiri la ideile emise de Gh. Tașcă în legătură cu dezvoltarea industriei românești. Prezentând interesele grupărilor burgheziei nemonopoliste ca interese naționale, Gh. Tașcă va milita, pe plan teoretic pentru dezvoltarea complexă a economiei naționale și pentru înfăptuirea unui echilibru economic relativ, înțeles ca dezvoltare multilaterală a forțelor de producție ale țării, dezvoltare concomitentă și conjugată a agriculturii, ca ramură tradițională (ale cărei resurse erau încă insuficient puse în valoare) și a industriei, pentru care țara noastră dispune de importante posibilități. “Nu agricultură sau industrie” - va spune el în cadrul unor controverse pe tema orientării economiei naționale - ci, “agricultură și industrie”.

Concepția privind dezvoltarea simultană a agriculturii și industriei și realizarea, pe această bază, a echilibrului economic a fost susținută de către Gh. Tașcă în întreaga perioadă interbelică și cu o deosebită intensitate - explicabilă prin motive de conjunctură social-politică - în preajma și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, ca reflex pe plan economic al opoziției față de fascism și de pătrundere a imperialismului german în economia României. “Dintre toate forțele productive, nici una nu e mai fecundă ca industria”¹⁹⁴, va afirma Gh. Tașcă la sfârșitul deceniului al patrulea al secolului trecut, iar în timpul dictaturii legionare-antonesciene, în fața perspectivei de reorganizare a României, fluturate de imperialismul german, profesorul va preciza: “Dacă vrem ca Țara Românească să nu cadă în starea de sărăcie în care se găsea

¹⁹⁴ Gh. Tașcă, *Agricultură și Industrie (I)*, în revista *Excelsior*, nr. 220, 20 mai 1939

Înainte de 1880 este neapărat necesar să avem grijă de dezvoltarea industrială a acestei țări”¹⁹⁵. Una dintre ideile susținute de Gh. Tașcă, și a purtat aici o polemică îndelungată cu M. Manoilescu, este aceea potrivit căreia forța economică a unei țări rezidă în capacitatea de prelucrare a materiilor prime folosite într-o industrie de transformare dezvoltată. Termenul folosit de profesorul Tașcă pentru desemnarea acestui proces este acela de ”transformări succesive”, prezentate sub forma unei însumări de venituri, dintre care unele cu caracter primar, altele derivate, în spiritual teoriilor economice vulgare, în special al concepției lui Jean Baptiste Say despre repartitia venitului național: ”sunt mii de indivizi care încasează venituri sub forma de salarii, dobânzi, chirie, profit, venituri care nu sunt în întregime întrebuințate la întreținere. O mare parte din aceste venituri sunt puse în rezervă în fiecare an și cu ajutorul lor acumulează mare cantitate de capitaluri, care constituie forța formidabilă a țărilor bogate”¹⁹⁶.

Nu putem să nu relevăm aici și un alt aspect, care arată limitele și contradicțiile vederilor lui Gh. Tașcă despre dezvoltarea industriei. Abso-lutizând superioritatea intrinsecă a industriei prelucrătoare, el ignoră una din realitățile cele mai pregnante ale diviziunii internaționale capitaliste a muncii: exploatarea țărilor agrare de către țările industrializate prin schimbul neechivalent practicat de acestea din urmă.

Pentru justificarea dezvoltării industriei, Gh. Tașcă invocă factori de ordin conjunctural, printre care sunt amintiți: creșterea presiunii demo-grafice și pericolul unor convulsii sociale generate de aceasta, regrouparea politico-militară a statelor imperialiste, modificarea consumului intern după Primul Război Mondial și, în legătură cu aceasta, necesitatea reducerii exporturilor tradiționale (de petrol, lemn și mai cu seamă cereale, acestea din urmă determinate de scăderea producției de cereale în urma reformei agrare din 1921). La acești factori sunt adăugate: măsurile de contingentare a producției luate de unele țări, instituirea controlului asupra circulației aurului și devizelor, îngreunarea operațiunilor multila-terale. ”De astăzi înainte pentru a putea trăi, industria trebuie neapărat să transforme materia primă ce produce... Este o necesitate ineluctabilă care ne împinge către industrializare”¹⁹⁷.

Concepția lui Gh. Tașcă în chestiunea dezvoltării industriei și a echilibrării ei cu agricultura se apropie de concepția lui Fr. List, un alt

¹⁹⁵ Gh. Tașcă, *Consecințele economice ale arbitrajului de la Viena*, în Buletinul Academiei de științe morale și politice, tom.2, anul 1940, p. 39

¹⁹⁶ Gh. Tașcă, *Rolul rezervat Ungariei în viitoarea organizare a Europei*, extras din Anuarul Economic și Statistic, nr.1-3, 1941

¹⁹⁷ Gh. Tașcă, *Agricultură și Industrie (II)*, în Excelsior, nr. 223, 3 iunie 1939

adept al liberalismului economic. Atitudinea lui Gh. Tașcă nu a fost aceeași cu a lui List față de ideile industrializării. Până la jumătatea deceniului al patrulea al secolului trecut, propagarea de către Gh. Tașcă a ideilor despre necesitatea unui echilibru între agricultură și industrie a avut un caracter defensiv. Frațiunea agrară și comercială a burgheziei încerca să se opună politicii P.N.L. de dezvoltare forțată a unor ramuri industriale cu sprijinul activ al statului oligarhic, dezvoltare ce accentua unilateralitatea și politica însoțită de o atitudine de deconsiderare și subordonare a agriculturii, Tașcă formulând așa-numita teorie a echilibrului agricultură – industrie. Pe măsură ce s-au precizat intențiile imperialismului german și planurile hitleriste de cuprindere a sud-est-ului european în orbita Germaniei, cu funcția de hinterland agrar și piață de desfacere pentru produsele industriei germane, ideile industrializării României promovate de Gh. Tașcă au dobândit un caracter ofensiv, sistematic, de opoziție față de aceste planuri invadatoare. Interesul de clasă, despre care am vorbit, se împletește în acest caz cu interesul național, legat de menținerea independenței și suveranității naționale.

Patru sunt criteriile pe care se bazează “modelul” de industrializare propus și teoretizat de Gh. Tașcă: a) să cuprindă cu prioritate ramurile pentru care se găsesc sursele de materii prime în interiorul țării; b) să asigure prelucrarea industrială a produselor agricole; c) să nu implice măsuri exagerat protecționiste, care stimulează parazitismul întreprinderilor și afectează grav puterea de cumpărare a consumatorilor; d) să contribuie la apărarea națională, fie prin capacitatea de a se adapta ușor la nevoile militare impuse de împrejurări excepționale (în general, acest ultim criteriu este supralicitat de către Gh. Tașcă, cu riscul unor inconsecvențe teoretice). Aceste criterii dezvăluie o concepție moderată despre dezvoltarea industriei românești, într-un cadru limitat de caracterul preponderant agrar al economiei naționale.

În ceea ce privește sensul și limitele intervenției statului în economie, socotim considerațiile expuse anterior asupra funcției economice a statului în viziunea lui Gh. Tașcă ca fiind suficiente pentru caracterizarea acestui aspect. Viciul fundamental al acestei concepții rezidă în ignorarea unui proces fundamental care se desfășoară în interiorul corelației dintre baza economică și suprastructura societății capitaliste, odată cu apariția și dezvoltarea capitalului monopolist, și anume: transformarea statului burghez, dintr-un instrument al burgheziei, privită în totalitatea ei, într-o pârghie autoritară a frațiunii ei monopoliste. În aceasta a constatat de altfel – și nu numai în România – ineficacitatea demersului neoliberal apărut înaintea celui de-Al Doilea Război Mondial.

Spațiul nu ne permite să analizăm aici pe larg opiniile lui Gh. Tașcă privind diversele forme de intervenție a statului în economie, statul-întreprinzător, statul-negustor, statul-client. El critică în esență politica de privatizare și repartizare a veniturilor aplicată de partidul marii burghezii industrial-bancare și care a constituit una din căile moderne de acumulare indirectă și rapidă a capitalului, echivalentă ca efect cu jaful din averile statului descris de Marx.

O remarcă specială trebuie făcută în legătură cu vederile lui Gh. Tașcă asupra politicii protecționiste, ca forma de intervenție a statului în economie. Este un fapt că în perioada interbelică nu mai întâlnim la noi economiști marcanți - nici chiar în rândul promotorilor liberalismului economic – care să apere fără rezerve doctrina liberului schimb. În fața cercetătorului se ridică acum o problemă nouă: disocierea diferitelor poziții în cadrul orientării protecționiste, sub aspect doctrinar și al implicațiilor de clasă și naționale. Se impune, după opinia noastră, o demarcație între protecționismul exhaustiv și fiscal, cu caracter expropriator, nelimitat în timp, urmărind o acumulare forțată și de mari proporții a capitalului în mâinile marii burghezii industrial-bancare (protecționism promovat de Ștefan Zeletin, Mihail Manoilescu, Vintilă Brătianu, Mircea Cancicov și alții) și protecționismul moderat, temporar, numit “educativ”, de tip listian, în mare parte defensiv, replica doctrinară (neaplicată în practică) dată de reprezentanții burgheziei nemonopoliste adepților “ultraprotecționismului” și încercare de opoziție față de arbitrariul marii burghezii monarhiste în ascesiune. În cadrul celei de-a doua orientări ni se pare necesar să distingem cel puțin trei curente: a) cel național-țăranist (promovat de Virgil Madgearu și Ion Răducanu), care se declară în favoarea unei protecții menită să favorizeze industria întemeiată pe agricultură; b) un curent net industrialist, urmărind interesele generale ale clasei burgheze (iar nu ale fracțiunii monopoliste), reprezentat de Ion N. Angelescu, Nicolae Vasilescu-Karpen, parțial de Gheorghe N. Leon și, c) un al treilea curent, care susținea o protecție multilaterală – atât a industriei, cât și a agriculturii, atât a producătorilor, cât și a consumatorilor, susținut de Gh. Tașcă, Paul Horea Suci, Costin C. Stoicescu, dintre care primul și ultimul vizibil situați pe pozițiile burgheziei agrare.

O altă precizare trebuie să facem în legătură cu atitudinea lui Gh. Tașcă față de dirijism. Considerăm că, spre deosebire de Occident, la noi măsurile dirijiste preconizate de marea burghezie în deceniul al patrulea al secolului al XX-lea aveau mai puțin o justificare obiectivă, fiind determinate mai ales de tendința obligarhiei financiare de a exploata cât mai organizat și atotcuprinzător avantajele oferite de conjunctura de război, pentru o îmbogațire mai rapidă. Fracțiunea monopolistă a burghe-

ziei, vârfurile cele mai influente în stat ale oligarhiei financiare, atribuiau economiei de război, dirijismului, inclusiv ideii de plan economic, un sens și o direcție apropiată de ceea ce înțelegem noi astăzi prin capitalism monopolist de stat. Într-un mod diferit concepeau măsurile dirijiste în cadrul economiei de război, Gh. Tașcă și alți economiști exponenți ai cercurilor burgheziei nemonopoliste. Pentru acestea, măsurile dirijiste nu puteau să depășească în cazul maxim cadrul capitalismului de stat și trebuiau să urmărească – evident, în limitele proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție – realizarea unui anumit echilibru economic, a unei concordanțe între industrie și agricultură, între producție și consumație, pentru menținerea mediului concurențial în interesul întregii clase capitaliste. Acești economiști au preluat așadar ideea la modă a economiei dirijate, pentru a-i da o concretizare neoliberală, opunând-o tendințelor totalitariste ale marilor monopoluri.

Considerând ca principalele coordonate ale concepției economice a lui Gh. Tașcă s-au desprins din cele afirmate mai sus, în încheierea acestui studiu încercăm să definim conținutul și caracteristicile liberalismului economic în ipostaza lui românească specifică primei jumătăți a secolului al XX-lea, întrucât suntem de părere că liberalismul economic (până la varianta lui finală, neoliberalismul economic) a continuat să reprezinte, în decursul celor patru decenii la care ne referim, un curent economic activ, cu o arie destul de largă, chiar dacă ar fi să amintim, în afară de Gh. Tașcă, pe Gh. Start, I. Gr. Dimitrescu, Ion N. Evian, Valeriu Roman, Costin C. Stoicescu, parțial pe Aristide Basilescu și Paul Horia Suciu.

Acest curent diferă însă în multe privințe – ca orientare de politică economică și conținut de clasă - de liberalismul economic românesc al secolului al XIX-lea, precum și de curentul similar, inclusiv neoliberal, din țările capitaliste dezvoltate. Pe plan intern, el nu mai este apanajul ideologic al moșierimii, ci redevine, în cea mai mare măsură, și în mod deosebit după reforma agrară din 1921 (care slăbește considerabil pozițiile moșierimii), un curent economic burghez, în parte al burgheziei agrare și comerciale (proces început de fapt de Ion Ghica în secolul al XIX-lea) și, în parte, chiar al cercurilor industriale ale burgheziei mijlocii, nemonopoliste, care nu beneficiau în mod substanțial de regimul vamal protecționist, aplicat de guvernele marii burghezii industrial-financiare, ci, dimpotrivă, erau tot mai frecvent lovite de acesta. Reafirmarea postulatelor liberalismului economic – proprietatea privat-capitalistă în general, inițiativa particulară și libera concurență – constituiau tot mai mult o armă împotriva ascensiunii și arbitrarului capitalului monopolist, un mijloc de apărare și supraveghere a grupurilor burgheze neintegrate. De aici, caracterul economiei liberale și,

mai târziu, neolibérale, în varianta românească dintre cele două războaie mondiale. Liberul schimb, ca expresie a politicii comerciale externe, nu mai este riguros presupus și cerut de promotorii acestei doctrine. Unii dintre ei - printre care se numără și Gh. Tașcă - acceptă, după cum am văzut, protecționismul vamal cu condiția ca el să fie multilateral, adică să avantajeze atât industria, în ansamblul ei, cât și agricultura și să fie limitat în timp, urmărind punerea în stare de competitivitate a produselor industriale și agricole românești în cadrul liberului schimb internațional.

Baza obiectivă a existenței sau, mai exact, a prelungirii existenței în timp a liberalismului economic, a constituit-o după opinia noastră, faptul că România s-a aflat cu aproximație până în perioada crizei din 1929-1933 în prima fază a capitalismului. Nu putem trece însă cu vederea nici peste fenomenul socializării tot mai pregnante a producției, al agravării contradicției fundamentale a capitalismului, inclusiv sub forma și sub impulsul capitalismului monopolist de stat, fenomene care prefigurau maturizarea condițiilor revoluției socialiste. Reacția neoliberală din deceniul al patrulea al secolului trecut a fost organic legată de acest proces. De aici direcția antirevoluționară a liberalismului economic și a variantei sale neolibérale.

Toate acestea caracteristici ale liberalismului și neoliberalismului economic - caracterul antimonopolist, defensiv și antirevoluționar - s-au manifestat în mod firesc, în grade și cu intensități diferite în România interbelică, în funcție de orientarea mai apropiată sau mai depărtată de arhetipul doctrinei burgheze clasice, de atitudinea mai rigidă sau mai reformistă a diferiților săi adepți. Distingem astfel cel puțin două orientări. Prima - accentuat reformistă, admitând intervenția statului în sensul arătat mai sus, a fost reprezentată în special de Gh. Tașcă, I. Gr. Dimitrescu și parțial de P. H. Suci. Ea este aceea care s-a transformat, în a doua jumătate a deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, în orientarea economică neoliberală. A doua, mai rigid fidelă postulatelor clasice, făcând apologia individualismului ca mijloc preventiv împotriva tendințelor colectiviste, opunându-se aproape oricărei forme de intervenție a statului, a fost reprezentată îndeosebi de Gh. Strat și, în mare măsură, de I. N. Evian, Valeriu Roman și alții.

GHEORGHE ZANE. Analiza politicii fiscale

Interesul economistului Gheorghe Zane pentru problemele financiare și, în special, pentru cele de natură fiscală, nu numai că nu a slăbit o dată cu trecerea timpului, ci, dimpotrivă, a căpătat valențe noi. Dovadă a celor afirmate este lucrarea sa "Legislația fiscală română și comparată", publicată în anul 1937. Deși concepută ca un curs universitar, lucrarea la care ne referim este o analiză critică a reglementărilor fiscale din România anilor '20-'30 ai secolului trecut, prin prisma realităților din țara noastră, un studiu comparativ al sistemelor fiscale din acea vreme din câteva țări vest-europene și, în același timp, o pledoarie pentru un sistem fiscal modern, democrat și eficient.

După reîntregirea țării în urma Primului Război Mondial, în România ființau paralel mai multe regimuri fiscale: un regim învechit și nedrept, care mai păstra unele elemente instituite cu o sută de ani în urmă prin Regulamentul Organic, în Vechiul Regat; un altul, la fel de anacronic, moștenit de la Rusia țaristă, în Basarabia; un al treilea de concepție austriacă, în Bucovina, și un al patrulea, moștenit de la fostul Imperiu Austro-Ungar, ceva mai evoluat, dar care nici acesta nu ținea pasul cu progresul în materie, înregistrat în țările occidentale, în Transilvania și Banat.

Întrucât nici unul din cele patru regimuri fiscale existente în România, în anul 1921, nu merita să fie generalizat, trebuia constituit un sistem fiscal nou, așezat pe principii moderne și democratice, inspirat din experiența țărilor avansate. Noul sistem, după opinia lui Gh. Zane, trebuia să fie elastic, pentru a se putea adapta fluctuațiilor vieții economice, să se edifice pe o asietă fiscală care să nu împiedice cu nimic dezvoltarea economiei de atunci a țării; în sfârșit, sistemul fiscal trebuia să țină seama de interesele contribuabililor, adică să asigure echitatea fiscală.

Pentru ca noul sistem fiscal să răspundă imperativelor vremii era necesar ca la baza lui să stea principiile generalității și uniformității: primul principiu cerea ca la sarcinile țării să contribuie toată lumea, fără nici o favoare, fără nici un privilegiu, iar cel de-al doilea solicita ca fiecare contribuabil să fie impus după capacitatea sa: „Nu numai o idee elementară de dreptate, dar și un fundamental interes economic, cer ca sarcinile fiscale să fie în raport direct cu totalitatea mijloacelor bănești, cari depășesc minimul de existență, ale fiecăruia. Uniformitatea impunerii implică deci diversitatea contribuțiilor”¹⁹⁸.

¹⁹⁸ G. Zane, *Legislație fiscală română și contemporană*, Institutul de Arte Grafice „Albina Românească”, Iași, 1937, p. 10

La întrebarea retorică: ce asietă fiscală trebuie să aleagă atunci legiuitorul român: venitul sau averea?, Gh. Zane răspundea cu argumente economice temeinice: venitul, dar nici averea nu poate fi ignorată. „Doctrina filosofică – susținea profesorul ieșean – era deja unanimă în a susține că cel mai bun impozit direct, cu caracter permanent, este impozitul pe venit. Venitul este o categorie economică în permanentă refacere. Prelevarea unei porțiuni din venit nu atinge forța economică care-l crează. Din contră, prelevarea unei porțiuni din avere – poate lovi în mijloacele de producție și ale venitului și ale averii înseși. Impunerea venitului este apoi în măsură de a satisface mai complet nevoia de justiție fiscală. Pe diversele categorii de venituri se pot pune impozite diferite, după cum aceste venituri sunt mai greu sau mai ușor obținute”¹⁹⁹.

În schimb „Un impozit direct, unic și permanent, care să aibă exclusiv ca asietă averea, n-a fost niciodată preconizat sau aplicat – afirmă Gh. Zane. Un astfel de impozit este o imposibilitate; căci prelevarea din averea cuiva, în mod repetat, a câte unei porțiuni, independent de faptul dacă această avere se regenerează sau nu, duce inevitabil la desființarea ei, și prin urmare la secarea a însăși sursei impozitului”²⁰⁰. Cu toate acestea, perceperea unui impozit pe venit nu exclude posibilitatea și nici necesitatea instituirii unui impozit pe avere, ca impozit extraordinar, ca impozit pe averea rentabilă (pe capital) sau ca impozit nominal pe avere.

O altă opțiune, pe care legiuitorul român trebuia să o facă cu privire la impozitul pe venit, era aceea între un impozit cedular și unul global. După cum se știe, impozitul cedular presupune impunerea separată și diferențiată a fiecărei categorii de venit, în funcție de proveniență – din salarii, din profesii libere sau din exploatarea capitalului – întreprinderi agricole, comerciale, industriale, bancare etc. Impozitul global pe venit nu ține seama nici de numărul și nici de sursa veniturilor, atingându-le pe toate, în bloc, fără discriminare.

Gh. Zane este de părere că atât impozitul cedular, cât și cel global prezintă și avantaje și dezavantaje, și unul și celălalt fiind consacrate de practica diferitelor țări: „Impozitul cedular prezintă în principiu superioritate prin faptul că oferă o bază mai sigură, mai rentabilă și mai greu de fraudat decât impozitul global. În sistemul impozitelor cedulare, plătește nu contribuabilul, ci sursa. Prin acest caracter real, impozitele se prelevă nu de la contribuabil, personal, la locul domiciliului său, ci chiar la locul unde se produce venitul – ceea ce permite o evaluare mai exactă a masei

¹⁹⁹ *Idem*, p. 11

²⁰⁰ G. Zane, *Op. cit.*, p. 12

impozabile. În schimb impozitul global este mai în măsură să se apropie de postulatele dreptății fiscale, pentru că poate ține seamă pe deoparte de facultățile fiscale ale contribuabilului în întregimea lor, iar pe de altă parte de greutatea pe care acesta le are de suportat. Impozitul global însă, ca impozit unic pe venitul total, este în mod obișnuit mai puțin rentabil decât mai multe impozite pe veniturile discriminate; de aceea țările cari l-au adoptat au trebuit să recurgă și la alte impozite directe [...]”²⁰¹.

Gh. Zane sintetizează cu obiectivitate argumentele invocate atât de adversarii, cât și de partizanii impunerii progresive. Astfel, „adversarii progresivității susțin că nu se justifică cu nimic prelevarea sub formă de impozit a unei porțiuni de bunuri din ce în ce crescândă. Un asemenea impozit – argumentează ei – nu realizează ideea de dreptate fiscală, ci din contră, ideea de nedreptate. Apoi impozitul progresiv absorbind porțiuni importante din marile venituri, limitează acumularea capitalului și paralizează, prin urmare, dezvoltarea vieții economice. Impozitul progresiv, mai suprimă – susțin adversarii săi – spiritul de economie, îndemnând pe contribuabil la risipă; iar ca ultimă și importantă consecință, se afirmă că impozitul progresiv încurajează evaziunea, tocmai din cauza sarcinii fiscale prea grele, pe care o aruncă pe unii contribuabili [...]. Partizanii tarifului progresiv pleacă în general de la ideea că, impozitele, pe lângă rolul lor fiscal, mai au și un rol social. Statul este dator, ca prin sistemul său de impunere, să atenueze deosebiriile prea mari de averi micșorând distribuția nedreaptă a averiilor. Ori, mijlocul cel mai bun este tariful progresiv, cu ajutorul căruia bogații sunt constrânși să plătească în raport cu averea lor, deci mai mult decât săracii [...]

Ulterior, în favoarea progresivității au fost aduse argumente nouă [...]. S-a remarcat, și cu drept cuvânt, că o nivelare – măcar parțială – a averilor, nu este cu putință și în regimul capitalist nici nu este de dorit. Impozitele nu pot și nici nu trebuie să aibă un asemenea rol. Dar aplicarea progresivității la impozitele directe este în măsură să atenueze în schimb nedreptatea fiscală care se face maselor populare, prin dezvoltarea crescândă a impozitelor indirecte”²⁰².

Referindu-se la reforma fiscală din 1921, al cărei artizan a fost Nicolae Titulescu, Gh. Zane îi elogiază laturile pozitive, novatoare, care vizează concepția impunerii, dar în același timp îi critică slăbiciunile, mai ales pe cele legate de aspectele tehnice ale așezării și perceperii impozitelor nou introduse.

²⁰¹ G. Zane, *Op. cit.*, p. 16–17

²⁰² G. Zane, *Op. cit.*, p. 18–19

„Reforma din 1921 – susține G. Zane – era profund radicală prin aceea că introducea principiul impunerii raportate la puterea contributivă a fiecăruia. Ori, o reformă elaborată pe o astfel de bază, într-o țară cu regim fiscal caracterizat prin favoruri și privilegii, era menită de la început să provoace adversități. Cu atât mai mult aceste adversități trebuiau să fie și mai mari, cu cât era vorba de o impunere care trebuie să apese – față de trecut – destul de greu asupra claselor avute [...]. Campania în contra noului regim era cu atât mai ușor de susținut, cu cât legiuitorul a făcut greșeala de a nu-și asigura sprijinul mării mase de contribuabili săraci, prin dispoziții de favoare față de micile venituri. Astfel, minimum de existență era mult prea redus, degrevările pentru sarcinile de familie prea mici, veniturile din muncă prea greu impuse comparativ cu acele ale capitalului etc. Apoi se mai obiecta, în parte pe dreptate, că latura tehnică a reformei este prea complicată, atât pentru contribuabili, cât și pentru fisc, lipsit în acel moment de organe cu pregătirea necesară aplicării unei astfel de reforme.

Obiecțiunea principală însă, care trebuie adusă reformei din 1921, este aceea că sistemul ei nu era cel mai potrivit structurii economice a României din acea vreme. Legiuitorul nostru a adoptat de plano concepția franceză, însușindu-și uneori de-a dreptul textul legilor franceze, fără a ține seama că între structura economică a României și cea a Franței este o profundă deosebire”²⁰³.

Reforma fiscală inițiată de N. Titulescu, după cum se știe, a fost votată de parlament în 1921, dar n-a fost pusă în aplicare, fiind înlocuită numai după doi ani prin reforma inițiată de Vintilă Brătianu.

„Cu toată scurta ei durată – opinează Gh. Zane – totuși trebuie să recunoaștem reformei din 1921 un rol de seamă în istoria fiscală a României contemporane. Ea a deschis drumul înspre modernizarea sistemului de contribuții directe, pregătind terenul pentru impozitul pe venit în sensul modern al cuvântului; ea a rupt cu o tradiție de privilegii fiscale, făcându-le imposibilă renașterea ulterioară; ea a introdus marile idei ale dreptății fiscale; ea, în sfârșit a creat perspectivele unei baze serioase pentru bugetul nostru, în care impozitele directe să fie în măsură să ocupe locul cuvenit”²⁰⁴.

După cum se știe, legea contribuțiilor directe din 1923 a păstrat, în linii generale, structura sistemului fiscal propus de N. Titulescu; el era alcătuit din șase (în loc de șapte) impozite elementare, de tip real, percepute în cote proporționale și un impozit global, de tip personal, în cote progresive; în schimb, au fost reduse cotele impozitelor și a fost simplificată tehnica așezării acestora.

²⁰³ G. Zane, *Op. cit.*, p. 38–39

²⁰⁴ G. Zane, *Op. cit.*, p. 39

Gh. Zane nu are obiecțiuni cu privire la concepția care a stat la baza noii legi și care îmbină impunerea cedulară (separată) și discriminatoare a veniturilor cu impunerea globală (cumulativă) și personală a veniturilor. El este preocupat mai degrabă să dea un suport teoretic acestei concepții. Impozitele elementare, ca impozite reale, afirmă acesta, „[...] atacă venitul, fără a ține seamă de persoana contribuabilului. Oricare ar fi situația sa generală, bună ori rea, oricare i-ar fi starea civilă, oricare i-ar fi naționalitatea, vârsta, sexul, la venituri nete egale, impozitul este pentru toți egal. Impozitul pe venitul global este, din contră, un impozit personal. El nu atacă venitul în sine, ci capacitatea contributivă a unei persoane. De aceea [...], proporționalitatea este specifică impozitelor reale, pe când progresivitatea - celor personale. Impozitul global [...] are mai mult un caracter compensator, decât unul fiscal. În momentul când nici impozitele elementare și nici cele indirecte nu țin seamă de facultățile de plată ale contribuabililor, un impozit complementar, progresiv, este menit a restabili măcar într-o mică parte dreptatea fiscală zdruncinată de așezarea întregii fiscalități”²⁰⁵.

Gh. Zane este un adept convins al aplicării principiului discriminării, la impunerea veniturilor, în funcție de proveniența acestora. Motivându-și poziția, el afirmă: „Este firesc ca veniturile muncii să se bucure de un tratament fiscal mai favorabil. Izvorul unui astfel de venit este însăși uzura energiei umane. Un astfel de venit nu poate dura decât atât cât și ființa care produce această energie. Deci nu numai un interes uman general, dar și unul pur fiscal, cere menajarea acestei energii: legislația fiscală trebuie să impună mai ușor veniturile muncii, pentru a lăsa omului care trăiește muncind, mai multe mijloace de existență și a-i ușura astfel reproducția cât mai îndelungată a propriului și unicului său mijloc de viață.

Venitul capitalului se produce în cu totul alte condiții. El nu implică niciodată uzura beneficiarului său: un astfel de venit este totdeauna produs în afara activității directe a proprietarului capitalului. După cum spune un cunoscut economist: «fie că ninge, fie că plouă, fie că rentierul e sănătos, fie că-i bolnav, fie că-i tânăr, fie că-i bătrân, că se odihnește acasă sau umblă prin lume, venitul totdeauna aleargă după el». Concepția modernă fiscală, era datoare să țină seamă de această particularitate, așa că tarifele de impunere a veniturilor din capitaluri, și la noi, ca și aiurea, au trebuit să fie mai urcate”²⁰⁶.

Din nevoia, chipurile, de simplificare fiscală, în 1934 impozitul global a fost abrogat, iar în locul lui a fost instituit un alt impozit complementar, denumit supracotă. De acum înainte fiecare venit impozabil va fi grevat de

²⁰⁵ G. Zane, *Op. cit.*, p. 42

²⁰⁶ G. Zane, *Op. cit.*, p. 43

două impozite: unul elementar, proporțional și altul nou, supracotă, în principiu cu tarif progresiv. Specialiștii, între care se numără și Gh. Zane, consideră că, în spatele acestei reale simplificări de natură tehnică, se ascunde, de fapt, o măsură menită să reducă sarcina fiscală a celor cu venituri mari și care subminează echitatea fiscală și diminuează veniturile bugetului de stat: „Consecințele negative ale introducerii supracotei, vor depăși însă avantajele unei simplificări a tehnicii fiscale, căci reprezintă beneficii considerabile pentru marii contribuabili [...]. O primă și importantă caracteristică este că el grevează numai persoanele fizice și nu persoanele morale sau societățile [...]. În sistemul globalului impunerea numai a persoanelor fizice avea o justificare bine întemeiată, întrucât fiind vorba de un impozit așezat pe facultățile de plată ale contribuabilului ca persoană fizică, impunerea și a colectivităților de persoane nu mai putea avea loc, căci s-ar fi produs de același impozit o dublă impunere. Supracota fiind însă prin natura ei un impozit real, ar fi urmat în mod logic ca să fie impozabili toți acei cari au fost impuși și la elementar, prin urmare și societățile, scutindu-se eventual componenții lor de supracotă pentru a nu fi o dublă impunere. Sistemul adoptat de legiuitor este discutabil, căci dispune ca la persoanele juridice, deci și la societățile anonime, să se impună părțile de beneficiu cuvenite asociațiilor numai atunci când nu ar fi supuse la impozitul mobilier. Or știm deja că după dispozițiile legii contribuțiilor, dividendele nu sunt impuse la comercial pe motivul că sunt impuse la mobilier, de unde urmează că supracota nu este aplicabilă, după textul legii, beneficiilor realizate de asociațiile persoane juridice, cu orice titlu ar fi încasate”²⁰⁷.

Referindu-se la principiul echității fiscale, Gh. Zane afirmă: „impozitul supracotă [...] contravine principiilor consacrate ale unei politici fiscale în care ideea de dreptate avea încă un rol hotărâtor. Astfel venituri egale sunt impuse inegal cu avantajii senzibile pentru marile venituri provenind din mai multe surse [...]. Prin jocul miraculos al cotelor se ajunge [...] că veniturile unei persoane cu cât sunt mai consolidate, plătesc mai puțin; iar venitul din valori mobiliare, care în toate legislațiile din lume este mai greu impus de cât ori care altul, la noi, grație supracotei, este cel mai ușor, chiar decât veniturile din muncă. Oricât de puternică ar fi la noi nevoia refacerii capitalurilor mobiliare distruse, totuși nu se poate justifica un astfel de regim fiscal”²⁰⁸.

În legătură cu contenciosul contribuțiilor directe, G. Zane abordează o serie de aspecte interesante, dintre care unele sunt de actualitate și în

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 85–86

²⁰⁸ G. Zane, *Op. cit.*, p. 86–87

zilele noastre. El explică de ce regulile din legislația procedurală fiscală sunt diferite de cele ale procedurii dreptului comun. În timp ce regulile procedurii civile sunt edictate pentru a servi la valorificarea unor drepturi particulare în concurență cu alte drepturi particulare, regulile din procedura fiscală sunt elaborate în funcție de existența unor obligații unilaterale ale particularilor față de stat. „Căci nu trebuie să uităm, – afirmă profesorul ieșean – că impozitul, ori care ar fi el nu poate avea o bază contractuală; orice impozit, după cum spune G. Jèze, este o «obligație juridică care ia naștere fără consimțământul contribuabilului»; el este o expresie a suveranității statului”²⁰⁹.

Referindu-se la felul și mărimea sancțiunilor contravenționale și penale, aplicate în țările occidentale, celor care încalcă prevederile legilor fiscale – amenzi, închisoare, confiscare – Gh. Zane ajunge la concluzia că „dintre toate legislațiile penale fiscale [...] noua legislație germană este cea mai severă. O astfel de legislație este posibilă numai într’un regim autoritar, acolo unde contribuabilul nu este chemat nici direct, nici indirect să-și dea adeziunea sa. În țările cu regim democratic represiunea fraudelor fiscale este în general mai puțin severă”²¹⁰.

Aceasta nu înseamnă că el ar fi pentru aplicarea unui tratament mai blând față de marii evazionişti. Dimpotrivă. „Represiunea mai severă a fraudelor în domeniul marilor contribuabili este peste tot o necesitate, întrucât e un fapt deplin constatat că evaziunea este mult mai frecvent practică de bogați de cât de săraci. Apoi tarifele progresive și degrevarea micilor contribuabili este la fel o necesitate, având un caracter compensator față de creșterea impozitelor indirecte cari lovesc mult mai greu contribuabilul sărac. Impozitul trebuie să fie în aceste condițiuni nu numai un instrument financiar, ci și unul social”²¹¹.

O altă fațetă a contenciosului fiscal este aceea a atitudinii guvernanților față de cei care nu plătesc amenzile contravenționale la care sunt supuși pentru neachitarea sumelor datorate statului cu titlu de impozite. Comentariul ce urmează a fost prilejuit de adoptarea, în 1935, de către parlamentul țării noastre, a unei legi pentru lichidarea debitelor din contravenții și care a provocat indignarea pe deplin justificată a profesorului ieșean: „Lipsa de vigilență a organelor fiscale, pe care o arată legiuitorul ca fiind cauza neîncasării debitelor din amenzi, nu poate avea ca urmare logică absolvirea infractorilor. O astfel de politică fiscală este o puternică

²⁰⁹ G. Zane, *Op. cit.*, p. 90

²¹⁰ G. Zane, *Op. cit.*, p. 92

²¹¹ G. Zane, *Op. cit.*, p. 93

primă de încurajare pentru înmulțirea fraudelor fiscale, cari se văd la urma urmelor nesanctionate, iar orice urmărire în viitor se va izbi de rezistența contribuabilului amendat, care în mod firesc va spera și o altă lege de absolvire a noilor infracțiuni. Dintre toate greșelile făcute în politica noastră fiscală în ultimii ani, credem că nu este una mai mare ca aceasta, cu atât mai mult cu cât ar putea fi interpretată că nu este o simplă greșală de concepție, ci o măsură menită să favorizeze cine știe ce infractor din lumea influentă a politicii noastre”²¹².

Pe baza unui bogat material factic, referitor la mai multe țări europene și la drumul parcurs de acestea, G. Zane încearcă să stabilească un raport de dependență între regimul politic care guvernează țara și politica fiscală promovată de acesta: „În statele cu o formă de guvernământ oligarhică, impusă de sus în jos prin forță și menținută prin tiranie, sarcinile fiscale apasă aproape exclusiv pe masele populare. Conducătorii își creează regimuri de favoare; dreptatea fiscală ca și dreptatea socială sunt streine de normele guvernământului. Numai regimurile politice bazate pe reprezentare populară și pe instituțiile dependente, sunt în măsură să realizeze pentru majoritatea populației sisteme fiscale călăuzite de spiritul dreptății. Impozitul pe venit s’a dezvoltat paralel cu regimul parlamentarismului și democrației, pentru că acesta, prin natura lui, este în măsură, mai mult ca oricare altul, să conformeze sarcina fiscală capacității contributive a fiecăruia”²¹³.

Gh. Zane a subliniat în repetate rânduri că ideea fundamentală a impunerilor moderne este conformarea impunerii cu capacitatea de contribuție a fiecăruia. „Realizarea integrală a acestei idei ar impune existența numai a impozitelor directe, personale, cu tarife progresive. În fapt lucrul este imposibil, căci un astfel de sistem prin natura lui ar fi prea puțin rentabil. Nevoile considerabile ale bugetelor moderne au impus în toate statele și impozite indirecte, cari sunt în general foarte rentabile și mult mai ușor de perceput. În unele țări, cu regimuri fiscale mai drepte, articolele de mare consum popular nu sunt de loc impuse, sau în tot cazul impuse foarte ușor. La noi însă, necesitățile au dus la impunerea mai a tuturor articolelor de mare consum, ca sarea, petrolul, zahărul, băuturile, tutunul, cafeaua, orezul, ceaiul etc., grevând populația săracă cu o enormă sarcină fiscală.

Cu evoluția pe care a luat-o sistemul general fiscal din țara noastră, în ultimii ani, pe de o parte prin suprimarea impozitului direct personal, prin avantajarea veniturilor din capital, și mai ales prin practica con-

²¹² G. Zane, *Op. cit.*, p. 110

²¹³ *Ibidem*, p. 135

siderabilă a evaziunii la comercial și industrial, iar pe de altă parte, prin înmulțirea și sporirea impozitelor indirecte, sarcinile fiscale ale statului apasă relativ din ce în ce mai puțin pe clasele avute și din ce în ce mai greu pe cele sărace. Asistăm prin urmare la o reîntoarcere lentă, dar progresivă, către o situație fiscală din regimurile de odinioară, de atâtea ori condamnată și socotită definitiv dispărută”²¹⁴.

O incursiune chiar și sumară în opera lui Gh. Zane ne conduce la câteva concluzii demne de relevat. Astfel, G. Zane a fost un economist multilateral, care a abordat cele mai variate aspecte ale științelor economice, ale istoriei economiei naționale și ale gândirii economice, între care un loc aparte îl ocupă problemele monetare, fiscale și bugetare.

În lucrările sale consacrate epocii moderne, Gh. Zane analizează cu clarviziune stările de lucruri din România, evidențiază meritele și limitele reformelor fiscale din anii 1921 și 1923, ca și pe cele ale altor inițiative legislative în materie de impozite și taxe. Apreciază rolul de avangardă jucat de Franța și alte țări occidentale în democratizarea sistemelor lor fiscale, dar se pronunță cu hotărâre împotriva copierii acestora de către noi.

Faptul că opiniile lui Gh. Zane cu privire la problemele fiscalității continuă să fie de actualitate și în zilele noastre și să aibă numeroși susținători dovedește caracterul peren al operei sale, precum și clarviziunea de care a dat dovadă încă din anii tinereții. Gh. Zane ne-a lăsat o operă bogată care merită să fie studiată cu atenție, fiind plină de învățăminte valabile și astăzi.

²¹⁴ *Ibidem*, p. 137–138

ȘTEFAN C. ZELETIN. Sociolog, economist și filosof

“Primul mare spirit rectiliniu al culturii noastre”, cum l-a numit filosoful Nae Ionescu, Ștefan C. Zeletin (pseudonimul lui Ștefan Motăș), s-a născut în ziua de 19 iunie 1882, în satul Burdusaci, din fostul județ Tecuci, actualul județ Bacău, într-o familie de răzeși înstăriți.

Între 1895-1898 petrece “trei ani nefericiți” la seminarul teologic din Roman, care i-au distrus sănătatea și credința²¹⁵. A absolvit Liceul “Gheorghe Roșca Codreanu” din Bârlad, în 1902 și Facultatea de Litere din Iași, specialitatea filosofie și filologie clasică, în 1906. Între 1909 și 1912 studiază filosofia la Universitățile din Paris, Berlin, Leipzig, Erlangen și Oxford, luându-și doctoratul cu calificativul Magna cum Laude, la Universitatea din Erlangen, Germania, în 1912, cu teza « Idealismul personal față cu idealismul absolut în filosofia engleză contemporană », sub conducerea lui Richard Falckenberg, lucrare publicată în 1914 la Berlin și “având ca specialități de doctorat: a) Filosofia, b) Economia națională și c) Pedagogia”²¹⁶. În același Memoriu de Titluri și Lucrări scrie că este “membru al Societății române de filosofie, precum și al Institutului Social Român, în care îndeplinesc sarcina de secretar al Secției Sociologice”.

A participat pe frontal de luptă în Primul Război Mondial și a funcționat ca profesor la Liceele “Gheorghe Roșca Codreanu” din Bârlad (1909-1920) și “Mihai Viteazul” din București (1920-1927), iar apoi, până la moartea sa timpurie (București, 20 iulie 1934), ca profesor universitar, la facultatea din Iași al cărei student fusese, la Catedra de Introducere în filosofie și istoria filosofiei vechi și medievale (din 1927 a fost șeful acestei catedre).

A colaborat la 19 reviste, printre care: “Ideea europeană”, “Cronica Moldovei”, “Convorbiri literare”, “Arhiva pentru știința și reforma socială”, “Independența economică”, “Dreptatea socială”, “Revista de filosofie”, “Plutus”, “Viitorul”, “Revista română”, “Viața românească”, “Revista critică”, “Minerva”, “Pasul vremii”, “Năzuința românească”, “Pasiuni agrare și sociale”, “Îndreptarea”, “Utopia”, “Țara noastră” ș.a.

Principalele sale lucrări sunt (o delimitare clară a domeniilor este, în unele cazuri, fortuită, aceeași lucrare având și contribuții notabile în celelalte două domenii menționate):

²¹⁵ cf. Paul E. Michelson – Procesul dezvoltării naționale române. Contribuția lui Ștefan Zeletin, extras din Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XXIV/1, 1987, p. 366

²¹⁶ cf. Șt Zeletin – Memoriu de Titluri și Lucrări Alcătuit în vederea ocupării catedrei de Economie politică și națională de la Universitatea din Cernăuți, București, 1923, p. 3

1. sociologice: "Burghezia română. Originea și rolul ei istoric" (București, 1925), "Istoria socială" (București, 1925); "Neoliberalismul" (București, 1927);
2. economice: „Economie politică și instrucție civică pentru clasa a VIII-a de liceu, cu noțiuni de drept administrativ de Iuliu Pascu”;
3. filosofice: "Evanghelia naturii" (Iași, 1915); "Sextus Empiricus, scurtă expunere a filosofiei sceptice" (București, 1923); "Nirvana. Gânduri despre lume și viață" (București, 1928).
4. alte scrieri, în principal cu conținut literar și pedagogic: "Din Țara Măgarilor, însemnări" (București, 1916), „Retragerea" (București, 1926) – memorii de război, „Naționalizarea școalei" (București, 1926)

Opera lui Ștefan C. Zeletin a fost apreciată de mari personalități ale culturii și gândirii noastre, precum: G. Călinescu, G. Ibrăileanu, E. Lovinescu, I. Petrovici, C. Rădulescu-Motru, T. Vianu, precum și de Paul E. Michelson, de la Huntington College, SUA. Cea mai amplă, documentată și pertinentă prezentare i-a făcut-o Cezar Papacostea în lucrarea „Ștefan Zeletin. Viața și opera lui”, Editura autorului, București, 1935, 70 pagini.

Omul Zeletin a fost un intelectual fin, de mare forță spirituală, ale cărei analize și idei sunt și astăzi perene și importante pentru un studiu atent și avansat în domeniile respective. Să analizăm pe rând, domeniile în care a excelat ca specialist Ștefan C. Zeletin - folosim și inițiala tatălui, în pofida felului cum a semnat lucrările sale, pentru a-l deosebi de alți intelectuali, cu același nume și prenume.

Cezar Papacostea, cel mai erudit și complet biograf al lui Ștefan C. Zeletin îi împarte opera în două mari grupe: imprimate, pe care le vom aminti succint în cele ce urmează și inedite. „Grupele a doua de scrieri, cuprinzând manuscrisele se poate și ea împărți în trei categorii: 1. total inedite; 2. publicate parțial și 3. ediții noi, mărite sau numai completate. Opera lui Zeletin trebuia să apară întreagă, în 12 volume, în cursul anului 1935”²¹⁷. Papacostea reproduce lista întreagă a operelor lui Ștefan C. Zeletin, așa cum a fost întocmită de autor la sfârșitul anului 1926, revăzută în martie 1931 și, respectiv, în 1933 – ultima listă, pe care o reproducem și noi pentru a demonstra grandoearea sistemului filosofic, economic și sociologic al acestuia:

- I. „Un om”²¹⁸ (conținut literar, cca 100 pag)
- II. „De unde vine lumina” (conținut literar, cca 300 pag)

²¹⁷ apud Cezar Papacostea - Ștefan Zeletin. Viața și opera lui, Editura autorului, București, 1935, pp.26-27

²¹⁸ această lucrare și celelalte trei, subliniate de mine, au rămas neterminate

- III. „Clipe de meditare” (aforisme, cca 100 pag; gata din 1911, un an înainte de a-și susține doctoratul)
- IV. „Evanghelia naturii” (conținut filosofic, cca 300 pag)
- V. „Esența firii” (conținut filosofic; cca 300 pag)
- VI. „Filosofia ritmului” (conținut filosofic; cca 350 pag)
- VII. „Retragerea” (conținut literar, cca 150 pag)
- VIII. „Burghezia română” (conținut sociologic; cca 300 pag)
- IX. „Neoliberalismul” (conținut sociologic; cca 300 pag)
- X. „Naționalizarea școalei” (conținut pedagogic; cca 120 pag)
- XI. „Istoria socială” (conținut social-filosofic; cca 300 pag)
- XII. „Un program” (conținut social-politic, cca 120 pag).

Oricum am întoarce această proprie listă de lucrări de referință, ea numără

- 3 lucrări cu conținut literar (550 pag)
- 4 lucrări cu conținut filosofic (1050 pag)
- 2 lucrări cu conținut mixt (social-filosofic și social-politic) (420 pag)
- 2 lucrări cu conținut sociologic (600 pag)
- o lucrare cu conținut pedagogic (120 pag).

Deci, conform propriei clasificări, după numărul de pagini al lucrărilor sale, Ștefan C. Zeletin a fost mai întâi filosof, apoi literat și, în al treilea rând, sociolog. Tot el apreciază: „Activitatea mea științifică este închinată deopotrivă cercetărilor economice, sociologice și filosofice. Astfel, lucrările științifice publicate până în prezent se împart în două categorii distincte: a) studii economice și sociologice, și b) scrieri filosofice”²¹⁹.

I. Opera economică și sociologică

Din întâia categorie am ales 8 studii esențiale, redactate și selectate astfel de Zeletin, la care am adăugat o lucrare, de asemenea esențială:

1. „Revoluția burgheză în România: Dezvoltarea economico-socială a României de la 1829 până la 1866”, publicat în Arhiva pentru știință și reformă socială, an III, nr. 2-3;
2. „Desvoltarea economico-socială a României de la 1866 până în prezent”, publicat în Arhiva pentru știință și reformă socială, an III, nr. 4. Aceste două studii fac parte din prima încercare de reconstituire a evoluției capitalismului românesc, a cărui existență nu numai că nu a fost cunoscută, dar a fost și tăgăduită. Ele cercetează

²¹⁹ Șt Zeletin – Memoriu de Titluri și Lucrări Alcătuit în vederea ocupării catedrei de Economie politică și națională de la Universitatea din Cernăuți, București, 1923, p. 3

înfiriparea capitalismului în Principatele Române și apoi în România, de la Tratatul de la Adrianopol (1829) și până la 1923.

3. „Revoluția agrară și prefacerile clasei țărănești”, publicat în Arhiva pentru știință și reformă socială, an IV, nr. 1.
4. „Marea finanță în economia și politica României”;
5. „Furt economic și furt juridic”;
6. „Finanță economică și antisemitism”;
7. „Ce este școala unitară a muncii ?”;
8. „Finanța națională și politica de stat”, care au fost prezentate în diverse conferințe, au fost publicate parțial și au servit pentru lucrarea esențială a lui Ștefan C. Zeletin, „Burghezia română. Originea și rolul ei istoric” (București, 1925) - prima încercare reală de a studia sistematic și de a explica dezvoltarea României moderne, de la începutul mișcării naționale și până la Marea Unire din 1918. „Neoliberalismul” este, de asemenea, o lucrare importantă cu conținut sociologic. Valeriu D. Brădiceanu analizează într-o extrem de bine documentată lucrare, opera sociologică și economică a lui Ștefan C. Zeletin²²⁰. „Istoria socială”, lucrare neterminată, are un conținut social și filosofic, situându-se la granița dintre cele două domenii enunțate.

II. Opera filosofică

Teza sa de doctorat mai sus-citată, în ansamblul ei o lucrare filosofică, susține ideea conform căreia pragmatismul american și cel britanic nu au fost decât simple adaptări ale idealismului hegelian la temperamentele individualiste ale anglo-saxonilor.

În afara tezei de doctorat, Ștefan C. Zeletin a mai scris următoarele lucrări filosofice:

- „Evanghelia naturii”, vol. I, Iași, 1913 („pornind de la o nouă concepție a vieții sufletești, lucrarea încearcă să stabilească o nouă concepție a naturii pe baza principiului spontaneității”, „vol. II nu a putut găsi încă editor” notează autorul);
- „Sextus Empiricus: scurtă expunere a filosofiei sceptice”, Editura Cultura Națională, 1922.

Alte două lucrări cu conținut filosofic au fost: „Esența firii”, definitivată după 1923 și „Filosofia ritmului”, neterminată. Maxima sa preferată „Sensul vieții este de a promova binele altora” ne descoperă în plan filosofic, altruismul notoriu de care a „suferit incurabil” Ștefan Zeletin.

²²⁰ Valeriu D. Brădișteanu – Ștefan Zeletin doctrinar al burgheziei românești, București, Tipografia Universul, 1943

III. Alte scrieri

Am putea grupa aici lucrările care nu intră în primele două categorii:

- „Funcția socială a învățământului”, „Naționalizarea școlii” și „Încercare de psihologie socială a culturii românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, care reprezintă un studiu și o lucrare de sociologia educației, respectiv, o lucrare de sociologia culturii;
- „De unde vine lumina”, „Clipe de meditare” și „Retragerea” – lucrări cu caracter literar;
- lucrarea, de asemenea neterminată, „Un program”, încerca să expună sistemul său de gândire.

Cum am putea caracteriza opera lui Ștefan C. Zeletin astfel mai bine decât el însuși? Iată aceste cuvinte desprinse din scrisoarea sa către revista *Ideea Europeană*: „Sunt câțiva ani de când mi s-a pus pe frunte stigmatul de gânditor materialist... N-aș spune adevărul, dacă aș pretinde că asemenea legendă, întreținută cu vădită intenție de discreditare, nu mi-a pricinuit unele momente de nervozitate. Dar am lăsat lucrurile, știind că odată legenda se va distruge singură... Adevărul e că cercetările mele sociale intră în cadrul unui întreg complex de gândire și alcătuiesc o simplă celulă în tot acest tot. Am fost și sunt în filosofie un incorigibil romantic: un romantic din temperament, nu din capriciile lecturii; din harul naturii, nu din acel al cărților. Sângele elinic, pe care nu fără fiori îl știu pulsând în vinele mele, mi-a creat sălașuș sufletesc în templul uman al filosofiei romantice germane, ea însăși plămădită în spiritul ei pe temeliile elenismului... În cadrul acestui determinism spiritual al universului, determinismul social, pe care-l aplic, este o simplă parte întregitoare. E drept că am intrat în pantheonul idealismului romantic pe porțița materialismului marxist, el însuși clădit pe miezul sufletesc romantic al evoluției continue... Orice nou an, pe care mi-l absoarbe ducere acestor la ultimele lor concluzii, îmi pare un adevărat furt, asupra operei de gândire care mă așteaptă, despre care n-am pierdut încrederea că se va naște, va nimeri calea către suflete și va restabili devărlul. Până atunci însă, iată-mă ajuns în publicistica noastră, din gânditor spiritualist romantic, un economist marxist, ba chiar și un grosolan filosof materialist. Când mă gândesc bine, mi se pare că nu am meritat această soartă”²²¹.

²²¹ după Valeriu D. Brădișteanu – Ștefan Zeletin doctrinar al burgheziei românești, București, Tipografia Universul, 1943, anexa nr. 1, p. 127-132 (selectiv)

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Angelescu, Ion N., *Avuția națională a României*, Editura Imprimeriile „Independența”, București, 1915
- Angelescu, Ion N., *Creditul și datoria publică a României Mari în legătură cu refacerea economiei naționale*, în *Analele statistice și economice*, an II, nr. 1, ianuarie 1919
- Angelescu, Ion N., *Istoria comerțului universal în legătură cu Istoria economică și cu Istoria culturii popoarelor*. Lecțiuni de deschidere a cursului de Istoria comerțului la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, Noua Tipografie profesională Dimitrie C. Ionescu, București, 1915
- Angelescu, Ion N., *Istoria comerțului*, Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, București, 1915
- Angelescu, Ion N., *Istoria economică și alte științe economice*. Lecțiuni ținute la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, București, 1916
- Angelescu, Ion N., *Îndrumări în politica economică și financiară a României*, Editura Tipografia profesională Dim. C. Ionescu, București, 1920;
- Angelescu, Ion N., *Les nouvelles tendances de l'économie internationale*, extrait de la revue „Annales Statistique et Économiques”, Editura Imprimeriei „Române Unite”, București, 1925
- Angelescu, Ion N., *Politica economică a României față de politica imperia-listă*, Editura „Tipografiile Unite” S.A., București, 1923
- Angelescu, Ion N., *Politica economică a României Mari*, Editura Tipografia profesională Dimitrie C. Ionescu, București, 1919
- Angelescu, Ion N., *Programe politice și acțiuni politice*, în *Analele statistice și economice*, an I, nr. 12, decembrie 1918
- Arcadian, N. P., *Industrializarea României*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Satului, 1940
- Argetoianu, Constantin, *Statul agrar*, Conferință ținută la Cercul Analelor din Brăila în 5 iunie 1933
- Austruy, Jacques, *Structure économique et civilisation*, collection Développement économique, Paris, Societe d'Edition d'Enseignement Supérieur, 1960

- Axenciuc, Victor, *Formarea sistemului industrial modern în România, Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării*, București, Editura Academiei Române, 2008
- Badea, Ligia, *Gândirea economică a lui Costin C. Kirițescu, Teză de doctorat*, București, Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice "Costin C. Kirițescu", f.a.
- Banu, Angela, *Datoria publică a României (1864-1949)*, Editura Oscar Print, București, 2012
- Basilescu, Aristide N., *Principii de economie politică*, vol. I – Partea generală, ediția a II-a revăzută, București, editat de A. T. Doicescu, 1932
- Bădulescu, Victor, *Curs de Economie Politică*, litografiat, 1932
- Bădulescu, Victor, *Curs de Economie Politică. Monedă – Schimb - Prețuri*, 1931
- Bărbulescu, Constantin și colectiv, *Economia și gestiunea întreprinderilor*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993
- Bărbulescu, Constantin și colectiv, *Economia și gestiunea întreprinderii*, ediția a II-a completată, București, Editura Economică, 1999
- Bărbulescu, Constantin și colectiv, *Strategii manageriale de piață*, București, Editura Economică, 1996
- Bărbulescu, Constantin, *Culegere de probleme și teste grilă privind economia și gestiunea întreprinderii*, București, Editura Economică, 2000
- Bărbulescu, Constantin, *Diagnosticarea întreprinderilor în dificultate economică*, București, Editura Economică, 2002
- Bărbulescu, Constantin, *Managementul producției industriale*, 3 vol., București, Editura Sylvi, 1997
- Bărbulescu, Constantin, *Managementul producției industriale*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995
- Bărbulescu, Constantin, *Managementul resurselor materiale*, București, Editura Sylvi, 2003
- Bărbulescu, Constantin, *Pilotajul performant al întreprinderii*, București, Editura Economică, 2000
- Bărbulescu, Constantin, *Sistemele strategice ale întreprinderii*, București, Editura Economică, 1999
- Bărbulescu, Constantin, *Sistemele strategice de producție pentru întreprinderile românești*, Centrul Român de Economie Comparată și Consensulaă, București, Editura Expert, 1999
- Bărbulescu, Constantin, *Teme de dezbateri, studii de caz, probleme și teste grilă privind managementul producției industriale*, București, Editura Sylvi, 2000
- Belli, Nicolae și Horowitz, Marcu, sub red., *Teorii și modele ale creșterii economice în socialism. Lucrările colocviului din iunie 1969*, Biblioteca

- oeconomica, vol. XV, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970
- Berindei, Dan, *Istoria Academiei Române (1866-2016)*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 2016
- Blaga, Ion, *Industrializarea. Schița unei teorii contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983
- Călniceanu, C. I., *Contribuții la normalizarea industriei românești*, Timișoara, Editura Tipografia Românească, 1938
- Cepoiu, Andreea Loreta, *Rolul activităților industriale în dezvoltarea așezărilor din spațiul metropolitan al Bucureștilor*, București, Editura Universitară, 2009
- Chistrugă, Boris, *Globalizarea și epoca post-industrială*, București, Editura Vitruviu, 2004
- Chițoiu, Dumitru G., *Industrializarea agriculturii noastre*, București, fără editură, 1931
- Constantinescu, Cornel, *Industrialisation, developpment economique et social : la zone Argeș-Pitești Roumanie*, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2006
- Constantinescu, N. N., coordonator, *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, vol. I-II și IV, București, Editura Academiei Române, 1996, 1998, 1999
- Constantinescu, Nicolae N. (coordonator), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, vol. IV, București, Editura Academiei Române, 2000
- Constantinescu, Nicolae N. (coordonator), *Istoria economică a României. De la începuturi până la Al Doilea Război Mondial*, vol. 1, București, Editura Economică, 1997
- Constantinescu, Nicolae N. (coordonator), *Istoria economică a României, 1939-1989*, vol. al II-lea, București, Editura Economică, 2000
- Constantinescu, Nicolae N., *Acumularea primitivă a capitalului în România*, București, Editura Academiei Române, 1991
- Constantinescu, Olga, *Critica teoriei "România - țară eminentemente agricolă"*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973
- Dandeu, Aurel Albert, *Liberalismul economic. Analiză istorico-metodologică din perspectiva unui management educațional*, Suceava, Editura George Tofan, 2011
- Dobrescu, Emilian M., *"Am fost și sunt un liberal pragmatic", interviu cu acad. Costin C. Kirițescu*, în revista Piața Financiară, nr. 7-8, iulie-august 1998

- Dumitrescu, Bianca, *Orașele monoindustriale din România. Între industrializare forțată și declin economic*, București, Editura Universitară, 2008
- Gazave, Jean, *La Terre ne ment pas. Introduction a une Physiocratie nouvelle*, Villefranche de Rouergue, C. Saligrades, 1941
- Georgescu, George, *Optimizarea structurilor economice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989
- Georgescu-Roegen, Nicholas, *Theorie economice et economie politique agraire*, extrait de *Economie Rurale*, nr. 71, janvier-mars 1967, pp. 1-6
- Ghiorghe, Eugen, *Industrializare și comerț exterior în România interbelică*, București, Editura Fundației România de Măine, 2002
- Ghițescu, Speranța, *Condițiile de dezvoltare a industriilor agricole în România*, București, 1937
- Grigorescu, Constantin, coord., *Dezvoltarea agriculturii în corelație cu industria*, București, Editura Politică, 1984
- Hallunga, Alexandru, *Avuția națiunilor de Adam Smith. Cercetări asupra naturii și cauzelor ei*, traducere, ediția I, cartea I, 1934; cărțile II-IV, 1935; cartea a V-a, 1938
- Hallunga, Alexandru, *Economia Politică*, București, Editura Universul, 1940
- Hallunga, Alexandru, *Istoria doctrinelor economice*, partea I, București, 1945
- Hallunga, Alexandru, *Istoria doctrinelor economice*, partea I, București, Tipografia "Victoria Traiană", 1946
- Hutira, Erwin și Oprișan, M., *Politica Partidului Muncitoresc Român de industrializare asocialistă a țării*, București, Editura Politică, f.a.
- Ionescu, Toader, *Istoria gândirii economice din România (1900-1944) (socialismul, solidarismul social-economice, liberalismul și neoliberalismul, țărănismul, cooperatismul, marxismul)*, București, Editura Economica, 1996
- Iordache, Vergiliu, coord., *Metode de previzionare a fondului de consum și a elementelor sale componente*, Biblioteca oeconomică, vol. XXV, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973
- Iorga, Nicolae, *Necesitatea unei enciclopedii a științelor economice*, București, 1935
- Ludoșan, Aurel, *Privatizarea societăților comerciale*, București, Editura Sigma, 1991
- Lungu, I. și Cosma, S., *Gândirea economică*, Constanța, Editura Companiei Naționale Administrarea Porturilor Maritime S.A., 2002
- Malinschi, Vasile, *Economiștii la Academia Română*, vol. 1, București, Editura Academiei Române, 1990

- Moldovan, Roman, coordonator, *Statistica economică*, București, Editura Științifică, 1956
- Moldovan, Roman, *Dezvoltarea complexă și multilaterală a economiei naționale*, în volumul "Dezvoltarea economică a României 1944-1964", București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964
- Moldovan, Roman, *Dezvoltarea economică a regiunilor relativ rămase în urmă în trecut*, în volumul "Industria României, 1944-1964", București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964
- Moldovan, Roman, *Împrejurările în care l-am cunoscut pe Profesorul Virgil N. Madgearu*, în vol. Profesorul Virgil Madgearu. Evocări. Studii, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987
- Murgescu, Costin, *Drumurile unității românești. Drumul oilor. Drumurile negustorești*, București, Editura Enciclopedică, 1996
- Murgescu, Costin, *Mersul ideilor economice la români*, vol. I – 1987, vol. al II-lea – 1990, București, Editura Științifică și Enciclopedică
- Naussbaum, Bruce, *Das Ende unserer Zukunft*, Verlag bei Kindler, Munchen, 1984
- Nistorescu, Nicolae, *Reflecție tulburătoare asupra destinului românesc*, în Costin Murgescu, "Drumurile unității românești", București, Editura Enciclopedică, 1996
- Okita, Saburo, *Cu fața spre secolul XXI*, colecția Economii în mișcare, București, AGER Economistul & R.A.I., 1992
- Partenie, Constanța și Dumitrescu, Corina-Ionela, coord., *Mihail Manoilescu – un punct de referință în gândirea economică. Mihail Manoilescu – a reference Point in Economic Thought*, ediție bilingvă româno-engleză, București, Editura Economică, 2007
- Păiușan, Robert, *Gândirea economică contemporană de limbă germană*, București, Editura ASE, 2008
- Păiușan, Robert, *Gândirea economică românească în perioada interbelică*, București, Editura ASE, 2004
- Periețeanu, Dan, *Era nouă industrială*, București, Uniunea Generală a Industriașilor din România, Craiova, Scrisul Românesc, 1931
- Petrescu, Dacinia Crina, *Gândirea economică a profesorului român Gromoslav Mladenatz*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2004
- Piersic, Ștefan, *România agricolă și imperialismul economic al țărilor industriale*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1946
- Răducanu, Ion, *Reforma Băncei Naționale*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1918

- Rădulescu, Ilie și Dulea, Mihai, *Structura economică și de clasă a R.P.R.*, București, Editura Politică, 1961
- Roman Moldovan, *Studii de istorie economică. Contribuții la caracterizarea dezvoltării forțelor de producție din România în perioada dintre cele două războaie mondiale*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982
- Rusu, Dorina N., *Discursuri de recepție*, vol. I-VIII, București, Editura Academiei Române, 2001-2005
- Rusu, Dorina N., *Istoria Academiei Române în date (1866-1996)*, București, Editura Academiei Române, 1997
- Rusu, Dorina N., *Pagini din istoria Academiei Române în date (1866-1948). Acte donații, discursuri, portrete și evocări academice*, București, Editura Academiei Române, 2007
- Scarlat, A., *Industrializarea fructelor în vederea exportului*, București, Institutul de arte grafice "Bucovina", I. E. Toruțiu, 1928
- Strat, George, *Curs de istoria doctrinelor economice*, Universitatea București, Facultatea de Drept, 1943 (litografiat)
- Șandru, D., *Relația industrie – agricultură în România interbelică*, extras din Anuarul Institutului de istorie și arheologie "A. D. Xenopol", Iași, nr. XXIV/2, 1987, pp. 227-243
- Șaradici, Lucian, *Fundamentele gândirii economice*, Bacău, Editura Alma Mater, 2003
- Șerban-Oprescu, George-Laurențiu, *teorii și doctrine ale prțului în gândirea economică*, colecția Oeconomica, București, Editura ASE, 2013
- Ștefan Răgălie, Victor Slăvescu – ultimii ani de viață, în Iulian Văcărel (coordonator), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, volumul al V-lea, București, Editura Academiei Române, 2003
- Ștefan, V., *Istoria gândirii economice*, note de curs, Craiova, Facutatea de științe economice, 1995
- Ștefănescu, Florica, *Gândirea economică a lui Alexandru D. Xenopol*, Oradea. Editura Universității. 2003
- Trăistaru, Ion, *Modernizarea structurii economiei naționale a R. S. România*, București, Editura Politică, 1976
- Trifu, Alexandru, *Gândirea economică în unitatea spațio-temporală*, Iași, Editura Performantica, 2005
- Țarcă, Viorel, *Comerțul exterior în strategia dezvoltării economiei românești*, Iași, Editura Junimea, 2004
- Văcărel, Iulian (coord.), *In memoriam Gromoslav Mladenatz. Teoria și mișcarea coperatistă în secolul XX. Studii*, București, Academia Română, Academia de Studii Economice, 2002

- Văcărel, Iulian, coordonator, *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, vol. V-XVII, București, Editura Academiei Române, 2000-2016
- Vela, *Dinamica structurii economice în țările în curs de dezvoltare*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981
- Vlad Laurențiu, *Conservatorismul românesc – concepte, idei, programe*, antologie, prefață, note introductive, bibliografie și indici de Laurențiu Vlad, București, Editura Nemira, 2006
- Zaman, Gheorghe și Bratu, Ioan, *Restructurarea societăților comerciale*, Colecția "Metode, tehnici, instrumente", București, Editura Tribuna economică, 1996
- Zaman, Gheorghe și Vâlceanu, Grigore, *Blocajul instituțional. Forme, cauze, efecte și căi de redresare*, în Probleme economice, vol. 12-13, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 1997
- Zaman, Gheorghe, coord., *Rolul relațiilor economice româno-germane în contextul asocierii și oportunității de preaderare a României la Uniunea Europeană. Analiza eficienței sectoriale*, în Probleme economice, vol. 26-28, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 1997
- Zaman, Gheorghe, *Inventarierea, reevaluarea și privatizarea patrimoniului societăților cu capital majoritar de stat*, în Probleme economice, vol. 42-43, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 1998
- Zaman, Gheorghe, *Investițiile în economia României*, în Probleme economice, vol. 25, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 1997
- Zaman, Gheorghe, *Privatizarea în România – teorie și practică*, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 1992
- Zane, Gheorghe, *Economia de schimb în Principatele Române*, București, Editura Casa Școalelor, 1930
- Zane, Gheorghe, *Elemente pentru studiul Economiei Politice*, Iași, 1938
- Zane, Gheorghe, *Industria în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, București, Editura Academiei Române, 1970
- Zane, Gheorghe, *Nicolae Bălcescu. Opera. Omul. Epoca*, București, Editura Eminescu, 1975
- Zane, Gheorghe, *Studii postume*, volum îngrijit de Elvira Grigoraș, Iași, Editura Helios, 1997
- Zeletin, Ștefan C., *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*, București, Editura revistei „Pagini agrare și sociale”, 1927
- ***, *Cele trei formațiuni social-economice ale economiei R.P.R.*, conferință pentru căminele culturale, București, Societatea pentru Răspândirea științei și culturii, 1952

- ***, *Enciclopedia României*, vol. al III-lea - *Economia națională. Cadre și producția* și vol. al IV-lea - *Economia națională. Circulație, distribuție și consum*, București, Editura Imprimeria Națională, 1943
- ***, *Gândirea economică, Economie – Finanțe – Critică*, director Leon Proca, anul I, nr. 1, martie 1935
- ***, *Industria locală de stat și cooperația meșteșugărească în R.P.R.*, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1955
- ***, *Perfecționarea structurilor economice*, Sesiune științifică jubiliară, București, Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, Institutul de Economie Socialistă, 25-26 februarie 1983
- ***, *Seminarul de economie politică nr. 1*, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, 1940

SINTEZA LA TEMA DE CERCETARE Un secol de gândire economică în România (1918-2018)

a) Scopul temei de cercetare

Tema este de mare interes științific și de cunoaștere la nivel național, european și internațional, iar prin obiectivele pe care le urmărește se încadrează în programul de cercetare al IEN, al INCE și al Academiei Române

b) Obiectivele

Punerea în valoare a aspectelor semnificative ale gândirii economice românești din perioada 1918-2018, în context național, european și mondial. Evidențierea celor mai importante idei din gândirea economică românească după un secol de la formarea României Mari.

c) Metodologia aplicată

- documentarea în bibliotecă și în centre științifice din țară și străinătate;
- analiza și sinteza lucrărilor, studiilor și documentelor referitoare la tema cercetată.

d) Ipotezele de lucru

Cuantificarea și evidențierea aspectelor importante legate de principalele idei promovate de-a lungul unui secol de gândire economică românească (1918-2018), prezentarea aspectelor esențiale ale activității unui număr de economiști reputați din perioada menționată, folosind criteriul temporal de ordonare a contribuțiilor menționate.

Lucrarea este structurată pe următoarele părți: studii de sinteză; analiza unor aspecte semnificative ale operei științifice a economiștilor de marcă ai țării noastre în perioada 1918-2018; concluziile cercetării, anexă: lucrările importante ale principalilor economiști români din ultimii 100 de ani; bibliografie selectivă (2018).

e) Limitele cercetării

Sunt legate de limitările specifice metodologiei menționate, precum și de limitările pe care le poate introduce subiectivitatea autorului lucrării, dar și a celor care o vor studia sau folosi în continuare.

f) Principalele rezultate

Părțile din lucrare elaborate în anii 2016 și 2017, conform cuprinsului acesteia, prezintă trei sinteze de istorie a gândirii economice referitoare la România în perioada 1918-2018, pe următoarele probleme: a) rata seculară de referință în România secolului al XX-lea; b) industrializarea – coloana vertebrală a dezvoltării economice și sociale; c) științele economice la Academia Română. În 2018, voi elabora o sinteză referitoare la 100 de ani de istorie bancară în România, în perioada menționată.

Personalitățile din domeniul științelor economice analizate în primii doi ani de studiu și redactare a lucrării sunt următoarele: 1. Ion N. Angelescu, *Locul și rolul istoriei economiei*; 2. Victor Bădulescu, *Economist financiar de seamă*; 3. Nicolae N. Constantinescu, *Istoric al economiei naționale*; 4. Alexandru Hallunga, *Istoric al doctrinelor economice*; 5. Victor V. Jinga, *Prima concepție națională de sociologie economică*; 6. Costin C. Kirițescu, *Cel mai mare monetarist român*; 7. Roman Moldovan, *Tradiție și modernitate*; 8. Costin Murgescu, *Istoric al economiei românești*; 8. Ion Răducanu, *Opinii despre reforma Băncii Naționale*; 9. George Strat, *Despre patriotism și știința economică*; 10. Gheorghe Tașcă, *Capitalismul român și cooperarea*; 11. Gheorghe Zane, *Analiza politicii fiscale*; 12. Ștefan C. Zeletin, *Sociolog, economist și filosof*.

În 2018 voi analiza aspectele cele mai semnificative din opera economică a lui: 13. Nicholas Georgescu Roegen; 14. Virgil Madgearu; 15. Mihail Manoilescu și, 16. Gromoslav Mladenatz.

Tot în 2018 voi redacta și concluziile lucrării.

g) Elementele de originalitate, contribuția personală

Modul de structurare al lucrării, ideile analizate și redactate sunt contribuția personală a autorului. Cititorii vor aprecia gradul lor de originalitate. Autorul așteaptă opinii critice în acest sens.

h) Posibile cercetări ulterioare

Tema abordată în cei trei ani de studiu, 2016-2018, este vastă și posibil de analizat și din alte perspective, în funcție de obiectivele urmărite sau de metodologia folosită. Mă gândesc și eu, dar aștept sugestii pentru abordări ulterioare, poate chiar în anul 2019.